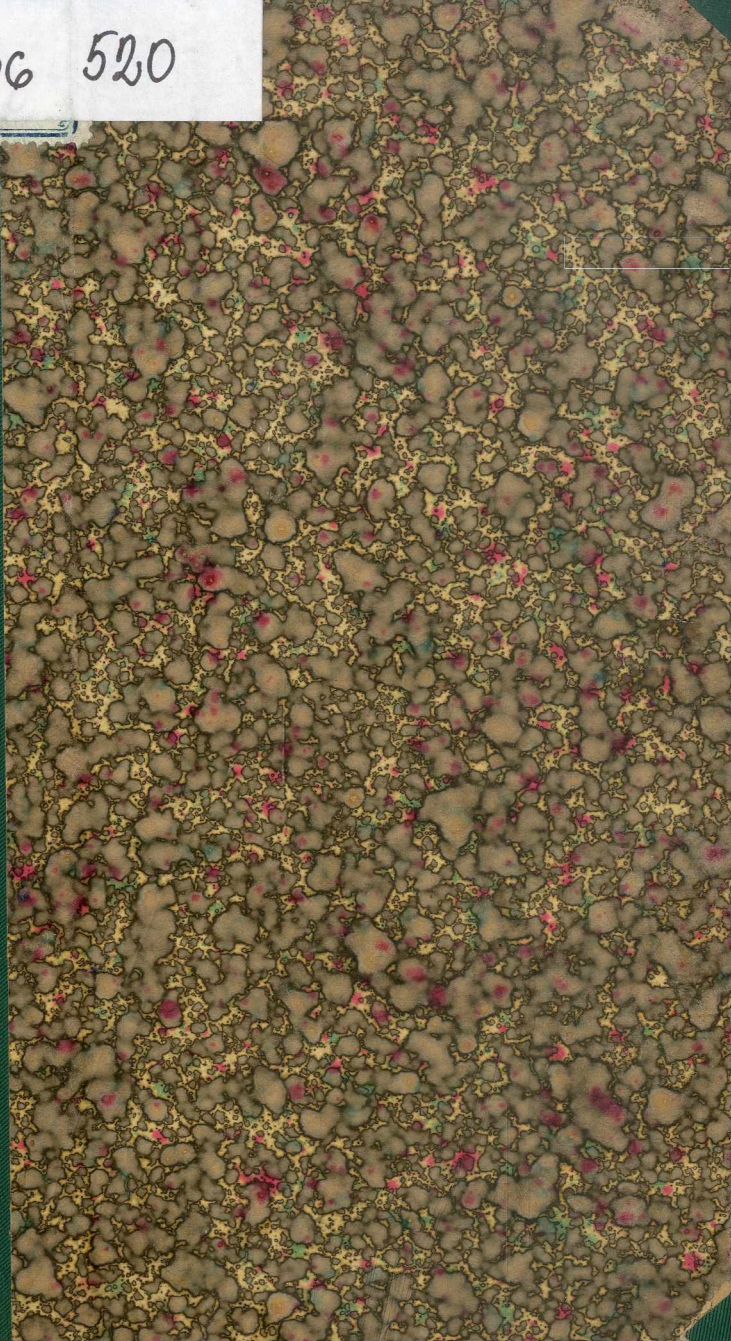
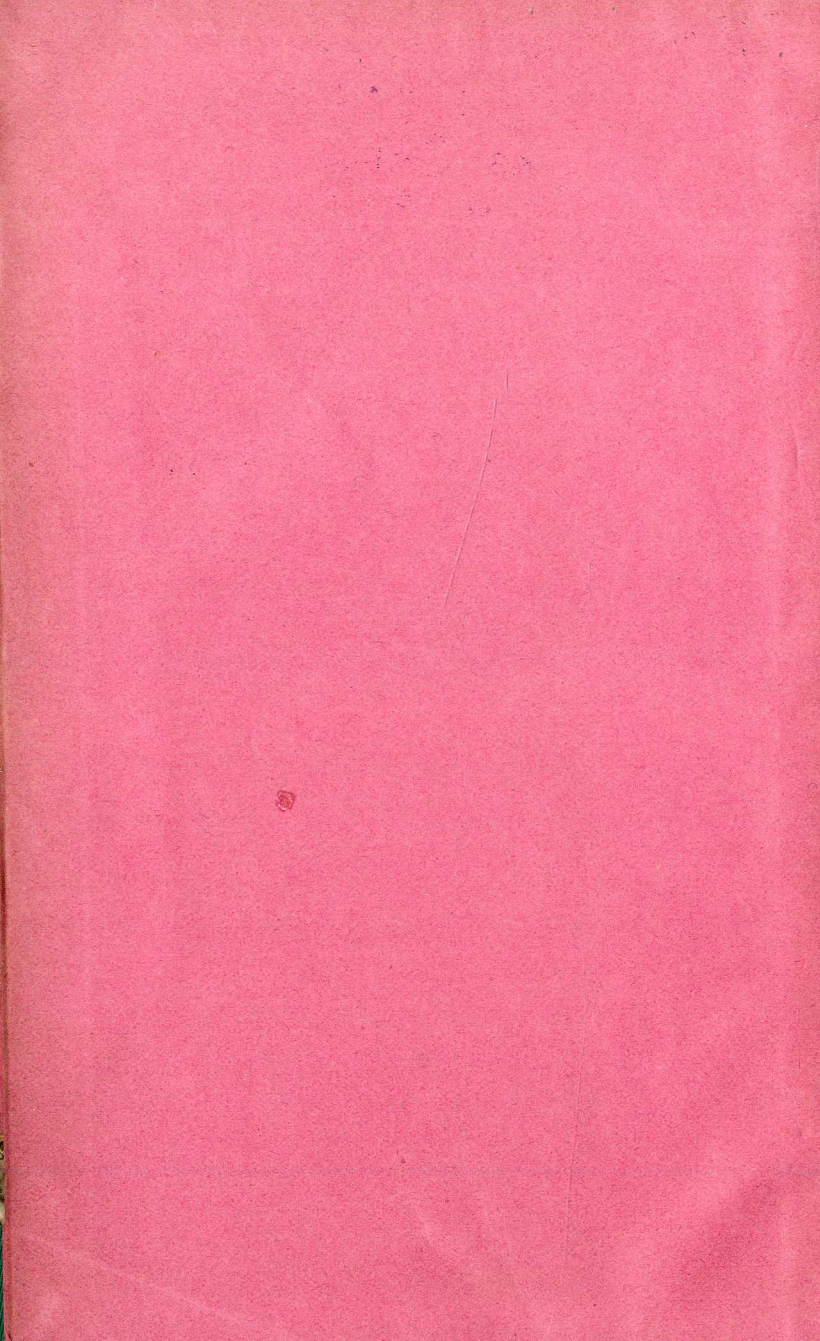


ПБС 520



ЛУКА Т.ЕЛОВИЋ
БЕОГРАД
LUKA CELOVIC
BELGRAD

ID = 53333 255



Л. Б. 6
520

Лука Ђеловић

БЕОГРАД

Luka Celović

БЕОГРАД

ЛАЗАР

ТРАГЕДИЈА У ПЕТ ЧИНОВА

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И Б. 45524

НАПИСАО

Милош Ђветић

(Ова је књига награђена из књижевнога фонда
Илије М. Коларца.)

І ИЗДАЊЕ

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1889

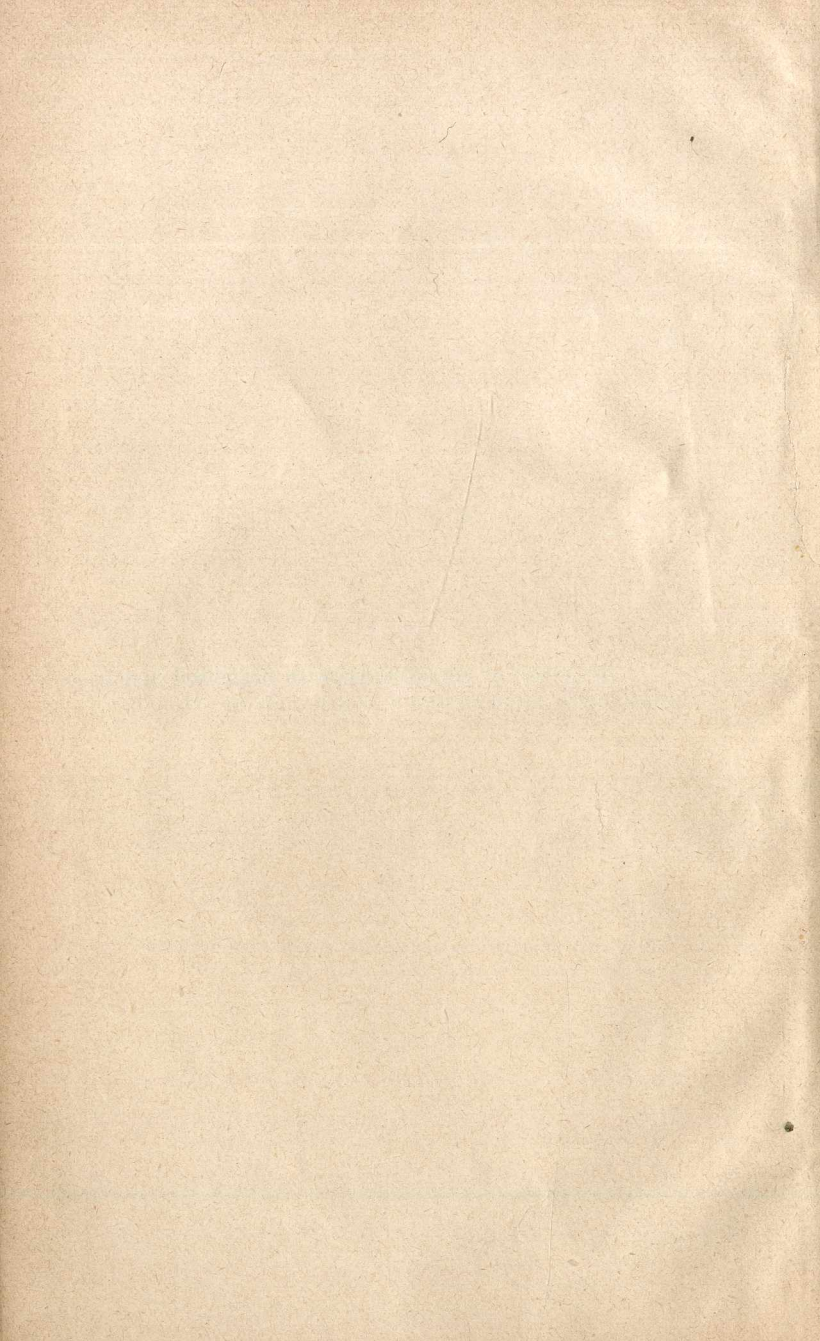
Ulysses S. Grant
General
John C. Fremont
General

СРПСКОМЕ НАРОДУ

за успомену на

ПЕТОСТОГОДИШЊИЦУ КОСОВСКУ

Не може се приказивати ни на једној позор-
ници нити прештампати док писац не одобри.



ЛИЦА :

Кнез Лазар, самодржавни господар свих српских земаља, Подунавља и Приморја.

Вук Бранковић, самодржавни господар српских земаља, } његови
Ђурађ Срацимировић Балшић, самодржавни господар зетсџи, } зетови

Марко Краљевић, син Краља Вукашина, самодржавни господар у Прилипу.

Југ Богдан, бивши кнез родоски, Лазарев таст.

Никола Алтомановић, жупан руднички.

Влатко Вуковић, велики војвода Твртка краља босанскога.

Стеван Мусић,
Срђа Злопоглеђа,
Милош Обилић,
Милан Тоцлица,
Иван Косанчић, } војводе Лазареве.

Штитиноша Лазарев.

Мурат, цар турски.

Бајазит, његов син.

Јевренос бег.

Велики имам.

Али паша.

Саруца паша.

Шахин бег.

Јаким бег.

Бурд-ага.

Кнегиња Милица.

Мара Бранковиќка, } кћери Лазарева и Миличине.
Вукосава, }
Дворкиња.

Југовићи, Лазарева војводе и витезови. Бранковићеве
војводе и витезови. Штитиноше, пехарници и двор-
ници. Паше, бегови и војници турски.

Догађа се 1389 године.

Први чин: у одаји кнежевој у Крушевцу. — Други чин:
у престоној дворани у Крушевцу. — Трећи чин:
у дворском трему у Крушевцу и у цркви Св.
Богородице у Неродимљу. — Четврти чин:
под Лазаревим шатором на Косову. —
Пети чин: у уторник 15 јуна 1389
на бојном пољу Косову.



ЛУКА БЕЛОВИЋ
БЕОГРАД
LUKA BELOVIĆ
БЕОГРАД

ЧИН ПРВИ

У ДВОРАНИ КНЕЖЕВОЈ У КРУШЕВЦУ. — ДЕВО СТО И СТОЛИЦЕ
И ЈЕДНА ВРАТА У ДРУГОЈ КУЛИСИ. ДЕСНО У ПРВОЈ
КУЛИСИ ВРАТА, У ДРУГОЈ ПРОЗОР. У ДНУ ЛЕВО
И ДЕСНО УЛАЗАК; ПРЕД СТУПОВИМА СТОЛИЦЕ.

ПОЈАВА I

МАРА и ВУКОСАВА; доцније ДВОРКИЊА, па
МИЛОШ ОБИЛИЋ

Вукосава (стоји близу прозора, погледа на њ и по
кад кад дубоко уздахне): Још га нема! Нема (ду-
боко уздахне) И нема! (Обори сетно главу.)

Мара (немирно хода и такође погледа на прозор,
па Вукосави пецкајући): Драга сестрице! Већ од
неколико дана опазила сам сѣту на твоме лицу.
Данас ти видим у очима чежњу, очекивање....
Поглед ти се чешће отме прозору и лута по
граду и испред града. Најмањи шушањ изазове
у теби немир.... (Вукосава се труди да то сакрије).

Час порумениш, час побледиш. Из груди ти се отимљу дубоки уздаси, и....

Вукосава (обори главу и окрећући се од ње): Тако је, драга сејо. — Та.... зар не очекујемо нашега оца?! И сама си ето немирна и узрујана.

Мара (немирно и брзо за се): Да није опазила што, да не погађа?... (Гласно.) Да, али је разлика између мога и твога немира, као што је разлика између чежње за оцем и чежње за....

Вукосава (застрени па одлучно): Не, не! Вараш се. Само ти се тако чини!

Мара (поверљиво и радознало): Ох.... не! Не варам се! Не заборављај да сам жена! Ја не слутим... ја знам! (За се.) Нема сумње, она се загледала у лепога војводу Милана. (Гласно.) Зар не ћеш да ми се повериш?

Вукосава (не слуша је, прене се): Иде неко.... долази! (Погледа кроз прозор, па радосно, за се.) Он је! Он!

Мара (живо и узнемирено): Долази?... Ко?

Дворкиња (улази из друге кулисе десно и јавља Мари): Светла госпођо, војвода Милош Обилић стиже овај час и жели изићи преда те. Доноси

поруке од нашега светлог господара и од светлог господара Бранковића.

Мара (живо): Пусти га одмах. (Дворкиња изиде, за се.) Данас се мора исповедити.

Вукосава (за се радосно и живо): Једва једном! Данас ће се извесно одлучити наша судбина.

Милош (уђе у ратном оделу и поклони се дубоко обема.)

Вукосава (како га угледа метне руку на срце, па узбуђено за се): Како је диван!

Мара (тако исто): Како је снажан и угледан!

Милош: Светла госпођо! Наш светли господар узастопце за мном долази....

Мара (живо): А мој муж?

Милош: Он се одвоји од нас и оде журно.... право Приштини....

Мара (за се): Да радосна гласа! (Гласно.) Зар збиља не ће амо?

Милош: Важни га послови одазваше дома. Наш светли господар посла ме, да ти јавим жељу светлог ти господара, да похиташ и ти с децом у Приштину.

Вукосава: Ја одох мајци, да јавим. (Пође.)

Мара: Иди, драга сестрице! Ето и мене одмах да се с мајком опростим. (За се.) У добри час, што се уклони!

Вукосава (пролази, докле Мара за се говори, поред Милоша; погледи им се сукобе. Вукосава му се лако поклони, обоје задршћу; она изиде у другу кулису лево).

Милош (поклони се Вукосави и прати је погледом, па кад ње нестане, он погледа Мару, која га у тај мах гледа жудно, па се збуни и обори очи).

Мара (опази Милошеву забуну, за се радосно): Поглед му каже!... Ова забуна са свим га издаје! Нема сумње, он ме љуби! (Гласно.) Војводо Милошу, да немаш још што да ми кажеш?

Милош (устежући се): Имао бих.... имам; али не знам да ли могу, да ли смем....

Мара (храбрећи га): За што не? У мене је добро срце, витеже; срце пуно милости, која је и вољна и кадра да твојој жељи изиђе на сусрет, да је потпомогне, да је задовољи.

Милош: Никад нисам посумњао у твоју доброту, светла госпођо, али....

Мара (љубазно и живо): Што застаде? Зар има нешто што би која добра госпођа могла одрећи или одбити тако лепом витезу, војводи и јунаку?

Милош: Моје рођење.... порекло!

Мара (живо): Твоје порекло?! Зар би оно могло сметати твојим жељама, твојим осећањима?!

Милош: Да. Ја страхујем. Као син незнатог властеличића, све што јесам.... постао сам само својом мишицом. Јуначка срећа уз милост господареву узвисила је моје име, увећала ми баштине и уврстила ме у ред првих војвода српских. Али то све још ми не даје права да заиштем и затражим оно, што бих желео, за чим жудим, што би ме усрећило!

Мара (живо, за се): Што га више гледам, све ме више задобија и осваја! (Гласно). Нек је само витез угледан, племенит и одзива вредан, а то све што си сад рекао, војводо, нишгавне су ситнице које не могу никад сметати истинитим жељама, осећањима и жудњама, што потичу из срца његовог. (Страсно и тихо.) Наше је срце, драги витеже, чудна и загонетна божија творевина. Оно је испреплетано тананим струнама..... нашим жељама и жудњама. Те су струне припете за наша осећања, којима је лук наша воља, а покретач нагон. А стрелица запета на луку и струнама, то је наша страст! (Милош је гледа изненађено и зачуђено.) Крене ли

нагон нашу вољу, воља осећања, осећања жеље и жудње.... тад струне зазује тиху нечујну песмицу, коју не чује наше уво, јер је у тај мах глуво, занесено и успавано том чаробном песмицом. Памет је нема, јер је уво — тај извештач њезин — оглувело; она не може да утиша нашу крв, која се загрејала животворном и милозвучном песмицом. Крв се све више загрева, зажиже, усијава; њена чудесна топлота махом даде стрелици криоца, те полети летом у наше око, у зеницу његову, а отуд правце у друго драго нам око; отуд опет у срце. Нађе ли и у том срцу исту топлину, исти жар.... и тамо ће забрујати иста песмица. Стрела онога срца, истим путем и истом силом, долети у наше и одјекне рајским јеком у један мах, у оба срца.... Тела наша безвољна, задршћу.... застрепе.... брене их нека надземна сила.... почне их ближити нека небесна привлачна моћ. Она се ближе и ближе.... док не падну једно другоме у загрљај.... уста се шљубе.... срца закуцају једнако.... погледи се наши укоче.... душе се споје, слију, стопе.... И тад нема опасности, коју не би сузбили.... од које би застрепили.... Тад се све па и сам

живот баца на коцку!... Ако такав одзив дајеш и тражиш, војводо, онда само напред! Такој жељи нема сметње.

Вук (појави се у том тренутку; снази их и застане за ступовима у дну, па за се): Око и слутња.... не преварише ме! Застаћу овде, да се уверим. (Остане у дну за ступовима.)

Милош: Тако је, као што рече, светла госпођо! И сâм сам по кад кад помишљао: „Ако је такав позив извештан; ако те не вара око, румен, бледило; ако те не вара нада, и ако твоје жеље не премашају твоје заслуге.... онда одважи се, иди!“ Ти знаш добро, светла госпођо, да мрзим криве путеве, околишеће.... да не волим заузимање другог за моју ствар.... за моје жеље. Ја сам вазда ишао правце и неустрашиво.... често не размишљајући.... својој мети и своме циљу, који сам себи пожелео или одредио. Моје ми уверење каже, да је прави пут најбољи, и ја сматрам да је пудљивост и грех не држати се правог пута. И за то, светла госпођо, хтедох више пута да одем ономе од кога зависи, од кога треба и морам тражити испуњење мојих жеља.... али не знам ни сам, што до сад то не учиних! Ме-

сто да станем пред онога од кога зависи.... па да му рекнем поштено и искрено: „Ево ја сам ту, тражим то и то, желим то и то, молим то и то.... одговори, изреци: живот или смрт!“ ја застанем, или судбина или нека невидљива сила задржи ме. А за што? Ни сам не разумем! Више пута хдедох опет правце теби, светла госпођо, па да ти из срца и душе рекнем: „Буди добра, буди милостива! Помажи, спасавај!“

Мара (чисто пребацујући му, живо): Па за што не дође? Заклињем ти се да би у Маре нашао срце пуно доброте и милости; срце, које би било неизмерно срећно, што те може саслушати; срце, које би пливало и топило се у блаженству при самој помисли, да ти може полетети у сусрет, спремно да задовољи твоје жеље.... да утоли твоје жудње.... (Остане непомична загледавши се свим жаром у њега.)

Вук (у том тренутку хоће да јурне међу њих, пође иза ступова, па се тргне натраг): Да јурнем.... па да их смрвим!... Али зар себе да понизим пред јучерањим властеличињем?!.. (Гордо.) Ја... самодржавник?!.. Не, никада! (Повлачи се.) Мо-

рам се за час уклонити, иначе ћу се угушити !
(Изиде у дно).

Мара (живо Милошу): Што си заћутао?...
Што не говориш?... Проговори, изреци! Куд
се окрећеш, шта тражиш?...

Милош (докле је она то говорила обрне се у дно
и гледа): Да ли и ти, светла госпођо, чу неки
ход?... Као да прође неко?

Мара (с ватром и заносом): Ја.... не видех,
не осетих, не чух ништа.... а и не желим чути
ништа друго, до оно што ми ти имаш да по-
вериш. (Прене се.) Али да; имаш право! Ја
заборавих да смо у двору оца мога, у одаји,
где долазе и пролазе дворници, витезови, вој-
воде. Говоримо тише, да нас ко год не чује.
(Тихо али страсно.) Ох, али само говори једном,
реци, искажи!... Горим од жеље.... нестри-
љење хоће да ме умори! Говори, прекли-
њем те!

Милош (тако исто): Па хтедох ти рећи,
како већ два или три пут.... пођох к теби, да
те умолим, да ти на срце ставим оно, што ми
овде (покаже срце) ври, кључа, киши!... Али
тек што крочим.... споладне ме нека језа....
свега ме пробије нека студен.... учини ми се,

као да ћу кораќнути у грех !... Застанем, предомислим се, вратим се.

Мара (страсно): Ох, не веруј тој слутњи !

Милош (наставља): Али данас се тврдо одлучих, прибрах сву храброст, дођох, светла госпођо, и ево те молим заузми се за мене ; реци, кажи моме светлом господару.... нека излије сву своју милост на ме.... и ако је може бити и не заслужујем.... нека ме усрећи, нека ми даде рај земаљски....

Мара (грозничаво): Али шта ? Реци, изговори шта ?... Зар хоћеш да ме убијеш ?!..

Милош : Рекао бих , гори ту.... али се отима, не ће на језик, на усне (одлучно).... да.... да....

Мара (као горе): Да.... да.... да ти даде? Изговори ! Да ти даде....

Милош (одлучно): Дивну Вукосаву.... за верну љубу !

Мара (као громом ударена цикне): Шта ? !
Шта рече ? !

Милош: Да, Вукосаву ! (Мара га гледа укочено ; чисто га сече погледом.) Али шта је теби, светла госпођо ?... Мало час тако блага, добра, пуна милоште и саучешћа.... а сад ? Слутио

сам злу коб.... Одрости, ако сам се премашио.... огрешио!

Мара (прсне у дивљи и угушен смех): Ха! ха! ха!... Вукосава!... Вукосава!... Ха! ха! ха!
(Милошу угушено и с болом.) Дакле, они цветићи.... оне ружице.... што падаху на ме и преда ме.... кад бејах у врту.... у шетњи.... кад бејах усамљена.... беху њој намењене, за њу узабране?...

Милош (стално): Да! (Чисто не разуме је.) Ружице оне беху само.... девојци намењене.

Мара (као пре): Дакле њој!... Њој! (За се брзо.) Ох, та куд ми је памет била?! Сметох с ума да је и она била свакад са мном, ту у близини, не далеко.... О, преваре! преваре! срама! (Ухвати се једном руком за срце, а другом покрије очи.)

Милош (убезекнут и пренеражен): Али шта је теби, светла госпођо? Изглед твога лица збуњује ме, а твој ме поглед ужасава!

Мара (плани али ипак угушено): Још питаш?!.. Право си рекао мало пре: јест, зла коб доведе те амо, да ме збуним, заведеш; да ми најтајније мисли измамиш.... да ме залудиш! да ти

отворим моје болно и несрећно срце; да ти понудим све милине и сласти његове.... да ме намамиш да ти понудим и саму крвцу његову.... те да се жедан напијеш, па да утолиш жељу и жудњу!... И ти још питаш?! (Загледа се у њега.)

Милош (прене се, па за се): Силни Боже! Шта је ово?! Ха! Да није она помислила.... да све оно беше њој намењено?... Она је помислила да ја њу љубим!... Занесен мислима на Вукосаву, која ми непрестано лебди пред очима.... и не опазих.... О, пакао зину и развали чељусти и.... ја стрмоглавце падам у њега.... Зебња моја испуни се! (Гледа је ђутећи.) Али... не, не! То није могуће; не, то је немогуће!... (Гласно.) Опрости, светла госпођо, ако те малом грешком и нехотично увредих.... Опрости! Реч ти моја да ми не беше ни воља ни намера. Само злокобан случај....

Мара (уздржава љутину.) Ни речи!... Иди, остави ме!

Милош: Истина је! О, праштај, праштај! (За се.) Сам ме сатана овамо довео. (Гласно.) Још једном опрости!

Мара (одлучно): Иди!

Милош (прибере се): О, грдне погрешке!...
(У одласку.) Сад ваља све употребити — да се
ОВО поправи и заглади. (Изиде брзо.)

ПОЈАВА III

МАРА сама; за тим ВУК.

Мара (гледа за Милошем): О, преваре! О, поруге, стида! (Клоне на столицу лево. Заплаче се.)
Ја сам била несретна још од ране младости, кад ми је срце први пут плануло љубавним пламом за мојим дивним витезом.... јунаком Илијом. Смерови очеви отргоше ме из мојих слатких снова. Очева воља, под штитом државне и народне користи.... прикова ме за овог замишљеног и хладног човека, ненасита земаља, моћи и славе владалачке. Али и ако ми се чинило да сам се покорила својој судбини и измирила се са својом несрећом.... осећам ипак у срцу једовиту змију која ме кад и кад жацне те ми се крв разбукти на неправду; плане понос неправедно понижена и потлачена човека, без права, без слободе! (Скочи гневно.) Ха! Зар смо ми женски створови ствар или роба.... која се даје и продаје без наше воље и пристанка? Јесмо ли ми

поганичко робље, што се даје из руке у руку.... што се преноси с једнога трга на други? Зар нас смеју продавати, затварати, кињити, мучити?!.. Зар немамо права на срећу; зар не смемо, према нашем избору и одзиву, уживати сласти земаљске, које су једина котва што нас веже за овај живот?!.. Зар немамо права да делимо те сласти и рајске насладе с оним који нам је драг и мио, а да их ускраћујемо онима, што су нам мрски и одвратни?!.. Па не прођох само ја тако, него и моја сестра Деспа, коју дадоше за Шишмана бугарског и усрећише је као и мене. Само се Јела удаде по вољи, јер јој случај беше пријатељ, те јој изабраше онога, коме срце њено беше наклоњено и поклоњено. Па зар вечито несрећни немају права да позавиде вечито срећнима?!.. Зар Јелена и Вукосава да буду срећне, а ми несрећне?! Зар ја да немам права да у лету мога живота, који се примиче јесени, окусим још једном сласти и насладе? Зар ја да немам права да у грдан пехар, препуњен моје несреће и чемера, канем још једну кап среће, сласти, блаженства? Зар да ми будемо жртве за државу и народ?! Шта ме се тиче држава и народ, кад је мој цео живот зачињен гор-

чином и пеленом?!.. Зар ја.... од онуд.... од куд се надах уживању и сласти.... што заноси и усрећава.... да отрпим увреду и понижење?!.. Не! И опет не!... Освета! Ако освета и не даје сласти и уживања.... она бар несрећнима блажи и утољава.... јаде и болове! (Стресе се и заплаче. По малом ћутању.) Ко ме да се осветим? Њему или њој?... Размислићу! (Обрише сузе.) Као да неко долази? (Обазре се у дно.) Та то је мој гавран! Али од куд он овде? Ха, разумем! Морао је што опазити, па је дошао да вреба и да мотри. Сад, образино, помози ми, затаји и заклони прави смер! (Вук уђе. Мара журно.) Гле! Од куд ти? Овде?

Вук (узружан и чисто се гуши у љутини): Да, овде сам! Јер сам опазео твоје погледе и узбуђења, што се спремаху и смераху на издајство и неверу! Јест, оно беше само изговор да те могу изненадно затећи и ухватити у неверству, као што ево и учиних! Дошао сам амо још за времена и све чух и видех.... невернице! Преступнице!

Мара (мирно и хладно): Ја.... преступница? Ти сањаш или си у бунилу!

Вук (увређен): Не збори на празно! Ја ти рекох да сам овде био, све видео и чуо.

Мара (као пре): А ја ти опет велим да сањаш или си у бунилу! По теби видим, да не знаш ни шта си видео ни шта си чуо.

Вук (плане... обоје треба да говоре врло брзо и угушено): Не ћеш ме заварати том претворном мирноћом....

Мара (упада му у реч): Па ипак сам ја много мирнија, него што си ти раздраган у извесним тренуцима.

Вук (као пре али достојанствено): Не збори бесмислице! Ја ти већ рекох, да ме не ћеш преварити и обманути. Не ћу више допустити, знај добро, да ми поновиш онај приказор какав беше једном с Илијом, војводом градачким!

Мара (мирно и с иронијом): Који ти прибави још једну жупу и утврди те још више у милости мога оца.

Вук (мрко): Без које бих ја био, ако не већи и силнији, а оно извесно ово што сам сад!

Мара (увређена и с горчином): Ти би био?!.. Шта би био ти?! Шта беше ти?! Војвода дренички, као и твоји стари. Мој те отац познаде, заволе и узе те у двор доброга цара

Уроша, чију милост уживаше потпуно, и постави те себи уз колено. Твоја подла и лукава душа знаде се подлошћу и улагивањем тако додворити оцу моме, да ти он створи читаву жупу, уврсти те међу прве дворане па ти најпосле даде и своје дете, своје првенче те рашири још више твоју државу.... Твоје хладно понашање и поступак према мени.... мој осамљени живот.... прилика, коју ти канда хотимице и с намером пружи мени и Илији....

Вук (живо): Ја учиних то с намером?

Мара: Не прекидај ме! Да! Размишљала сам ја о свему. Очево добро срце и његова племенита душа, још одавно теби наклоњена, постаде сад са свим твоја својина. Његово срце нема других жеља до твојих; његова душа нема других намера, смерова, па ни самих мисли.... до твојих! Ти се увуче у његово срце и душу тако.... да ти њима управљаш, владаш, господариш! Да, господариш тако, да ми се чини: да и сами његови снови пазе на твој миг и по њему се управљају. Ти знаде онај догађај тако употребити и исцрпсти у своју корист, да ти се држава толико прошири и нарасте, да ако сад није већа од очеве.... мања заиста није!

Што је год мој отац од кога освојио.... теби даде. Кад ми се сестра удавала, узе чак од притешњеног Ђурђа, кога Турци нападоше с мора, Будимље и Хвостно, па и то даде у твоју државу. Ти си се попео толико у моћи и господству, да си постао велики господар, самодржавник!... Ти си сад готово моћнији и силнији и од самога кнеза Лазара! И ко зна, хоће ли се твоје жеље и твоји тајни смерови, потпиривани таштином и неситом жудњом за сјајем и господством.... још на томе и зауставити?!

Вук (обазре се па тихо): Па нека је све тако, како велиш. Оно није човек ни велики властелин ни господар ко не тежи за што већом влашћу, господством и сјајем. Он је нико и ништа! Али.... на страну то, није овде о томе реч. Ја хоћу, ја тражим од тебе.... а све сам чуо, упамти!... ја тражим од тебе, да прекинеш све с Милошем и да се никад више с њим не састанеш.

Мара (мирно и иронично): Гле! Да од једном не плану у теби љубав? Да те не мучи љубавна сумња? Или ћу можда још доживети, да ме једном увериш, како си ме вазда љубио, како

си ме чак из љубави.... а не због твојих тајних смерова и узео?!

Вук: Из љубави?! Не жене се из љубави великаши и господари. Љубав је за себре и за бујне и незреле властеличиће. Ја ти већ једном рекох, за што те узех. Узех те ради лепоте и господства, те да славно племе Бранковићево буде још славније и угледније.

Мара (горко): И да Мара — тај створ, тај роб, без воље и жеље, без права на осећања и тежње своје душе — буде мост, преко кога ћеш ти доћи до твојих жеља и до остварења твојих снова!

Вук: Ми се удаљујемо од главне ствари. Милош! Милош! О њему је овде реч. (Ухвати је за руку на тихо и угушено.) Знај, да ја тога човека крвнички мрзим.... јер он може смести моје намере и уништити их! Зар ти не знаш да Милош осваја свакога и све? Није он победилац само на бојноме пољу, него свуда и на сваком месту. До јуче је био нико и ништа, а сад корача циновским корацима напред. Он осваја, присваја, задобија! Ја не знам још ни сâм, али ми у души нешто шапуће: он ће оборити и уништити све твоје намере!... А за

што? Ја не знам! Гледам га, посматрам га! Шта је он? Војвода!... Шта је на њему и у њему? Ништа!... Он није ништа до снажна рука, усађена у још снажнију сурову телесину. Па ипак.... ипак! Ја га мрзим, мрзим из дна душе! А од кад се поче теби ближити.... мрзим га још више и жешће! О, кад би ми се дала прилика.... да му покажем како господство рађа памет, а памет вештину и умешност.... да му покажем како је памет јача од сурове снаге и како вештина уме сјурити мач и у његово срце! И зар тај Милош да ме понизи, осласоти, да ми удари на чело жиг стида?!... О!... То мој понос не може отрпети!... Онај догађај с Илијом.... био је играчка.... ништа!... Али овај!... Не, ја не треба да га видим код тебе, уза те, треба само да помислим на то.... па ми сва крв ускипи.... тад бих кадар био заборавити и господство и достојанство.... и све! (Тихо и врло брзо.) И знај, Маро! ако га још једном видим у твојој близини, поред тебе.... бацаћу те у најдубљу тамницу, одакле ти се већ ни кости не ће изнети на дан божији.... Одвојићу се од твога оца и раскинути све! Упамти!

Мара (погледа Вука на за се): Његова мржња.... послужиће мојој освети! Кад не могу бити срећна, бар ћу уживати у освети. По свему што сад рече: он не ће никад допустити да Милош узме Вукосаву.... Казаћу му сад истину.... па за остало.... видећу.

Вук: Шта је? Што занеме?! Погодио сам у живац.... је ли?!

Мара: Мислим се.... како су ништавне твоје претње; како си у големој заблуди!

Вук: Ја.... у заблуди?!

Мара (у пронији): Јест.... у заблуди. Ти си дојурio амо.... послушао си и чуо речи пуне осећања и љубавног заноса.... То је узбунило твоју увређену таштину и твој господски понос, а ниси се ни сетио да запиташ: кога се тичу та ватрена осећања, тај љубавни занос?...

Вук (живо): Добро сам видео и чуо све!

Мара: Па ипак не знаш ни шта си чуо ни шта си видео.... Јер све оно не тиче се мене, већ....

Вук (као пре): Мислиш.... да ме обманеш?... (Ировично.) А кога се то тиче.... кад не тебе?

Мара: Тиче се Вукосаве! Он ме је молио да је испросим од оца за њега.

Вук (као горе): Вукосаву?... Он! Он да узме Вукосаву? Зар и то још?! Зар он да се сроди са мном, да ми буде нашеног! Да му ја отворим моје срце и мој двор? Да га пустим у твоју близину.... у близину твога оца?! Да ми постане такмац?! (За се живо.) Зар тај Милош уз кога је сва велика властела, коме је сва војска толико одана, да постане још и зет кнежев?!

Мара (посматра оштро Вука, за се): И за таког ме човека приковаше?!

Вук (наставља за се): То је једини човек који ми може све покварити. А ја само чеках згодну прилику, па да.... Али да то не буде само варка, којом хоће да прикрије своју грешну љубав?!

Мара (за се): Чекај, Милошу!... Право рече: да ће твој долазак к мени бити кобан!... Презрео си ме, одбио си моју љубав?... И ми ћемо тебе одбити од Вукосаве.... Освета моја почиње!

Вук (гласно): Како си детињаста! Мислиш зар да ћу поверовати?... Где су докази?

Мара (одлучно и живо): У мојој мржњи!

Вук (с неверицом): У твојој мржњи? Ти мрзини Милоша?

Мара : Та како га не бих мрзила?! Јучерашњи властеличић, готово пуки себар осмели се да проси кћер свога господара? Усуђује се да се упореди с тобом, с Ђурђем, са Шишманом?! О!... Зар ти мислиш да ја не држим ништа на своје господство и достојанство?! Зар ја немам поноса?!

Вук (радосно): Је ли то истина? Права истина? (Прилази и пружа јој руке.) Могу ли ти потпуно веровати?

Мара : Покушај, па ћеш се уверити.

Вук (узме је за руке): Тако те хоћу, моја љубо!... Така си ми мила и драга!

Мара (убуђено): О!... Та ти не можеш ни замислити моју мржњу.... ону најсграшњију.... најужаснију....

ПОЈАВА IV

МИЛИЦА, ВУКОСАВА и ПРЕЂАШЊИ. Доцније ЛАЗАР и ШТИТОНОШЕ

Вукосава (утрчи с лева па радосно): Маро! Маро! Ево нам драгога оца са зетом Ђурђем. Ујездише већ у двориште, ено их сјахују с коња!

Милица (улази с исте стране за Вукосавом):
 Да, ево доброга господара, а још бољега оца!
 (Мари.) Хајдмо, Маро, похитајмо му у сусрет.
 (Спази Вука.) Гле! Зар ти овде, драги зете? А
 јавише нам....

Вук (живо): Морадох се вратити због важ-
 них послова.

Вукосава (узвикне): Ево оца! Ево га! (По-
 трчи му с Маром у сусрет; загрле га и пољубе у руку.)

Мара и Вукосава (заједно): Добро нам до-
 шао, добри и драги оче!

Лазар (ушао је живо из друге кулисе десно, на
 радосно својој деци, коју загрли и пољуби у чело):
 Здраво.... радости моја!

Милица (приђе му по што је децу загрлио, па му
 се дубоко поклони): Здраво нам дошао, добри наш
 господару!

Лазар (ухвати је за обе руке, исправи и загрли):
 Овамо! Овде је твоје место, верна љубо! (По-
 гледа по одаја.) А где је Стеван, Вук и наша
 мезимица Оливера? Зар они не похиташе своме
 оцу у сусрет?!

Милица: Још су код Јеле, у Зети, где
 Стеван с Вуком тако радо лови по висовима

сивог Ловћена и у подножју поносног Дурмитора.

Вук (приђе полако): И ја те поздрављам, драги тасте и светли господару!

Лазар (мало изненађено): Зар и ти овде, драги зете?

Вук (мало збуњено): Да. Предомислих се. Важни послови.... па онда жеља за љубом и драгом децом.... доведе ме ипак амо; желим да их сам одведем дома.

Лазар: Добро си учинио. Ја одох само да скинем овај оклоп.... већ не памтим кад сам га последњи пут скидао. Вратићу се одмах. Очекујем те с Ђурђем. (Оде лево у другу кулису с Милицом, Вукосавом и штитоношама.)

ПОЈАВА V

ВУК и МАРА

Вук (живо Мари): Дакле, одиста мрзиш Милица? И ти желиш да не добије Вукосаву?

Мара (тако исто, тихо): Не само да желим.... већ те управо молим и преклињем, да томе станеш на пут!

Вук (задовољно): Сад си права Бранковићка, кад помажеш моје жеље и кад си једних мисли са мном.

Мара (ватрено): О, израдиш ли код оца, да Милоша одбије.... онда ћеш тек познати право срце твоје Маре (за се живо), које се тек онда нада одбијеном, усамљеном Милошу; јер кад изгуби Вукосаву.... његово уцвељено срце потражиће утехе!

Вук (тако исто): А ти ћеш тек онда познати правога Вука. (за се живо). Кад Лазар одбије Милоша, бакав је Милош може се лако заборавити те у очајању учинити што.... чиме ће проиграти милост кнежеву.... А кад једном падне у немилост, тад ћемо га лако уклонити с пута и са свим уништити! На дело!

Мара (оштро га је мотрила па за се): Много се размишља, неодлучан је! Ја.... ја знам шта хоћу. Шта ми је стало до Вукосаве, нек се уда где хоће и за кога хоће.... ја само хоћу да је Милош слободан, само мој! (гласно.) Јесмо ли се споразумели?

Вук (прене се из мисли): Потпуно! Руку у РУКУ (пружи јој руку), па на дело!

Мара (тако исто): На дело! А сад хајдмо нашој деци. (Обоје оду дубином, лево.)

ПОЈАВА VI

ЛАЗАР и МИЛИЦА; доцније МИЛОШ

Лазар (враћа се с Милицом): Да, драга љубо, свршили смо и с Николом жупаном, с тим бунтовником. Кад га победисмо и ухватисмо, Вук живо наваљиваше да га ослепим; али моје срце никако не хтеде да се одазове жељама Вуковим.

Милица (благо и нежно): И добро си учинио, господару. Твоја доброта и племенитост увек је равна твом витештву и јунаштву.

Лазар: Хтео сам га задржати у моме двору слободна, да позна и увиди свој грех; али не могох већ одрећи Вуку и неким војводама.... морадох, по жељи њиховој, бацити га овде у тамницу.

Милица: Из које ће га твоје племенито срце извести преображена твојом добротом.

Лазар (благо и племенито): Да, верна љубо. Али заборавих упитати: где је стари отац Југ?... Зар он опет није дома?

Милица : Он је још од одласка твога на гробу великога и силнога цара.... у Призрену, где махом проводи своје старе дане.

Лазар : Знам, то му је најмилије место, с којим се растаје само у тренуцима најважнијим по мене и државу.

Милош (уђе у свечаном војводском оделу, за време последњег говора, из друге кулисе десно и застане код врата на за се) : Одлучено је ! Онај кобни случај гони ме да ускорим.

Лазар (снази га) : Гле мог драгог војводе Милоша ! Шта тебе доведе амо и непријављена ? (Седне с Милицом за сто лево; он право према публици, а Милица њему с десна.)

Милош (поклони се) : Опрости, светли кнеже и господару ! Молба, коју желим да теби и светлој госпођи кнегињи положим пред ноге.... таква је.... да не трпи ни саму пријаву ! (За се живо.) Догађај с Маром врати ме на прави пут.

Лазар (благо) : Радо праштам војводи Милошу и теже кривице, кад би их и било до сад. О овој нема више ни помена. (Покаже сто и столицу десно.) Седи, мој дични војводо !

Милош (поклони се) : Пред тобом и светлом госпођом Милошу је дика и стојати.

Лазар (као горе): Па шта те доведе тако изненадно пред нас? Говори слободно! Ја се радујем већ у напред, јер до сад Обилић још не изусти никакву молбу.

Милош (ћути и бори се).

Милица (нежно и љубазно): Говори! Говори слободно, поносна челенко српска! Милица је вољна потпомоћи сваку молбу такога витеза.

Милош (непоуздано): Казао бих.... желим.... хоћу.... гори овде.... (покаже срце); али не могу. Војим се да ми је жеља и сувише велика, да премашује....

Милица (упадне му живо у реч): Хајде доврши, изговори! Госпођа ти твоја јамчи, да ће ти срце твога светлога господара и твоје госпође сваку жељу испунити, јер су у напред уверени да је праведна!

Милош (једнако се колеба): Хтео бих.... морам! Морам и хоћу! Али.... светла госпођо, та твоја и светлога господара предусретљивост и похвала збуњује ме.... те сам неодлучан....

Милица: Зар такав витез и јунак.... па збуњен и неодлучан?!..

Милош (одлучније): О, светла госпођо! Да је бој, да треба само обости ватрена жерава; да је потегнути мачем, замахнути тешким буздованом; да је завитлати копљем и јурнути у најстрашнији окршај.... ту би заиста Милош био... ако не први, а оно за цело међу првима. Али овде је реч о срцу, овде срце меће речи на језик, а оно је тако споро, неодлучно; оно се устеже.... сумња.... није још потпуно уверено у могућност.... Али кад се једном буде уверило, онда ће и оно бити хитро.

Лазар (смешећи се): А ти замисли да је бој, а ми да смо непријатељи.... па храбро на среду с тим!

Милош: Не дао Бог, да сте непријатељи! (Одлучно.) Светли господару и светла госпођо! Ја се загледах, ја заволах, вашу кћер.... вашу Вукосаву.... (Клекне.) Дајте ми је за верну љубу и учините Милоша најсретнијим човеком под сунцем!

Лазар и Милица (радосно се изненаде).

Лазар (поћутавши): Па зар то беше јунаку тако тешко изговорити? О, Милошу! Сва јунаштва, што си до сад починио, сву славу коју си мојој круни прибавио и све радости које си

до сад моме срцу учинио.... ова једна једина надмашује и у засенак баца.... На моје родитељско срце, јуначе, војводо! (Пружи му руку да га подигне, Милош је прихвати живо и пољуби, подигне се, падне Лазару у загрљај, који га пољуби у чело.)

Милица: И на моје срце, дивни витеже и мили зете! (Пољуби Милоша у чело а Милош њу у руку.)

Милош (полако извије се из њеног загрљаја, оступи од њих корак, па се онда загледа у њих чисто не верујући): Та је ли то истина? Сушта истина? Зар сам ја будан? Зар ја не сањам?!

Лазар: Не сањаш, Милошу драги, будан си!

Милош: И ви ми је дајете? Заиста дајете?

Лазар и Милица: Од срца!

Лазар: Али те ја још не могу зетом назвати.... док најпре и дете не запитамо. Већ две кћери не усрећих најбоље; удадох их преко њихове воље. Не желим да буде тако и с Вукосавом.

Милица: Ја ћу је упитати још данас и одмах испоручити њен одговор.

Милош: О, сад ми ништа више не треба! Сад сам срећан, блажен!... Бићу потпуно стрпљив.

Лазар : Тако и доликује јунаку. А сад, војводи, опрости, чекам зетове Вука и Ђурађа.

Милош (поклони се и пољуби их у руку) : О, хвала ! хвала !... Идем ! (Одлазећи за се). О, та прави је пут најбољи ! (Изиде лево у другу кулису).

ПОЈАВА VII

Лазар (гледа задовољно за Милошем) : Како је диван и добродушан ! О, Милошу десна руко моја, како си ме обрадовао ! Сад ћу имати три зета у држави српској, три ступа Српству!... Бранковић, мудар и редак државник и војсковођ ; Ђурађ поуздан и смео ; Милош јунак, да му равна нема под сунцем.

Милица : А ја хитам да Вукосаву испитам, па ако пристаје, да јој кажем радостан глас. (Пође лево).

Лазар : Учини то ; јер ево ми и онако иду зетови на разговор. (Милица изиде).

ПОЈАВА VIII

ЛАЗАР, ВУК и ЂУРАЂ

Ђурађ (улази с Вуком у живом разговору, из дубине десно) : Тако је, пашо, као што ти рекох !

Вук (лазару, мирно и достојанствено): Светли господару и драги тасте! Бурађ поче неки разговор нејасан, неразумљив!

Бурађ (плахо и поносно): Ја не зборим никад нејасно и неразумљиво. Ја што на срцу, то на језику! Твој је обичај говорити нејасно и завијено.

Вук (мало увређено али мирно): Бранковићево племе поноси се отвореношћу и искреношћу.

Бурађ (узбуђено): Балшићево још више!

Лазар (стишава их): Мир, децо! Синови моји! Самодржавницима доликује хладноћа и мирноћа. (Покаже им столице десно, а он седне лево више према средини.) Седите! Прозборимо коју мирно! (Вук узме столицу и седне мало даље од стола. Поседају.) Па шта вас доведе тако узбуђене мени?

Вук (мирно и достојанствено): Светли тасте, нашеног Бурађ износи неке захтеве, тражње....

Бурађ (живо и јасно): Нису то захтеви ни тражње, већ моје право, које тражим и захтевам да се испуни.

Вук (као горе): Ето и сам потврђује, да су тражње, захтеви....

Бурађ (мало јаче): Ја ти опет велим....
моје право!

Лазар (мирно и благо): Зетови мили! Цела ми је ствар нејасна. Јасно и отворено..... на среду те захтеве и право!

Вук: Ево шта је! Бурађ тражи да му уступим Будимље и Хвостно.

Бурађ (живо): Не рекох ја да ми се уступи.... већ да ми се врати што је моје!

Вук: Ја не знам да је твоје. Ја сам добио те жупе од оца (покаже на Лазара), као земље што су на мојој међи.

Бурађ: А које сам ја уступио за време оцу и тасту, да би могао задовољити твоје жеље.

Вук (мало увређено): Моје жеље? Ја никад не изјавих тасту своме такве жеље! Ја сам те земље добио на поклон од њега.

Лазар (мало у неприлици): Не, Вук никад није изустио мени таку жељу! Ја сам му оне земље од своје воље дао.

Бурађ: Али ми смо онда уговорили, да ми се те жупе врате чим на другој страни освојимо друге. Сад се ето сва тројица враћамо с бојишта, где ја и Вук ударасмо на Марка Мрњачевића.... докле светли таст сам

савлада Николу Алтомановића и притече нама у помоћ, те отесмо од Марка два пут онолико, колико је Будимље и Хвостно које, по нашем договору, треба да се сад врати мени, а Вук нека задржи оно што отесмо од Марка.

Вук (претворном искреношћу): А светли таст да не добије ништа?

Ђурађ: Ти се равнај са светлим тастом како знаш. Ја хоћу моје!

Лазар (за се): Тешко ми је учинити Вуку на жао; али Ђурађ је у праву. (Гласно.) Мучно ми је мојим драгим зетовима судити о праву. Понудићу вам ево оваку размену: нека Ђурађ узме Будимље и Хвостно, а Вук нека задржи све што би мени припало. Само нека је мир и слога!

Вук: Па ко ремети мир и слогу? Јесам ли ја што захтевао или тражио? Боже, сачувај! Ја мислим, да је све што имамо својина свију нас, и свакога на по се. Свуда су Срби, а то су све српске земље. Што дакле да се грабимо и око чега да се отимамо?

Ђурађ (плане): Вуче! Балшићи се никад не грабе; они освоје или траже своје право

по уговору. Грабеж приличи само Бранковићима!

Лазар (живо): Ђурђе, стишај се! Вуче, мир! Ако вам није тако право, као што рекох, онда нека Вук задржи и Маркове земље а и Будимље и Хвостно; а теби, Ђурђе, уступам половину мојих земаља у Приморју. И опет вам велим: само за љубав мира и слоге!

Вук (брзо): Ја пристајем!

Ђурађ (за се живо): Он пристаде; јер му таст и опет учини по вољи. (Гласно.) Али ја не пристајем!

Вук: Е, онда уступам Будимље и Хвостно, само ради слоге и мира, као што рече добри отац, и ако је ту оштећен највише он сам; јер ми управо грабимо од њега, као од најстаријега самодржавника. (За се живо.) Могу вам за сад уступити што хоћете; првом приликом ја ћу вас све наравнати и помирити.

Ђурађ (мотри оштро Вука): Вуче, не дражи, не изазивај! Ја ти и опет велим: Балшићи никад не грабе! То доликује Бранковићу!

Вук (поносно): Балшићи се никад не могу једначити с Бранковићем!

Бурађ (гневно и раздражено): Зар с Бранковићем?! Шта беху и ко му беху ти славни претци, којима се толико поноси?! Дед му беше војвода Младен, а отац Бранко то исто. Па и он сам беше то, док га добро срце и јунаштво кнеза Лазара не подиже из праха на висину.... А у Балшића већ трећи круну носи!

Лазар (живо): Мир, Ђурђе! Мир, Вуче! Преклињем вас!

Вук (бесно): Балшићу! Балшићу! Пресешће ти та реч и све земље што си уграбио!

Лазар: Преклињем вас!

Бурађ (тако исто): Ко има на што право, томе то никад не преседа! Овамо па ћеш се уверити! (Ухвати за мач).

ПОЈАВА IX

ПРЕЂАШЊИ, МИЛАН и ИВАН

Милан (улази живо за време последњих речи): Светли господару! Овај час стиже Муратов посланик, Јевренос бег. Жели да што пре изађе пред светлога господара. (Сви се изненаде и заћуте.)

Иван: И још жели, да му се одреде одаје за њега и пратњу његову.

Лазар (по малом ћутању): Он ће чекати, док га ја не позовем. Њега нека прими у своје одаје војвода Милош и нека буде непрестано уз њега. А пратњу његову поделите и примите вас двојица. (Даде им руком знак. Они изиду дубином десно, где су и ушли. Лазар погледа Вука и Бурђа озбиљно и тужно, поћути.) Небо се мути.... облаци густе, тамни и црни.... погоне се и гомилају над Српством! Ближе се, спуштају се!... Опомена онога свемоћнога.... горе!... Чини ми се да већ чујем потмулу грмљавину.... да видим блесак муње!... Чисто већ осећам задах громовски!... Тек што није грмнуо и грунуо његов страховити тресак! (Вуку и Бурђу озбиљно и свечано.) Мир! Мир! Спремајмо се.... да јуначки и поносно уздигнута чела.... дочекамо.... буру и гром! (Изиде озбиљно и достојанствено лево; за њим зетови исто тако.)

Завеса брзо пада.



ЧИН ДРУГИ

У ПРЕСТОНОЈ ДВОРАНИ У КРУШЕВЦУ. У ДУВИНИ ПРЕСТО, ДЕСНО
СТО ЗА ЛОГОТЕТА; ПОРЕД СТОЛА ПО ДВЕ СТОЛИЦЕ, ЛЕВО
ПРЕМА СТОЛУ ПОВЕЋА СТОЛИЦА. НА ПРЕСТОЛУ И
ПОРЕД ПРЕСТОЛА, ЛЕВО ДВЕ, А ДЕСНО
ЈЕДНА СТОЛИЦА. ВРАТА: ЛЕВО И
ДЕСНО У ПРВОЈ КУЛИСИ. У
ДНУ: ЛЕВО И ДЕСНО
ТАКОЂЕ УЛАСЦИ.

ПОЈАВА I

ЛАЗАР, ЈУГ БОГДАН и МИЛИЦА

Лазар (седи лево напред): Драги тасте, не-
стрпљиво сам те очекивао. Твоји драгоцени са-
вети веома су ми потребни. Јамачно већ знаш
да је овде Муратов посланик.

Југ Богдан: За то сам и похитао овамо.
Па какве је поруке донео?

Милица: Лазар га још није примио. Али
неки путници из оних крајева и светогорски

иноци говоре : да Мурат куши и спрема војску.... голему и силну.... какву свет још није видео. Кренуо је, веле, Татаре, Курде, Арапе, и сву Османију листом ; па му се чак и Персијанци придружили. Војска му је, кажу, већа од Даријеве, јуначнија од Ханибалове, дивљачнија од Атилине. И с том војском, оче, хоће Мурат право на Србе !

Лазар (поуздано) : Нека дође ! Нека му је војска још толико силна и страшна, од ње неће ни једно српско срце задрктати. (Забринуто.) Само да није других јада !...

Југ Богдан : Погађам, сине, шта ти чело сабира у тешке боре и шта ти нагони тугу у срце. Наша поцепаност.... неслога !

Лазар (живо) : Погодио си, драги тасте ! Та срце ми се цепа а на очи ударе кржаве сузе, кад погледам нас, кад погледам овај дивни народ !... Сваки за се и сви скупа пуни узвишених врлина, пуни поноса и поштења, храбри, јуначни, племенити ! Па шта се од нас учини ? ! Шта се учини од оне силе, која је под великим и силним царем Душаном запрепастила свет ?... Буд се дела она моћ и величина државна.... што обећаваше српству најсветлија столећа....

пуна праве среће Србинове?! (С болним сећањем.) Чим је силни Душан склопио очи, чим је клонула његова снажна рука што држаше све чврсто у заједници, чим је одлетела Богу на истину његова велика душа која мудро управљаше кромом државном.... одмах се почела цепати наша снага, наша велика држава: слава српска почела је тавнети. Властољубље, тапштина и неслога, тај једини највећи порок Србинов, тај паклени црв што га сâм сотона врже у српска срца, осети се слободнији, поче помањати главу. Царица Јелена одвоји се од сина Уроша. То охрабри Вукашина те се и он с браћом одметну и оцепи четвртину државе. Сениша се прогласи царем грчким и српским. Одвоји се деспот Тома Прељубовић, деспот Оливер у Албанији. На њих се угледа Балша и брат му Срацимир. Бугарска одрече слабе клетвеничке обавезе и заборави братске и сродничке везе. Босну једва везиваше само личност младога цара. Земље преко Саве, осим Срема, отпадоше. Уз Уроша остадо смо само ја, Бранковић, жупан Никола, Приморци и верни Дубровник. Вукашин оте чак Скопље и Призрен. Срце у младоме и доброме цару пропишта, али он се не хтеде светити. Он

се склони у Приштину. Вукашин се поби с Муратом на Марици и ту пропаде са својом браћом и својим присталицама; а Урош по том у тузи и јаду оконча свој млади живот на велику жалост целог Српства. (Још сетније.) После његове смрти отпаде Босна. Властољубиви Твртко одметну се са свим; оте многе приморске земље и круниса се краљевском круном у манастиру Милешеву, пред кивотом Светога Саве. Балше почеше владати независно. Ја и Вук загазисмо у крв и непрекидни рат с Вукашиновим синовима: Марком, Андријом и Дмитром. Мурат већ два пута насрта на нас, и ето сад опет, док се ми тучемо и упропашћујемо међу собом, купи он силну војску да нас уништи и српску земљу освоји. Ето, драги тасте, шта је учинио онај паклени црв што подгриза непрестанце стабло српскога јединства! Ето до чега нас доведе властољубље, таштина и неодољива жудња да сваки за се влада и другоме заповеда!

Југ Богдан : Овде нема никога, осим верне ти љубе.... опрости, сине, што ћу ти рећи! Што се догодило одмах по смрти силнога цара Душана, догодило се због његове нагле и тајанствене смрти!... На царски престо онако

простране царевине попе се слабачак младић, невичан и неискусан.... Он не имађаше доста снаге да држи у покорности и верности онако велику и силну господу и онако моћне клетвенике, који беху већ заражени злим примером одметника византијских. Требало је да уз Уроша стане човек и мудар и јуначан. Обе те врлине тебе су красиле, и ја сам се зарадовао од срца кад те видех првог њему уз колено.

Лазар (живо): Па зар ја нисам чинио све? Зар га ја и Вук не бранисмо и не штитисмо заједно, одважно и јуначки?!

Југ Богдан: Да; па и Марко Вукашинов био је уз младога цара и у мало није потегао мач и на свога рођенога оца! За погрешке што си починио у оно време, још те и не кривим толико, јер и најодличнији доглавник, ма колико био мудар и јуначан, мора се обзирати на вољу и жељу свога владара.

Лазар (зачуђено): Из твојих речи, драги тасте, провирује.... као да сам само ја крив за сву несрећу?!

Југ Богдан: До пропасти Вукашинове и до смрти Урошеве могло би ти се можда још

све и опростити. Али кад је добри млади цар преминуо, требао си још онога дана, оног тренутка изићи одважно пред сву српску властелу.... Знаш добро, да су се онда и одметници и пријатељи цареви слегли сви око мртвог тела његовог, сви ожалошћени и поражени изненадном смрћу његовом. Онда је био згодан тренутак, да се користиш њиховом тугом и забуном, да се смело попнеш на престо, да се прогласиш царем и прихватиш у твоје снажне руке крму државну.

Милица (живо): Тим пре, што је у твојим рукама била царска круна, плашт, скиптар и сви остали знаци царскога достојанства.

Лазар: А чиме бих оправдао такав поступак?

Југ Богдан (живо): Твојим пореклом, твојим рођењем!

Лазар (сетно): Мојим пореклом? Рођењем?!.. О, моје је рођење увијено у тајанствену таму. И шта знам ја о своме пореклу, рођењу? Памтим само старога Припца. Памтим да ме је он одранио и одгајио. Његове кћери звао сам својим сестрама а њега својим оцем.... док

не послаше по мене и не доведоше ме у двор царев.

Југ Богдан : Па зар те у двору није уверила особита брига, ванредна љубав и поочимство силнога цара Душана ?

Лазар : Не ! Да је његова воља била, да ја некад, у ванредном случају, ступим на престо.... он би оставио бар тајну повељу којом би потврдио моје порекло. А овако.... како бих га тад и чиме доказао ?

Југ Богдан (одлучно) : Доказао бих ја !

Лазар : А зар би теби, као моме тасту, ко год веровао ?

Југ Богдан : Многи ! Ако не би сви, доста би била и половина. Друга би половина, збуњена тугом и изненађењем, и нехотице пристала. Да си тако учинио онда, не би морао после дати своје првенче Вуку....

Милица (прекине живо) : А нарочито не Деспу, против њене воље, Шишману бугарском.

Југ Богдан : Ах, прилике беху онда дивне ! Марко и браћа му притешњени и ослабљени Муратовим нападима. Балша тек што не беше клонуо у борби с Турцима и Млечићима. Твртко још млађан и неодлучан бан.

Лазар (мало јаче): И ја бих поред свих дивних прилика.... био одметник, отмицар круне и престола, као и Вукашин, као Балша, Оливер Константин и Драгаш, као и неверни Твртко!...

Југ Богдан: Боље и то, ако је на корист народну и државну, ако је на срећу Српства, него.... пустити да властољубље, таштина, и жудња за превлашћу растурају јединство српско и да му руше сјај и углед његов.

Лазар (слушао је пажљиво и размишљао на сад мирно): Па нека је и тако! Сад је доцкан вајкати се. То је већ давно било па прошло.

Југ Богдан: Ни сад, сине, није доцкан, ни сад! У тебе су још и сад сви знаци царскога достојанства.

Милица (тако исто): А круна с њеним сјајем има чудну привлачну моћ.... присваја, задобија, осваја.

Лазар: А крвне везе још више. Ја не ћу ништа на силу. Не ћу да отимам и грабим. Моја три зета зближиће крвне и сродне везе; њихове користи сродиће се с општим користима. Не отимајући се о превласт, моћ и силу коју даје краљевска или царска круна, предњачићу им племенитом добротом и благошћу, и

надам се да ћу тиме више постићи, него строгошћу и силом.

Југ Богдан (сумњиво маше главом): Бојим се да та твоја доброта и племенитост не изазове у њима противне жеље и тежње. Бојим се да они твоју племенитост не протумаче као страховање и пудљивост, па да се ко од њих, а можда и сви не маше за оно, што си ти избегавао. Ти си рад да се ни над ким не узвисиш? Желиш да својим одрицањем приволиш и остале самодржавнике на једнакост ради опште користи?

Лазар: Да. То је управо моја намера. Том једнакошћу хоћу да створим бар заједницу за одбрану и нападај. Тврдо се надам да ћу је створити, кад сваки види, да нема нико особитих намера; да нико не жели уздизати се над другим; да је један упућен на све и сви на једнога; да је опасност од турске најезде општа и да треба сви слошки да јој се одупремо. Зар ова слога између мене, Ђурђа и Вука није боља и за опште користи пробитачнија?

Југ Богдан: Може бити. Само не знам.... је ли и трајна?

Лазар (изненађен): Шта, оче? Зар би ти могао посумњати што о Ђурђу или.... што је још горе.... о Вуку?!

Југ Богдан (мирно): Застанимо мало код тог имена! Ја те знам још од твоје ране младости. Дубока старост моја и много искуство помогоше ми да те скроз познам. Сећам се, да си ти за живота цара Уроша био друкчији. Био си увек праведан, али и строг.

Лазар (упадне му у реч): Један пут само у животу своме био сам строг, можда и сувише. И тад се заклех — да ми то буде последњи пут.

Југ Богдан: То је био почетак твоје свађе с Марком. У то доба познао си Вука и твоја праведна строгост, која је у тај једини мах била можда потпуно неправедна, претвори се у вечиту доброту и благост, особито према Вуку.

Лазар (живо и с чуђењем): Шта хоћеш тим да речеш?!

Југ Богдан: То, да те је можда Вук намерно завадио с Марком, твојим побратимом из младости, јер му, чини ми се, беше запело око за земље Вукашинове, које после оне погибије на Марици остадоше без довољне одбране.

Милица (узнемирено): Шта рече, оче?

Лазар (мало узнемирено): Зар Вук, оче? И ти можеш помислити да Вук то учини намерно, с неким тајним умишљајем?! Вук, који нема друге жеље, намере, воље, па ни помисли, до само моје!

Југ Богдан: Тако мислиш, и за то што тако мислиш.... испуњаваш ти управо само његове намере, жеље, па и саму његову помисао. (Лазар и Милица гледају га зачуђено.) Некако у то доба дао си му и кћер, и постао си потпуно његова својина!

Лазар (узбуђено): Али, оче!...

Југ Богдан: Не ћу ти више говорити о Вуку твоме. Видим добро, да бих га све више утврђивао у твоме срцу, ако бих још зборио против њега. Допусти ми само да ти ово рекнем: Човек, тај најсавршенији створ божији, има и детињску и животињску особину. Подај детету најлепшу нову играчку, одмах за тим другу — тек што другу погледа, већ очима тражи трећу, четврту, и још даље у безброј. Такав је и човек. Никад није задовољан оним што има, што је већ постигао и што му се чини да ће још извесно постићи. Испуни му једну жељу брзо, одмах за њом другу — тек што си

му другу испунио, већ леги трећа, а за њом се осипа рој разноликих жеља да их већ нико не може задовољити ни схватити. То је, сине, детињска особина у човеку.

Милица : А животињска ?

Југ Богдан : То је опет навика, велика и замашна чињеница у нашем животу. Ако си већ навикао кога, да му испуњаваш све жеље и захтеве, да угађаш његовој вољи и ћуди, — чувај се добро да му никад ништа не одрекнеш ! Тад се таки човек на мах претвара у животињу, у најстрашнијега звера. Две су животиње које човек радо трпи поред себе, у својој близини. То је пас и мачка. Оне се ближе човеку по нагону ; човек их прима по нагону. Кад се навикну једно на друго — готово се више и не раздвајају. Заједно су и у дому и ван дома. И пас и мачка навикли су на миловање човеково ; обоје му се умиљава. Кад он легне у постељу, пас му се савије крај ногу и пиљи му у очи ; мачка му наслони главу на груди. Тако сви троје, покоравалући се својој навици, поспе слатким сном. Најзад, после дугог времена, досади се човеку или се деси што зловољан ; хоће да збаци мачку с

груди, хоће да отера пса испред ногу. Обе животиње не дају се лако отерати; оне бране своје место које су навиком освојиле. Човек онда плане, отргне мачку са својих груди и тресне је о под; она се дочека на ноге, страховито се накостреши а очи јој се засветле зверски. И пас је већ бачен на под, зарежао је на господара и показао зубе. Господар зграби бич и ишиба га у љутини. Пас цичи, урличе и вије се под ударцима. У исти мах увуче се лупеж у господарев дом, хоће већ и у одају. Пас га осети, заборави болове и ударце; навика да брани господара надвлада све; он се залети на лупежа, рашчупа га оштрим зубима, али и сам погине у тој мучној борби. (Лазар га једнако гледа врло озбиљно и замишљено.)

Милџа (живо): А шта би с мачком?

Југ Богдан: Мачка је увребала прилику кад је господар заспао, па му се пришуњала на груди под грло; дочепала зубима и ноктима господарев гркљан.... и рашчупала га, да би себи за свагда осигурала место на које се навикла!

Лазар: Мени се чини да сам те добро разумео! Ако твоја прича циља на моје зетове.... на које сам се ја тако навикао и који су

се тако исто на мене навикли ; ако си хтео наговестити неиспуњавање воље њихове од моје стране и моје од њихове.... онда се љуто вараш !

Југ Богдан (гледајући га значајно): Тако ? ! Варам се ? !.. Сад опет проговори из тебе навика ; војевати против ње.... било би узалудно. Сам се мораш уверити.

Лазар (скочи и пође њему): Та.... оче ! Та ти збиља, оче, сумњаш у моје зетове ? ! Ти наше узајамно истинито поштовање и испуњавање жеља, које потреба доноси, сматраш као просту навику ? !.. Ја их очекујем до који час, да се с њима и с тобом посаветујем.... Одмах ћу их ставити на оглед, да те уверим о њиховој непретворној оданости мени и општим користима. Нарочито ћу Вука ставити на искушење, да те одмах овде разуверим.

Југ Богдан (мирно): Ја ћу стрпљиво чекати, и радоваћу се ако ме разувериш.

Лазар (гледајући га као у чуду): Посумњати у Ђурђа, у тако тврд ослонац мој и народни !... Сумњати у њега значило би сумњати уједно у мудрост и војводство Вуково које је тако сјајно осведочено ; а посумњати у то значило би посумњати у Милошеву храброст и јунаштво

које сија као јарко сунце! Посумњати у то значило би — сумњати у самога себе, сумњати у истинитост свемогућег Бога!... Још данас, до који час, овде пред тобом, мојом верном љубом и пред Ђурђем, поискаћу од Вука оно што му је готово најмилије, и видећеш, оче, како ће се он на прву моју реч драговољно и без једне речце тога одрећи! Каже ли и изрекне ли само једну реч.... као да му је то и најмање неправо.... онда ти имаш право, и онда тешко њему! Али ако буде онако као што рекох — онда те молим, драги тасте, да ми никад више твоју сумњу не спомињеш.

Милица: Да, мили оче; јер твоја сумња може изазвати неповерење, огорчење, сукоб!

Југ Богдан (погледа их обоје): Добро. Пристајем! Али.... молим те, пре него што са свим умукнем и занемим.... да те још ово упитам: је ли твоја вера у Вука тако непромењива и непоколебљива?!

Милица (живо): А и за што не би била така? Имаш ли, оче, само један очевидан и стваран доказ који би потврдио твоју сумњу...? Изнеси га, па нека се на мах све пречисти између Вука и Лазара.

Лазар (живо): Да, оче! Ако имаш, изнеси га, изнеси!

Југ Богдан (озбиљно за се): Заиста.... посебице не могу га ни за што окривити; али по свему изгледа да ће бити грђи од Вукашина! (Гласно.) Нема заиста онога што би се могло изнети као потпун и јасан доказ против њега. Али опет.... опет ми се нешто страшно слути.... Од срца бих желео да се не испуни.

Лазар: Не, не, оче! Чист је Вук од сваке кривице, као сунце! Тешке прилике и кобна времена која преживесмо, која трају и која нам долазе, изазивају у теби сумњу. Ти, као и песник народни, мораш некога окривити, да би скинуо с нас и народа грехове, да би нас опрао. Видиш, ја верујем Вуку толико.... да бих му и свој и народни живот могао поверити. Та зар ми он у оне две страшне борбе, на Млави и Плочнику, не доби победу? Та већ то је доста, па да му.... и ја и народ опростимо све грехове, кад би их имао.

Југ Богдан: Да. Борбе у којима си ти био врховни заповедник, а војвода Обилић главни извршилац.

Лазар: Не поричем ни Милошу заслуге,

али су и Вукове велике. Милош ми је десна рука, Ђурађ лева, а Вук срце и глава! (Погледа и спази Вука и Ђурђа где долазе с десне стране напред.) А, ево их где долазе. Сад, оче, пази и увери се!

ПОЈАВА II

ПРЕЂАШЊИ, ВУК и ЂУРАЂ

Лазар (поздравља их): Добро ми дошли, мили зетови!

Ђурађ (поклони се): Дубоко поштовање тасту и оцу....

Вук (доврши, поклонив се такође): И нашем светлом господару!

Лазар (ступи у средину, Југ и Милица десно, а Вук и Ђурађ њему с лева): Самодржавници и мила децо! Ја желим да прекинем вашу јучерашњу размирицу. (Погледа у Богдана.) Ја сам о целој ствари размислио и нашао: да је право и да треба вратити Ђурђу Будимље и Хвостно. Пристајете ли обојица?

Ђурђе: Хвала ти, тасте, правица је задовољена!

Лазар: А ти, Вуче?

Вук (отворено и искрено): Од срца радо. Све што мој светли таст само зажели.... а још више

што за право нађе.... мени је света заповед.
(Лазар погледа значајно, пун задовољства у Југа).

Југ Богдан (пружи му руку на тихо): Добро је! Ти имаш право!

Лазар (погледа у Вука поћутавши): Али.... да не би Вуку неправду учинили, дајем му ја од моје државе топличку и ибарску жупу. (Пришав Вуку благо.) Јеси ли задовољан?

Вук (претворно благо): И да ми не даде ништа.... Вука задовољава и сама милост светлога му таста.

Лазар (стисне му руку): Уверен сам.... Драги зетови! Бура, која се спрема и коју ће нам још данас навестити Муратов посланик.... бар тако слутим.... биће ужасна. Она ће учинити одсудан прелом у животу Српства.... Да ли треба да нас затече, као што затече Вукашина, коме је било суђено да се сâм са својима упусти у онако страшну борбу, као што и нас задеси на Млави и Плочнику? Хоћемо ли вазда гледати и допуштати да се само један део Српства бије и бори за све? Не! Силу коју Мурат на нас спрема, мора цело Српство на мач дочекати! Не сумњам ја у пожртвовање и родољубље ни једнога Србина. Уверен сам да ће борци ма

којег дела Српства, којима буде суђено да се сударе с Муратом, сматрати за срећу, што ће свој живот дати својој мајци отаџбини; уверен сам да ће сви листом, весела срца за њу изгинути. Али... није довољно само погинути, не, ми морамо победити!... Муратова сила биће извесно тројином а може бити и четири пута на број већа од наше, од целе српске снаге. Четири Муратова борца бориће се с једном српском мишицом. Толико јунак може савладати. У такој сразмери победа нам је сигурна! С тога морамо сви у борбу, јер треба да победимо, јер морамо победити. Ми морамо Муратову силу разбити и сломити за навек.... ако хоћемо да поносни Србин живи и даље слободан и својим животом.

Бурађ: И ја тако мислим, драги тасте!

Вук (живо): Нек је проклет ко не уђе у ову борбу!

Југ Богдан: Сложно, децо, сложно! Слогом ћете победити!

Лазар (одушевљено): Да, то је оно што побеђује! С тога сам одмах по доласку Јевре- носовом смислио ово: Да би пале све размирице, да би се са свим искоренила проклета

неслога.... и да би пошли сви весели и задовољни у бој.... као што задовољих мало час Бурђа, тако хоћу да задовољим и измирим све. (Погледа Милицу и пружи јој руку.) У моју љубу сигуран сам, она не ће зажалити, ма шта ја учинио.

Милица (стисне му руку): Никад!

Бурђа (одушевљено): Располажи свим што имам, па и самим животом!

Вук: Све што имам мога је светлога таста. На жртву и ја и жена и деца!

Лазар: А старина Југ.... чији је цео живот непрекидна јуначка борба.... знам не жели ништа друго, него да с мачем у руци падне и умре за Српство! (Пружи му руку):

Југ Богдан (прими руку, погледа у небо и дубоко уздахне): Силни Боже!... испуни ми молбу!

Лазар: Као што рекох, хоћу све да учиним, да нико нема изговора и да се ничим не може после правдати. Ноћас с логотетом Радићем удесих све. Твртку ћу уступити што већ давно жели.... Вишеград, део Рашке и део Сенице. Изненађен тим уступком мора полетети у наш савез и у бој. Хоћу да пустим Николу жупана и да се измирим с

ЊИМ. (Милици.) Похитај, верна љубо, отвори му врата тамничка и предај му мач.

Вук (живо): Ако си то већ наумио, онда те молим... да то уступиш мојој Мари. Хоћу да и она стече гласа доброте и милости.

Лазар: Нек буде. Љуба ми већ има важнији и хитнији посао. А и онако хтедох те умолити, да га за време примиш у твој двор, међу своје, да не посумња што и да ни мало не страхује.

Вук: Од срца радо учинићу као што желиш, и хвала ти уједно за Мару.

Лазар (Милици): А тебе, верна љубо, молим и стављам ти у дужност, да овога часа јавиш Марку, да смо вољни и ја и Вук испунити његову давнашњу жељу. Теби као љубимици своје мајке, у чијим је рукама јадница изданула, не ће Марко ништа одрећи.... Поручи му да може доћи на Косово у цркву Свете Богородице, те походити гроб доброга цара Уроша. Задај му тврду реч, да му је долазак сигуран и да не ће тамо бити нико други, осим тебе и старине Југа. Том ћете му приликом понудити све, што до сад отесмо од њега и браће његове.

Вук (за се живо): Шта рече?!

Југ Богдан: Ова ти је паметна, драги зете!

Лазар (наставља): Ако не би био ни тим задовољан, уступићу му целу државу Вукову, осим старе му баштине, војводства дреничког.

Ђурађ (живо): А Вук?

Лазар: Вуку ћу тад уступити ја своју државу.

Југ и Милица (мало изненађено): А ти?

Лазар (племенито): Ја ћу се.... по свршеном боју.... одрећи свега. Повући ћу се на моју стару баштину Ново Брдо или у Браничево или у Срем. Бићу само српски војвода онога господара који буде и који ми хтедне учинити и указати част да ме уврсти у своје борце, у борце Српства! (Одушевљава се.) Нека моја деца и зажале на мене што их оставих без државе и достојанства; али не ће и не сме зажалити Српство, нити рећи да не учиних све за њега и да не жртвовах све за његов спас!

Југ Богдан (одушевљено): Дух великога и силнога цара проговори из тебе!

Милица (тако исто): Прави Лазар појави се на ново!

Бурађ (тако исто): Нек ти је вечна слава, драги тасте мој!

Југ Богдан (погледа у Лазара, па у Вука):
А Вук?

Вук: Вук је нем; јер ропски слуша сваку реч, сваки миг свога светлога таста! И ево хита да започне вршити свету вољу његову! (Живо за се, у одласку.) И да се мало прибере од грома.... који га порази!

Лазар (живо): Драги зетови, не удаљујте се! Останите овде, док не свршимо с Муратовим послаником.

Вук (при зиласку): Свака ми је света! (Изиде десно у прву кулису.)

Бурађ: А мене отпусти само за тренутак, да јавим Јели, да ћу још неколико дана овде остати. (Пође.)

Лазар: Учини то с нашим поздрављем!
(Бурађ изиде за Вуком.) А ти, верна љубо, пожури се, отпрати поруку Марку. Треба хитати! Муратова спрема жури нас. А од Марка зависи све! (Као сети се, па Југу.) Па, старино драга, сумњаш ли још у Вука?

Југ Богдан (маше сумњиво главом): Сва његова покорност и готовост не разби још моју сумњу.

Лазар (мало увређено): Још не?! Старе твоје очи видеше многа зла, па им се и сад привиђа.

Југ Богдан: Бојим се да ћеш се доцкан уверити — да добро виде!

Лазар: Чекам спокојно твоје разуверење. (Милици.) А упита ли Вукосаву, драга љубо?

Милица: Упитах и нађох срце препуно љубави за Милоша. Она гори од жеље да га види и да му отвори своје срце.

Лазар (радосно): Е, то ми је мио глас!

Милица: Чим оде Јевренос, који је предат Милошу.... замолила је да му сама испоручи свој пристанак.

Југ Богдан (слушао је пажљиво): Шта чујем?... Је ли тај радостан глас истинит?

Лазар: Је ли ти по вољи?

Југ Богдан: Потпуно! Јаки Бог још се брине о нама.

Лазар: Ја ти још и не казах све. Позваћу и Шишмана и Срацимира бугарског; браћу: Константина и Драгаша; Ђорђа Топију Албанског. Ништа не ћу пропустити. Листине су већ

готове ; чекају само мој потпис и печат, па да их логотет отпрати.

Југ Богдан : И у томе се слажем потпуно.

Милица : А сад хајдмо, оче, да и мени помогнеш саветом твојим.... како да домамимо Марка на састанак.

ПОЈАВА III

ЛАЗАР, па ВУК.

Лазар (гледајући за Југом) : Стара верна српска душо !

Вук (уђе хитно с десна) : Важан радостан глас, светли тасте ! Овај час примих посланицу од бана Николе Горјанског с приложеном повељом краља Жигмунда. Краљ допушта бану Николи да може испросити твоју кћер Вукосаву, у коју се загледао, кад је лане долазио амо краљевим послом.

Лазар (слушао га пажљиво, па с великим изненађењем) : Шта.... шта рече ? ! Је ли то истина ?

Вук (покаже му) : Ево посланице и повеље, увери се !

Лазар (зграби грчевито и чита укоченим погледом, па онда очајно) : Вуче ! Вуче ! То није

радостан то је зао , кобан глас!... Та жеља Николина и Жигмундова не може се испунити.

Вук (као изненађено): А за што ?

Лазар : Вукосава је већ обећана другоме !

Вук (као пре): А коме ?

Лазар : Првом јунаку српском.... Милошу !

ПОЈАВА IV

ПРЕЂАШЊИ и МАРА

Мара (улази живо одкуд и Вук): Светли и драги оче ! Је ли истина, да мени паде у део срећа да однесем радостан глас Николи жупану ?

Лазар (расејано): Да, да; зар ти не каза Вук или мајка ?

Мара : Да, али ја чисто не поверовах ! (Погледа их обојицу.) Шта је вама ? Изгледате обојица загонетно, чудновато !

Вук (живо): Ето, шта је. Необична срећа појавила се изненада Вукосави. Проси је бан Горјански. Сам краљ потпомаже ту просидбу.... А отац ипак премишља.

Мара (претворно радосно изненађена): Зар поносни бан Никола? Први великаш и љубимац краља Жигмунда? (Измени поглед с Вуком.) И отац зар још премишља?

Вук: И сам не могу да разумем!

Лазар (дубоко се замислио, па сад се прене): Та рекох већ једном, да је доцкан. Веже ме реч!... Обећао сам је другом.

Мара: Ко ме?

Вук (намерно). Војводи Милошу Обилићу.

Мара (намерно): И отац претпоставља Милоша бану Николи?!

Вук (живо): Можда светли таст није ни прочитао до краја повељу краљеву. Жигмунд нам нуди војску у помоћ против Турака, ако се испуни жеља његовога љубимца.

Лазар (узбуђено): Нека ми нуди и читав свет.... реч ми је света! (Мара и Вук погледају се. Лазар се стиша и прибере.) Изврши, кћери, што ти поверих. Остави нас. Важни државни послови гоне нас на брзи рад.

Мара: Срећна сам што могу послушати заповест светлога оца. (У одласку за се.) Вук ће успети, нема сумње. Милош је онда мој! (Изиде одкуд је дошла.)

ПОЈАВА V

ЛАЗАР и ВУК

Вук (понижено, по што је Мара изишла): Дакле да одговорим бану да га одбијаш?

Лазар (узбуђено): Одговори му шта знаш, шта хоћеш. У овим, по цело Српство важним тренуцима.... поштеди ме с тим.

Вук (као горе): Ћутим.... и слушам.

Лазар: Одмах ћу послати по Јевреноса. Овде га дочекај и прими.... пре него што изиде преда ме и пред сабор.

Вук (изненађен живо): Зар.... ја?!

Лазар: Јест, ти. Покушај да сазнаш има ли и каквих потајних порука.

Вук (снѣбивајући се): Па зар мени повераваш тај големи задатак?

Лазар: За што не? Зар твоја окушана државничка мудрост и умешност плаши се пред Јевреносовом?

Вук (скромно): То не, никада! Али.... да ја.... То може пасти у очи, изазвати сумњу.... могу зли језици....

Лазар (упадне му живо у реч): Зар би се смео ко усудити? Зар ти ниси самодржавник као и

ја? Зар се поруке Муратове не тичу тебе, као и мене?

Вук: Ја се покоравам.... само твојој заповести. Али једино под том погодбом да будеш ту у близини, те да чујеш сав наш разговор.

Лазар (с малим негодовањем): Зар ти је још до шале у овако озбиљним тренуцима?! Саслушај га, ја то желим и захтевам. Ја морам знати Муратове поруке пре него свечано примим његовог посланика. А дотле одох да разашљем посланице. (Оде лево у прву кулису.)

ПОЈАВА VI

ВУК сам.

Вук (прекрсти руке, гледа презриво за Лазаром, пакосно смешећи се): Лазаре, добри, поверљиви, безазлени Лазаре, — сам срљаш у своју пропаст! Твоје добро и племенито срце, којим сам до сад ја неограничено владао, хоће зар да ме се опрости? Хоће да одгурне од себе свога господара? Ха, ха ха! Вараш се, Лазаре! Ја сам тако дубоко забô своје нокте и зубе у твоје безазлено срце, да ћеш откидајући мене од срца — платити својим животом! До јуче си ми све по-

клањао, ништа ми ниси одрекао, сваку си ми
 жељу испуњавао.... а сад хоћеш да ми одузмеш
 све дарове.... сву мучну тековину?... Не, не,
 никада! Боље пропадни ти!... У пропаст с то-
 бом!... Неверни Лазаре!... Јуче ми дајеш зе-
 мље, а данас узимаш и другом поклањаш?... Још
 од вајкада си ме навикао на неисцрпну милост....
 а сад ми је на један мах ускраћујеш?... Зар
 сам за то пузио пред тобом и улагивао ти се?
 Зар сам за то отрпео срам, који ми твоја кћи
 удари на поносно господско чело?!... Мој прави
 циљ био је врховно господство, престо, злаћена
 круна! (Метне руку на срце и лако са слашћу уздане.)
 Ох, како то годи и прија! (Раздражено, укочено
 гледа преда се.) Чини ми се.... да је већ видим!...
 Осећам како ми се спушта на главу. (На један
 мах тргне се и заклопи руком очи.) Ха, сјај њезин за-
 сену ми очи! (Поћути мало, па онда полако повлачи
 руку и ушпире поглед преда се.) Ено, ено је! (у за-
 носу.) Како трепери, како се сија и блиста на њој
 драго камење!... Ох, како то загрева срце не-
 ком необичном топлотом.... а душу напаја не-
 ким небесним чаром.... загрева и растапа у ми-
 лине.... топлије и пријатније.... него топли и
 благи зраци јутарњег сунашца! (Прене се и брзо

обазре десној страни.) Ха! Као да неко амо долази? Сакримо од свачијег ока наше блаженство!

ПОЈАВА VII

ВУК и НИКОЛА

Никола (уђе брзо с десна, па како спази Вука, падне на колена пред њега): Хвала ти, хвала, добри и племенити Вуче! Твоја светла госпођа пусти ме из тамнице. Ти си се заузео за мене и поклонио ми живот и слободу!

Вук (подигне га благо): Устани, стари друже! Ако сам што и учинио, знао сам и коме чиним и за што. Надам се — да се нисам заузимао за незахвалника.

Никола: Бог ми је сведок да се искрено кајем за све.... и да ћу ти бити до гроба захвалан!

Вук (великодушно): Уверен сам. А сад похитај и захвали моме светломе тасту. Кад се вратиш прозборићемо још коју.

Никола (полазећи): Хитам! Одох! (Изде у прву кулису лево.)

ПОЈАВА VIII

ВУК сам.

Вук (смешећи се прати очима Николу): Овај је већ мој. Паметан човек брзо нађе себи оруђа. Доброта Лазарева помаже ми да скујем оружје против њега самога. Хај, неверни тасте, приносиш на жртву и моју државу и мене?... Али ја ћу жртвовати и Ђурђа и Марка.... особито Марка и Твртка, па и тебе самог! Доле! Нек иду сви у прах, у таму, у пакао!... (Извади две посланице и повељу из цепа.) Ова посланица бана Николе и повеља Жигмундова дођоше као наручене. Милош је оборен, раздробљен, смрвљен! Тако и треба; јер док њега не оборим не могу ни стопе напред крочити. Зар Милош да узме моје место у срцу Лазаревом? Не, никада!... Ако Лазар одоле овоме (покаже посланицу банову и повељу краљеву), овоме за цело не ће одолети! (Покаже другу посланицу.) Његова љубав према отаџбини још је сталнија и од свете му речи!... Отаџбини он жртвује и мене, и себе, и све! (Погледа ону другу посланицу.) Ово ми посла један мој верни с Мориша. Јавља ми, како Жигмунд хоће да поткрепи своју вољу и банову

Лука Ћеловић

БЕОГРАД

Luka Ćelović

ДРУГИ ЧИИ
БЕОГРАД

71

жељу.... Али да, тек што није дошао Јевренос.... ваља се спремити за дочек. (Поћути.) Мурат је већ два пут био одбијен и разбијен.... Не ће за цело и сад на нас тек онако налетети. Покушаће можда да нас задобије другим начином.... Видећемо већ, па ако буде какве згоде — користићемо се. (Погледа десно.) Ха! Ево Јевреноса с Милошем.

ПОЈАВА IX

ЈЕВРЕНОС, ВУК и МИЛОШ

Милош (ушао је с Јевреносом с десна из прве кулисе): Светли господару Бранковићу! Мој светли господар, кнез Лазар, заповеди ми, да теби доведем и предам Јевреноса бега, султановог посланика. Кад свршиш разговор с њим, светли господар жели да бега опет ја примим.

Вук: Учинићу по жељи светлога ми таста. (Милош се поклони и врати се.)

ПОЈАВА X

ВУК и ЈЕВРЕНОС

Вук (погледа Јевреноса и он њега; Јевренос му се при уласку лако поклони): Беже, ми смо, чини ми се, стари знанци?

Јевренос (неповољно): Може бити !

Вук (нуди му да седне десно, а он седне лево за сто): Седи посланиче ! Ваљда ниси заборавио обичаје грчке и наше ?

Јевренос (мало увређено): Господару Бранковићу, поштеди прошлост и одведи ме светлом господару, кнезу Лазару.

Вук (поносно се извали у столицу на мало јаче): Хтео си рећи : моме светломе тасту ; јер и ја сам самодржавни и независни господар !

Јевренос (живо за се): Ово није племенити понос, ово је гордост ; а гордост је поткупљива. Покушаћу. (Гласно.) Порукe моћнога султана не разбирају за то ; оне су упућене само српском господару, кнезу Лазару.

Вук (мрко): Мени ћеш их испоручити.... Кад их чујем и оценим — тек ти онда могу базати : да ли треба да те саслуша и светли кнез пред сабором. Дакле, беже, говори ! Време ми није на одмет,

Јевренос (лукаво): Примаш ли ти одговорност ?

Вук (мирно): Примам.

Јевренос (стао је код леве столице): Порукe великога и моћнога султана кратке су и

јасне. Султан тражи да поседне Скопље Призрен и Приштину; тражи десет тисућа коњаника за освојење Цариграда и најмлађу кћер, лецу Оливеру, за жену своме млађему сину Бајазиту.

Вук (устане на живо за се): Та, то су моји градови и земље!

Јевренос (лукаво): Је ли да погодбе нису ни тешке ни необичне?

Вук (тако исто): Да.... само и сувише чудновате!

Јевренос (обазре се, лукаво и тихо): Тхе, ако су те чудновате.... може бити, има и других, које не би биле тако чудновате. (Ближи се Вуку.)

Вук (ближи се Јевреносу, обзирући се): А те друге?

Јевренос (неповерљиво одмакне се): Ти си зет кнежев.... не знам, смем ли....

Вук (живо): Изговори слободно! Залажем ти своју владалачку реч!

Јевренос (живо за се): Уловиће се! (Гласно али тихо и врло поверљиво.) Султану је главно да обори Лазара.... (За се.) Јер нам је он најопаснији

својим угледом и старешинством и са својим зетовима.

Вук (шапатов): Па даље ?...

Јевренос (ближи се Вуку, па као мало пре): И да добије део земље, који се спушта од Ниша између Мораве и Тимока.... као пролаз у равну Угарску.... и....

Вук (нестрпљиво и тихо): Доврши, доврши !

Јевренос (као пре): И ко би му помогао да то постигне....

Вук (приближи му се чисто гутајући његове речи, на један мах тргне се, окрене се лево вратима у првој кулиси; полегивши живо тамо, Јевреносу): Стани ! (Идући вратима угушено за се.) Да ово није замка?.. Да не прислушкује ? (Погледа слободно у врата, одахне и обрише чело.) Не ! Његова племенитост ово и не слути и не сања ! (Врати се, погледа и на другу страну па гласно Јевреносу.) Доврши !... али тихо.

Јевренос (застао је на тај покрет Вуков прене-ражен, па као у чуду): Алаха ти, шта ти би ? !

Вук (обрише још једном чело): Ништа ! Мала смотреност !... Говори, говори !

Јевренос (одахне): Тај би постао султану савезник, брат ! Султан би му помогао да за-

влада свим српским земљама ; да буде моћан и силан, достојан браства великога султана.

Вук (живо): А јамство за то ?

Јевренос (извади брзо једну зелену хартију): Погледај ! (Бранковић погледа живо разрогаченим погледом, па на један мах сијне му радост на лицу.) Само име да се упише.

Вук (живо и тихо): Добро ! Све је у реду. Кад дођеш на моју међу, окрени с мојим људима Приштини. Дочекај ме тамо.

Јевренос (тако исто): Буди без бриге !

Вук (погледа лево): Долази неко ! Растанимо се ! (Гласно и достојанствено.) Поруче султанове важне су и врло замашне. Ја ћу их испоручити светлоте господару, кнезу Лазару. (Јевренос се поклони, а он оде десним вратима и викне.) Војводо Обилићу ! (По што нема одговора, за се.) Знао сам !... И тај је чак у другој одаји. (Насмеши се.) Све саме племените душе ! (Викне још јаче.) Војводо Милошу Обилићу ! (Враћајући се за се.) Ево га већ једном. (Милошу, кад уђе.) Прими опет Јевреноса бега и причекај с њиме у другој одаји на даље заповести. (Милош и Јевренос изиду.)

ПОЈАВА XI

ВУК сам; за тим НИКОЛА ЖУПАН

Вук (задовољно): Све ми иде за руком! Мурат ме сâм помаже у жељи.... а Лазар ми сâм пружа начин да га смрвим! А Милош?... Он је већ пропао! (Поћути.) Кад се опростим њих двојице.... лако ћу уз Муратову помоћ и остале оборити и потчинити. Докле ја то учиним, дотле ће Турци и Угри дубоко загазити у крв.... Тад ћу се удружити с Утрима, за услугу коју им сад чиним.... па ћемо заједнички разбити и уништити Мурата.... Тако ћу се опростити свега, што смета моме господареву, величини и слави, за којом толико жудим! Тад ћемо видети, Балшићу, ко круну носи и чије су земље Маркове, моје или твоје? (Спази Николу.) Ха, ево ми долази главно оруђе! (Никола уђе.)

Вук (у сусрет Николи): Како те прими мој светли таст?

Никола (узбуђено): Не може бити великодушније! Али ми напомену, да се добро чувам; јер од мога даљег држања зависиће и трајање његове милости, и будућност моја и моје деце.

Вук (великодушно.): Са мношћеш у мој двор. Гад тамо будемо, ја ћу те већ поучити не само како се баштине враћају, него како се још и увећавају; показаћу ти како се долази до угледа и достојанства. Само.... не заборави да сам те ја ослободио! Очекујем да ми будеш веран и одан!

Никола (покорно): Заклео сам ти се! Заклетва ме везује.

Вук: Добро. Рачунам на то. А сад иди, јер ево ми долази светли таст. (Никола се поклони и изађе. Вук гледа за њим.) У оваком преступнику остане свагда блица за освету! Употребићу је!

ПОЈАВА XII

ВУК и ЛАЗАР; за тим МУСИЋ на МИЛИЦА

Лазар (врати се с лева напред): Ко то оде од тебе, Вуче?

Вук: Несрећни Никола. Сав обливен сузама хваљаше ми твоју великодушност и заклињаше се да ће ти бити веран док је душе у њему.

Лазар (благо): Како ми годи срцу, што му опростиш! Камо срећа да сам опростио тако и

Вукашину, пред битку на Марици, кад се оно покаја и замоли за помоћ! Али ја се успротивих, наведох цара да га одбије и грдно погреших. Ко зна где би сад био Мурат, да онда сви сложено ударисмо. (Замисли се.)

Вук (за се): Како се сувише добри људи варају! Из једне погрешке падају у другу, те сами себи копају гроб!

Лазар (прене се): Манимо прошлост.... Шта хоће поруке султанове?

Вук: Мурат тражи Скопље, Призрен и Приштину; (намерно) али под тим као да се скрива жеља за Новим Брдом....

Лазар (живо): Зар моју ризницу? Ризницу Српства?!

Вук: То сам докучио, осим правих порука. (Милица уђе.)

Лазар: А даље?

Вук: И тражи Оливеру за Бајазита.

Лазар (пренеражен): И то зар?!

Милица (врисне): Моје мезимче, моју дику?... Тешко мајци!

Лазар (окрене се живо): Зар ти овде, верна љубо?

Милица : Да. Дођох да ти кажем, да сам спремила лист Марку.... Али нисам ни слутила да ће ме овде згодити нож у срце!... (Заплаче се.)

Лазар (узбуђено): Прибери се, верна љубо, и стишај се. То је само порука, то још није свршено дело.

Милица (грцајући од плача): Знам, да није. Али.... познајем ја тебе!... И ако ти је на тај глас затрептала суза у оку.... твоје срце, готово на сваку жртву, потиснуће љубав очеву, да начини места љубави према отаџбини.

Лазар (поносно и достојанствено): Па и кад би тако било?... Кад бих заиста тако учинио....

Милица (врисне очајно): Лазаре! Лазаре! Зар би ти могао распорити срце своје, срце твоје љубе и срце твога мезимчета? Зар би ти заиста могао дати.... бацити оно невино дете, оно јагњешце, оног анђелка у чељуст дивље, страшне звери, у канџе крвожедног тигра азијског?!

Лазар : Зар није и то боље.... и ако ми се срце цепа и крнави.... него да тисућама дивљих зверова и љутих тигрова јурну у Српство, у мирне домове родитељске, те да својим отров-

ним ноктима докопају тисућама таке јагњаци и
таких анђелака, да варварским ногама погазе
образ и понос Србинов, да уцвеле и у црно
завију тисућама срца српских?!.. Зар и оно
нису наша деца? Зар није боље да три срца
препукну, него тисућама?!.. Зар Лазарева љуба
то не разбира, не разуме?!

Милица (слушала је у почетку оборене главе,
после га почне посматрати с чуђењем и дивљењем; сад
опет клоне и хоће на ново да се заплаче): Тако је,
тако! Па ипак, ипак.... моје дете, моје ме-
зимче!

Лазар (племенитом и умереном строгошћу): Ми-
лице! Мене чекају озбиљни послови. Треба да
сам прибран и миран. Ја ти већ рекох, да је
Муратово захтевање још у питању. Али стегни
твоје срце и спреми га да јуначки поднесе жр-
тву, ако буде неминовна, ако хоћеш да будеш
достојна твојих славних предака, достојна имена
твога оца и имена српскога!

Милица (прибере се силом, на угушеним болом):
Разумем твој мучни и тешки положај. Опрости
раскрвављеном срцу мајчином! Стегнућу га....
ма пресвисла.... ћутаћу и.... уклонићу се! (Оде
полако лево.)

Лазар (како Милица изађе): Јадно родитељско срце! (Окрене се живо Вуку.) А шта још рече посланик? Је си ли могао још што дознати?

Вук (стајао је, док су Лазар и Милица разговарали, погнуте главе и с привидним саучешћем): Ни речце више. Сувише је смотрен и уздржљив.

Лазар: А ако не примимо погодбе, прети ли ратом?

Вук: Не могох сазнати. (Живо.) Бојим се, да у томе тек не буде голема тајна. Мурат јамачно смишља да нас изненади.

Лазар: Може лако бити. За то нам се ваља спремати журно.

Вук (живо): И ја тако мислим. Опасност је близу. Опрости што ти морам поднети ову посланицу. Мало час даде ми је твој сестрић, војвода Мусић. Врло је важна. (Извади ону другу посланицу и пружи је Лазару.) Молим те проучи је одмах!

Лазар (прочитавши): Зар Угри?! И они купе код Мориша око шесет тисућа ратника да упадну у наше земље?!

Вук (живо): Слутио сам то. За то сам ти и саветовао да дадеш Вукосаву Горјанском. Мо-

жда Жигмунд хоће да те примора да испуниш жељу Николину.

Лазар (узбуђено): Да му дадем Вукосаву? Да одбијем Милоша, да одсечем своју десну руку, десну руку српске војске?

Вук: Али овде ти се за то нуди угарска помоћ, која ће ако не више а оно извесно вредити толико, колико вреди Милош војвода.

Лазар: Да, да, Вуче. Угарска помоћ може нам бити од велике користи. Па да нам и не помогну, већ је добит што нас не ће напасти.... Али Милош! Милош! Узданица, понос, снажни ступ Српства! Зар њега да оборим, смрвим?!

Вук (мирно): Милош је племенит. Он ће увидети да ти то не чиниш из немилости према њему, него из преке потребе, а у корист отаџбине, коју он тако жарко љуби.

Лазар: Није овде реч само о Милошу, Вукосави, Оливери! Овде је реч и о земљама. Мурат тражи срце Српства. Угри питому Мачву!

Вук: Па ти си сâм наумио да дадеш све, само нек се Српство спасе.

Лазар (живо): Да. Да дадем само Србима и опет у српске руке и у српску заједницу, али не туђину, туђину не!

Вук (живо): Али док један туђин тражи срце, дотле други нуди помоћ да се то срце одбрани.... осигурава нам и помоћ и леђа нашој војсци.

Лазар: Ако не тражи цело срце, тражи ипак један део његов.

Вук (лукаво): Светли тасте! И ако сам уверен у твоју превелику љубав према отаџбини.... ипак се бојим, да тај твој отпор не потиче из речи задате Милошу.

Лазар (узбуђено и увређено): Вуче! Вуче! И ти се усуди да помислиш?! Јест, моја задата реч била ми је света! Али овде где се тиче живота наше отаџбине не видим ни самога себе. За љубав отаџбине ја бих Лазара сâм згазио и раздробио!

Мусић (улази при последњим речима из прве кулисе десно): Светли кнеже и драги ујаче! Властела и војводе искупише се и чекају твоју заповест.

Лазар (живо Мусићу): Кад си примио ону посланицу што дође Вуку?

Мусић: Пре два часа.

Лазар (угушено): Добро. Кажи војводама, да ћу их скоро позвати. (Мусић изиде.)

Вук (живо): Одлучи се, реши се!

Лазар (врло узбуђено и с очајном тугом): Не наваљуј, Вуче, преклињем те! Видиш! Вукосава, Оливера, Милош, моја реч... то су све делови мога срца, моје душе. Раскрвавите, раскините и рашчупајте ми срце у комаде, ја не ћу ни речце рећи! Али Мачва, Приштина, Скопље, Призрен.... то су делови срца и душе народне!... А у то ми не дирајте, не дирајте, не дирајте! (При последњим речима поглачи се очајно, с уздигнутим рукама првој кулиси лево и нестане га у њој.)

ПОЈАВА XIII

ВУК и МАРА

Вук (прати га погледом): Праћкај се, Лазаре, праћкај! Из мреже, коју ти плете моја вештина.... не ћеш измаћи!

Мара (уђе живо из дубине лево): Шта је? Је ли отказао, је ли одбио Милоша?... Ох, говори!

Вук (живо): Још не са свим. Али буди без бриге! Речица нашег успеха већ жубори најлепшим током.

Мара (узбуђено): Ох, одузми Вукосаву Милошу, одбиј га од оца, усами га.... па сам твоја до гроба и срцем и душом!

Вук (задовољно): И ти га заиста толико мрзиш ?

Мара: О.... из све душе моје.... (за се) Љубим га !

Вук (загрли је): Сад си права Бранковићка ! Брзо иди мајци; ја ћу после сабора с оцем тамо доћи. Дочекај ме. Жури се ! Ја одох оцу.

Мара (живо у одласку): С надом ?

Вук (у одласку): Потпуном! (Изиде лево напред.)

Мара (радосно узлахне): Ох ! (Изиде у дно лево.)

ПОЈАВА XIV

МУСИЋ, СРЂ, МИЛОШ пређу на леву страну; НИКОЛА, МИТАР, ИВАН остану на десној страни; ЈУГОВИЋИ лево и десно, њима за леђима.

Мусић: Реците ми, господо, ко ће привести Јевреноса, кад је Милош ту ?

Милош: Жеља је светлога кнеза, да га војвода Милан допрати и прикаже. За тим ће га војвода Иван, по пријаму, испратити с кнежевим перјаницима до међе господара Вука; а Вукови људи отпрагиће га до Драгашеве државе. Али.... мир, ево долазе ! (Погледа лево.)

ПОЈАВА XV

ПРЕБАШЊИ, ЈУГ БОГДАН, за тм ВУК и БУРАЋ, на
ЛАЗАР, ЛОГОТЕТ и БАК, на МИЛАН и ЈЕВРЕНОС

Југ Богдан (уђе и застане код прве столице лево, сви му се дубоко поклоне): Да сте здраво, млади ратници и другови по мачу! Ваша млађана ватра и жар — загрева, одушевљава и мене старога и већ изнемоглога борца. Видим вам по очима како једва чекате да чујете шта нам доноси посланик Муратов. Мени се, децо, све слуту да ће султанове поруке бити такве, да им се мора одговарати мачем, копљем и буздованом. Сад ћете чути. Ево долазе самодржавници. (Улазе Вук и Бурађ. Вук стане код друге столице до престола, а Бурађ пређе до столице на другој страни. Улази Лазар, пред њим се такође сви дубоко поклоне; он се погне на престо и поздрави их, па седне. Вук, Бурађ и Југ Богдан такође поседају. Сви су Срби у свечаном оделу и под калпацима. За Лазаром су дошли: логотет и ђак и сели лево за сто, на коме је већ масило, перо и хартија.)

Лазар (по што их је поздравио и сео): Војвода Косанчићу, нек се уведе Муратов посланик. (Иван изиде.) Желим да сви чујете из уста самога посланика поруку Муратову, па онда размислите и одлучите. (Уђу Милан, Иван, Јевренос.)

Милан (поклони се): Светли кнеже и господару.... Јевренос бег, посланик султана Мурата. (Јевренос се дубоко поклони.)

Лазар: Посланиче султанов, говори шта те доведе к нама ?

Јевренос: Велики и силни падишах, султан Мурат, поручује српском кнезу Лазару : да му призна врховно старешинство и да му се са свима својима закуне на верност. Данка не тражи. Градове : Скопље, Приштину и Призрен — да заузме турска војска, која ће се тамо држати о српском трошку, као јамство за заклетву. Још падишах иште десет тисућа оклопника, да ратују о српском трошку а под његовом заповешћу докле год не освоји Цариград. А да би показао како му је намера пријатељска и да би свој савез са српским кнезом Лазаром утврдио и сродством, велики падишах иште на далеко чувену лепотицу, младу Оливеру за свога млађег сина Бајазита. (Оиште кретање.)

Лазар: Имаш ли још шта да испоручиш ?

Јевренос: Ни речце више, осим што ми заповеди, да се одмах вратим, ако поруке одбијете.

Лазар : Добро. Иди и чекај одговор. (Јевре-нос и Милан изађу.) Чули сте поруке.... одлучујте!

Југ Богдан : Одавно познајем Турке, а знате их и ви сви добро. Шта за порукама Муратовим може доћи, јасно је као дан. Одбити их морамо, па нек дође шта Бог да.

Срђ : Та зар би било Србина који би могао и помислити да прими и једну погодбу Муратову? Ја бих му на мах овом десницом и овим палашем расценио на пола луду лубању!

Мусић : Зар би могао ко помислити да уступи наше најдивније градове, у којима су наше највеће тековине и светиње, те да пусти у њих османске дивљаке, да их разоре и оскврне?!

Вук (снажно) : Никад! Зар ми да држимо и хранимо нашим знојем, знојем народним, гладне османске хорде?

Бураћ (тако исто) : Зар да издвајамо десет тисућа првих бораца, језгру наше снаге, па да их гонимо да проливају своју јуначку крв и губе свој живот за ислам и на славу његова пророка, да уништавају хришћане и освајају својим мишицама њихове земље и градове, на увеличање моћи и славе турске?

Иван : Зар има и једнога витеза и једнога

Србина, који би пристао да даде и једну свиону влас с анђеоске главе кнегињице Оливере, а камо ли да тог анђела поклони дивљем и страсном Азијату ?

Лазар (живо): Као владалац, дужност ми је, а и спреман сам на сваку жртву отаџбини, која се од мене тражи. Кад бих знао да Мурат жели то искрено и поштено ; кад бих тиме могао спречити све несреће рата и проливање драгоцене крви српске.... ја бих је.... и ако ми срце при тој промисли пропишти.... ја бих је дао !

Милош (громко): Не, никад ! Та боље је да се пролије сва крв, да се изломе све кости витешке снаге српске, него да се тиме откупује и једна само грудвица свете српске земље ! Боље је да сви изгинемо, да пропаднемо, да нас нестане !

Сви (громко): Не, не дамо ! Боље пропаст и смрт !

Лазар : Ваша једнодушност и слога усхићује ме. Ми смо већ одбијали Мурата и с много мање војске. С оволиком војском колику ћу сад дићи, одбићемо га, уверен сам, и опет. Али није доста само одбити га. Он је сад

дигао све што је могао дићи на оружје. У овом рату мора се већ једном преломити или његов или наш мач. Ми се морамо једном за свагда ослободити од његових напада и захтева. Морамо прикупити све земље, сву снагу српску, као што од пре беше, у једну силну целину, те са свим разбити тог дивљег Азијата и претерати га онамо преко Хелеспонта, одакле га је пусти вихор и донео. Морамо једном осигурати не само нас, него и суседне хришћане, па опет отпочети живети правим сложним, слободним и мирним животом.... А да то постигнемо, треба нам измирење свеју и свакога од нас; треба нам једнодушност и слога свих владалаца српских и целога Српства! Томе на жртву.... као што већ рекох мојим зетовима.... ја сам готов да принесем, не само своје господство, своју државу и земље, не само себе, него и своју децу и све што имам, па и сам живот свој и својих!... И ево вам се закљичем, да ћу то и учинити!

Сви (громко и бурно): Живео кнез Лазар!

Југ Богдан (одушевљено): Светли господару и сине.... ова ти је света! Истрај у тој намери, па ма и пропао!

Лазар (одлучно): И хоћу! Одговорите ми, јесте ли и ви сви спремни тако исто, да све и сва жртвујете?

Милош (бурно и снажно): Издајник је ко се и за тренут премишља!

Вук (тако исто): И ја тако велим. Издајник је сваки, ко не жртвује све па и сам живот! Да осигурамо себи не само победу, него и сталну надмоћност над Муратом! (Погледа значајно Милоша).

Сви (громко): Одбијамо Мурата! Рат! Рат! На живот и смрт!

Лазар (Ивану): Нек уђе посланик. (Иван изађе и одмах се врати с Миланом и Јевреносом.)

Вук (за то време живо за се): Чекај Милошу, ухватио си се сам за своју реч!

Лазар (Јевреносу): Посланиче! Јави султану Мурату, да Срби одбијају све његове погодбе и да су спремни на све! (Јевренос се поклони и изађе с Иваном.)

Сви: Живео кнез Лазар!

Лазар (сиђе с престола па одушевљено): А сад на ноге, децо, соколови! Ти, војводи Милане, право ћеш Твртку; Мусић Драгашу и Константину; Срђ Шишману; Марку ћу послати војводу Милоша. С угарским краљем спорузу-

међу се ја по Вуку. На ноге, соколови, спремајте се журно! Видели сте, како се подмукли и лукави шакал азијски притајао, како се спрема да полети на свој плен! Спремајте се и чекајте мој позив у одсудан бој! (Изиде лево.)

Сви: Живео кнез Лазар, предобри господар! (Оду десно у прву кулису. Вук, Турађ, Југ Богдан, логотет и ђак оду за Лазаром.)

ПОЈАВА XVI

МИЛОШ и ВУКОСАВА; доцније МАРА, ВУК, ЛАЗАР
и МИЛИЦА

Вукосава (после мале паузе, с лева из дубине, изађе смотрено): Једва се разиђоше. Једва оде Јевренос, те ослободи Милоша. Милошу, Милошу! Где си? Похитај! Вукосава те жељно очекује... Чежња хоће да је умори.... срце јој тако бурно бије да хоће из груди да искочи.... а пламена речца гори на уснама живим огњем.... Љубим те, пристајем, пристајем! (Слази га где долази напред с десна.) Ха! Ево га! Милошу! (Полети му у сусрет, али се на један мах застиди, застане и обори главу.)

Милош (уђе живо, на кад спази Вукосаву он застане и загледа се у њу заносно): Је ли то јава

или сан ?.... Изговори, изреци ! Нек с твојих бајних усана слети једном речца коју тако жудно моје срце жели....

Вукосава (окрене мало оборену главу од Милоша, покрије очи рукама и промуца) : Пристајем.... љубим те !

Милош (ухвати се руком за срце) : Ох, како то одјекну.... у срцу.... као песма херувимска!... Ох, како то годи, усрећава и преноси у блаженство ! Па ипак, ипак ! Моје срце преморено ваљда чежњом и жудњом.... не верује.... страхује.... сумња. Чисто не може да разуме, да схвати, да појми толику срећу ! (Поћути и на ново се загледа у њу.) Ти, ти моја, моја ! Ти божији анђелак, што ми је непрестано лебдио у мојим сновима.... треперећи тихо криоцима.... очаравајући ме чак и у сну и преносећи ме у рајске милине !

Вукосава : Да, чисто и ја страхујем и ако сам из уста добре мајке чула : да само зависи од мене, па да будем онога, чије дивно име живљаше у моме срцу, чија ме дела очараваху. Да будем онога витеза о коме ми тихи поветарац уз славујево прижељкивање причаше заносне приче ; чију слику ствараше сунчани

зрак преда мном.... слику дивна јунака, која узбуни и заталаса у моме срцу читаво море препуно љубави!... Па ипак, ипак!...

Мара (ушла је при последњим речима из дубине лево): Ипак ваша срца слутише истину. (Милош и Вукосава узбезекну се.) Драга сестрице, уклони се и удали од војводе, јер ти не ћеш бити његова.

Вукосава : Шта рече ?!

Милош (узме живо Вукосаву за руку и привуче је себи на леву страну): То је измишљена варка ! (Погледа оштро Мару.)

Мара (мирно): Истина ! (Живо за се.) Уживај, срце, у освети !

Милош (плане): Ко се сме усудити да ми је узме ?

Вук (ушао је за време тих речи на мирно и озбиљно): Судбина !

Милош : Судбина ?! Бог љубави и наша воља јачи су од ње ! Леђо врже у наша срца божански плам, којим нас споји. Родитељи одобрише нашу љубав, а Бог је благослови ! Нико на свету нема права да ми је узме.

Вук (пође): Па ипак ћу ти је ја узети с правом или без права.

Вукосава (викне): Не дај ме, Милошу!
(Приљуби се уз Милоша.)

Милош (Вуку): Натраг, господару! Не гони ме да заборавим ко си!

Вук (поносно): И ти би се зар усудио?!

Милош (снажно): Тако ми силнога Бога, ако само покушаш, ако коракнеш још једном.... сјурићу ти мач у срце!

Вук: Хоћу да видим то! (Пође.)

Милош (ухвати за мач и викне): Натраг!

Вук (застане за се): Узбуђен је! Користићу се тим.

Мара (накосно): Гле! Зар господар Бранковић застаде пред властеличићем?

Вукосава (живо): Драга сејо.... не дражи!

Милош: Стишавај, госпођо, преклињем те!

Вук (изазивајући): Премишљам.... да ли да укаљам свој господарски мач о....

Милош: Или ја свој који је окупан у витешкој душманској крви!

Вук (плате): Ха! Обилићу! Ово ти је последња реч! Трзај мач, брани се! Ако не ћеш да ти расценим ту себарску лубању!

Мара (Вуку тихо и живо): Сад је згода, убиј га!

Милош (уздржавајући се): Господару, размисли !...

Вук (бесно): Брани се ! Док ти нисам сјурио простачки језик у нечисто ждрело !

Милош (тргне мач): Удри ! (Бију се.)

Мара (за се): Ох, да хоће пасти Вук !

Милош (при другом ударцу избије Вуку мач.)

Вук (осрамоћен окрене се и цикне): Ох !

Милош (полети да га прободe): Умри !

Вукосава (цикне и задржи Милошеву руку ставши пред њега): Милошу !

Лазар (ушао је кад је Милош вићнуо »умри,« с Милицом): Стани, Милошу !

Милош (застане убезекнут): Зар и ти, светли кнеже ?

Лазар (снажно и достојанствено): Покори се ! То захтева Српство и отаџбина !

Милош (испусти мач и цикне): Српство и отаџбина ? ! (Покрије лице рукама.)

Вукосава (падне пред оца на колена): Оче !

Вук (за се): Милошу, ово ћеш платити животом !

Лазар : Вукосаву ти узимам ; али ти дајем друго место до срца. Буди мој син уз Стевана и Вука !

Милош (очајно): С две цигле речи убио си ме! Уништио си ме! Једна беше муња, а друга гром! Једна ми раздробила срце, а друга спржила душу!... Српство и отаџбина! Те две речи високо стоје над жељама Милошевим! Узми је!...

Лазар (узбуђено и снажно): Сине!

Милош (задршће): Српство и отаџбина! (Клопа као убијен и пође; окренувши се.) Узми! Узми је! Изиде десно у прву кулису.)

Милица: Лазаре! Шта учини?!

Лазар (свечано): Принесох прве жртве на олтар отаџбини!

(Завеса брзо пада.)



ЧИН ТРЕЋИ

ОДАЈА С ВЕЛИКИМ ТРЕМОМ У КРУШЕВЦУ. РАСВИТАК. —
ОДАЈА ЈЕ ЈОШ ОСВЕТЉЕНА. СТОЛОВИ ДЕВО И
ДЕСНО. ЗА ЛЕВИМ СЕДИ ЛАЗАР, А ЗА
ДЕСНИМ ЗЕТОВИ.

ПОЈАВА I

ЛАЗАР, ВУК, БУРАЂ; за тим војводе: МУСИЋ,
СРЂ, ВЛАТКО и МИЛАН; најпосле МИЛИЦА
и МИЛОШ. ШТИТОНОШЕ.

Вук: Ја ти и опет велим, светли тасте,
да се много уздам у угарску помоћ и тврдим
да ће нам она бити од големе користи.

Бурађ (неповољно): У ту угарску помоћ не
уздам се ја ни мало, не очекујем је, а и не
треба нам. Никад нам није ни требала, јер је
варљива и неверна!

Вук (са заузимањем): Немаш право, Ђурђе!
Угри су витешки, племенит народ; саме нас

прилике упућују и гоне на савез с њима. За то сам и приволео светлога таста мојим саветом, да испуни њихове жеље и прими понуђену помоћ.

Бурђе (мало јаче): Коју не ћемо никад угледати, као што не ћемо никад дочекати од њих отворено и искрено пријатељство. Да сам ја само могао слутити шта они траже, упео бих се из све снаге да им се понуде одбију; тим пре, што никад не бих могао пристати да се одбије онакав јунак и да му се учини на жао. Бојим се да се о Милоша и сувише огрешисмо.

Лазар: И од угарске стране претила нам је опасност, као и од Мурата. За то сам, сине, то и учинио. Морао сам осигурати наше међе од угарскога упада, да Српство не западне у борбу на две стране. Морао сам жртвовати и део своје државе и своје дете. А што се тиче Милоша, нисам се преварио у поуздању на његову племенитост, и ако је у први мах био онако насртљив према Вуку.... Чим га је прошла прва бура, у његовом срцу надвладало је осећање родољубља; он се покорио и помирио с Вуком....

Вук (живо): Увиђајући и сам да смо то све морали учинити у корист отаџбине.

Ђурђе: Па ипак, ипак! Ако је још икако могуће, ја бих задовољио жељу Милошеву, а одбио бих Угре и њихову помоћ, коју не ћемо ни добити и која нам и не треба.

Лазар: И да нису већ стигли банови посланици, да воде Вукосаву, и да није већ све утврђено, ипак би то захтевала сигурност наше државе од стране Угара. Ни сам се не уздам у њихову помоћ, а није нам ни потребна. Вук и ја дићи ћемо војске око четрдесет тисућа. Тврткова извесно не ће бити мања. Твоја и Радича Санковића војска премашиће двадесет тисућа. Ако се помирим с Марком дићи ће и он око тридесет тисућа. С таквом и толиком војском можемо дочекати и одбити четири стотине тисућа Муратових, а можда и сатрти. Ако нам још прискоче Бугари са Шишманом, Драгаш и Константин с њиховим Србима, Ђурђе Тоџија с Албанезима; ако и Грци ударе на Мурата с леђа.... онда ћемо раздробити и уништити за навек османску силу, те осигурати будућност свију нас.

Штитоноша (уђе из дубине с лева и јави): Господин војвода Мусић.

Лазар: Нек уђе одмах. (Штитоноша пође.) А ако још који војвода стигне, нека улазе непријављени.... Уз гред понеси и свеће. (Штитоноша понесе и изађе. Мусићу кад уђе.) Шта ми доносиш, драги сестрићу ?

Мусић (уђе живо): Зле гласе, светли кнеже! Константин и Драгаш одродише се са свим, од како им Мурат оте Средац и намести своју војску тамо. Толико су се уплашили од Мурага, да ће, чини ми се, пристати с њим против нас.

Лазар (с гнушањем): Одбацујем их као подлаце и пудљивце !

Вук (исто тако): Издајници !

Ђурађ: Нису достојни ни помена !

Срђ (ушао је за то време): А ја, светли господару, доносим ти глас од цара Шишмана, да је вољан и готов.... увиђајући општу опасност.... али га напада одметник, брат му Срацимир, коме помажу турске посаде. Мислим, Турци ће скоро покорити обојицу.

Лазар : Ето последице бугарског слабог и лабавог отпора против турске најезде. (Милан уђе с Влатком из дубине лево.)

Лазар (спазив Милана): А кад ти стиже, војводи? (Спази Влатка и устане.) Та гле и витешког војводе Влатка!... Добро ми дошао! (Пружи му руку, Влатко је прими поклонивши се дубоко.)

Влатко (држи у руци листину): Стигосмо пред поноћ, светли кнеже; али ти беше у послу с логотетом целу ноћ, те причекасмо док се раздани и док нам јаве да је приступ слободан.

Лазар (живо): Па шта ми доносите?

Милан : Најлепше братско поздравље....

Влатко (дајући му листину): И ову писмену и пријатељску обавезу за савез.

Лазар (прими живо, отвори и чита за се; за то време Влатко и Милан поклоне се Вуку и Бурђу; Влатко се рукује са свима, а Милан само с Мусићем и Срђем; Лазар по што је прочитао): Ох, мој драги и племенити Твртко! И ако си сувише властољубив, у теби још куца поштено српско срце, којим управља мудра глава. (Својима.) Твртко пристаје на тврди и вечити савез; уступа нам четрдесет тисућа војске под моју врховну власт.

Влатко : А под мојим предвођењем, светли кнеже. (Милица и Милош ушли су при последњим речима с лева напред.)

Милица : А ево нам и Милош стиже овај час од Марка с најбољим гласом.

Лазар (живо и радосно) : Дакле, Марко пристаје ? Доћи ће ?

Милош (поклонивши се, врло озбиљно) : Под једином погодбом да се ни с ким не састане осим светле кнегиње и старине кнеза Богдана. Марко ће доћи само на њихово јемство ; он верује у реч њихову, као јединих пријатеља његове мајке, који је примише, кад је прогна краљ Вукашин и у чијим је рукама преминула.

Лазар (мукло, у пола за се) : Големи грех царице Јелене, која заслепљена властољубљем учини издају према сени великога и силнога цара. (Пређе руком преко чела.) Даље црне авети из прошлости ! (Гласно.) А сад, мили зетови и верне војводе, хајдмо у велику дворану да примимо Јевреноса, који нам опет дође и донесе потоње погодбе Муратове. А после да испратимо верну ми љубу и старину Југа на тако жудно жељени састанак с Марком, мојим драгим побратимом. (Сви хоће да пођу.)

Милица (благо Лазару): Светли кнеже и господару мој, допусти, да те твоја верна љуба замоли, да, ако је икако могуће, на који други начин задоволиш Угре, а да нашу милу ћерку ипак дадеш војводи Милошу.

Бурађ (живо): И ја те молим, драги тасте.

Сви: Учини то, светли господару!

Вук (живо): Кад сви моле, ево се и ја придружујем од срца, да не би војвода Милош помислио, да сам се заузимао за бана Николу из мржње, а не у корист отаџбине.

Милош (живо и узбуђено): Не, не, светли Бранковићу! Ти си ми при нашем помирењу напоменуо моје речи које сам у сабору узвикнуо: „Издајник је Српства сваки, ко не принесе све на жртву отаџбини.“ Зар дочекам да ми се те речи опет помену? То Милош не би преживео! (Милице.) И ако ми је срце рањено дубоко љутом и никад неизлечивом раном, ипак те молим, светла госпођо, одустани од твоје племените, материнске молбе. (Лазару.) А тебе, светли кнеже и господару мој, преклињем не гони ме да своју рану позлеђујем новим одрицањем!

Лазар (племенито и задовољно): Такав је мој Обилић! Утеш се, сине! Обојници нам је рас-

порено срце; али ће нам ране залечити спас отаџбине! Хајдмо! (Сви изиду лево у дубини.)

Вук (у одласку): Залечиће.... кад вас обојицу сурвам у пропаст! (Изиде за њима.)

ПОЈАВА II

МАРА сама.

Мара (уђе полако из дубине десно): Отац, мати и Вук с Ђурђем пробденисаше сву драгу ноћ. Ја не могох издржати у мојој одаји.... Гуши ме, дави ме! Не могу да дочекам, да гости једном оду и одведу Вукосаву.... Ох, Милошу, Милошу! Да можеш знати, да можеш само слутити какав силан и буран огањ гори у моме срцу!... О, Милошу, ходи, ходи на ово срце жудно насладе и пуније страсти него што је широко море пуно таласа, што се вечито љубе и сливају један у други. (Поћути.) Ох, живот без љубави, то је тамновање, робовање; то је мрак, густа тама и вечита, пуста.... празнина!... Ко никад у животу не осети праву, истинску љубав.... према драгану или драгој, веренику или вереници, мужу или жени.... тај нема праве љубави ни према родитељима, ни према отаџбини! (По-

ћути, па онда погледа десно кроз прозор.) Да ли се већ једном Угри спремају да пођу? Нестрпљење ће ме убити! (Спази Милоша и Јевреноса.) О, среће! Ево Милоша с Јевреносом. Уклонимо се и уживајмо бар у гледању.... нека се бар око наслађава, кад још не може срце и душа! (Повуче се за ступове и посматра.)

ПОЈАВА III

МИЛОШ и ЈЕВРЕНОС; МАРА прикривена.

Јевренос (дође с Милошем из друге кулисе десно, па одлазећи у дубину лево): О, војводо Обилићу, ти не можеш ни замислити шта је ислам и османство!... То је господство над господством, уживање над уживањима, сласт над сластима, милина над милинама.... рај над рајевима, на земљи и на небу, у закриљу великога и истинитога пророка!

Милош (мирно): Нема ништа узвишеније ни божанственије од хришћанства!

Јевренос: Не говори мени; и сам сам био ђаурин.

Милош: Дакле си отпадник од Христа и Господа?!
 Господа?!

Јевренос: Јер ми памет показа где је бо-
гаство, уживање и права срећа!

Милош (неповољно): Похитајмо, беже! Чека
нас светли кнез! (За се.) Само да ниси посланик,
худи отпадниче!... (Пође.)

Јевренос (при изласку за се): Овај витез мора
бити наш! (Изиду дубином лево.)

Мара (појави се и гледа за Милошем): Како је
диван! Ко да га не воли и да не пожели гре-
шити?!... Надала сам се поуздано да ће у
оном сукобу убити Вука, да ће ме ослобо-
дити оног несносног и мрског човека; али до-
бри отац поквари све. Како Вукосаву сад од-
воде.... да је онда Вук погинуо.... остали бисмо
ја и Милош осамљени и онда.... онда.... Али шта
чујем? (Јурне прозору.) Гле, посланство Николино
спремно и готово, само да се крене. Још који
тренут само, па је срећа моја извесна! (Погледа
лево у дно.) Ево их, уклонимо се брзо! (Оде де-
сно у другу кулису.)

ПОЈАВА IV

МИЛОШ, МИЛАН и ЈЕВРЕНОС враћају се. За тим ЛАЗАР, МИЛИЦА, БУРАБ, СРБЕ, МУСИЋ, ВЛАТКО, ИВАН и остале војводе, логотет, ђак и шгитоноше ;
прођу дубином, с лева на десно.

Јевренос (за се, живо обзирући се на све стране):
Не смотрих нигде Николу жупана, за кога ми Вук рече, да ће све са мном потанко углавити ; јер без тога нема нама победе ! (Гласно.) И ако ви поричете, ја вам ипак велим, војводе српске, ко хоће господства, богаства, славе и рајскога уживања на земљи, тај ће то све наћи само у Турака, под силним окриљем великога пророка, као што су већ и нашли неки из вашег народа.

Милан (спазу где долази Лазар с господом као што је горе назначено): Склонимо се мало у страну !... Ево светлога кнеза у цркву. (Сва тројица повуку се левим кулисама. Лазар застане мало, погледа их, па одлази на десно с господом.)

Јевренос (живо за се, док они пролазе): Ох, Милошу, да знаш како те Мурат жели !... Та дао би половину царства за тебе. Али ако те Вук,

који и нехотице иде Муратовој жељи на сусрет и кога ја и султан помажемо, опадне код Лазара и навуче на тебе сумњу.... онда ти нема спаса!.. Отимај се колико хоћеш.... тад мораш бити наш..... а с тобом и цео свет.

Милош (мало оштрије): Кад бих, беже, сматрао оно што мало час рече за твоју збиљу, не бих ти лако опростио! Окани се таког разговора, ако мислиш још једном угледати твога султана и помолити се твоме пророку.

Милан (тако исто): Не прегони, Јевреносе, међе права посланичких!... Рат је на прагу.... ваља бити мудар!

Јевренос (благо): Не одмах у љутњу, војводе! Зар се код вас не сме похвалити своје ни уживати у своме?

Милош: Управо за то што волимо своје и уживамо у своме... није нам мио такав разговор! (Јевренос се за то време обзире на све стране.) Ама тражиш ли ти или очекујеш кога, беже, кад се једнако обзиреш?

Јевренос (за се): И нема га!

Милош (насмеши се): Можда ти се на један мах допало код нас, па навикнут на промене —

рад би био овде остати? Или те (покаже иконе) ове свете иконе подсећају на твоје отпадништво?

Јевренос (неповољно): Не! Хајдмо, да се не би заборавили као што рекосте. (Пође десно другој кулиси.)

Милош (смешећи се): Та ти је, беже, већ мудрија! (Оду десно у другу кулису.)

ПОЈАВА V

ВУК и НИКОЛА

(После мале паузе, улазе с лева из дубине, у врло живом и тихом разговору, врло обазриво.)

Вук (за се): Не одох у цркву, да не би Милошу пало у очи како сувише пријатељујем с Угрима. (Николи гласно.) Знаш ли дакле на чистог, ко разби твоју војску и силу?

Никола · Милош!

Вук: Па можеш ли га за то волети?

Никола (одлучно): На против, мрзим га!

Вук: А онога, ко те збаци с достојанства и учини те просјаком?

Никола · Лазара?... Њега још више!

Вук: Желиш ли вратити што си изгубио, нарочито земље твога стрица Војислава.... Хум и Требиње?

Никола То ми је права жеља.

Вук А кад бих ти ја рекао, да можеш не само вратити достојанство и земље, које си изгубио, него још постати велики кнез Босне и Приморја.... готово краљ!... имаш ли одважности и снаге да се машиш за то?

Никола (с поуздањем): Више него што и помислити можеш.

Вук: Али мораш бити мени одан и веран; спреман да и сам живот за ме изгубиш.

Никола (снажно и свечано): Твој роб! Кунем ти се и својим и своје деце животом!

Вук: Добро!... Не заборављај заклетву Не заборави да ти је живот у мојој руци!

Никола (одано): Располажи њим.

Вук · Кад је тако — онда ево све искрено и отворено. Јевренос је, као што знаш, донео објаву рата, истина доцкан, јер се Мурат већ кренуо с големом војском. Мурат хоће само да обори Лазара и Милоша, да се освети за своје две погибије и да застраши осгале суседне народе.

Никола (живо): Зар је збиља тако?

Вук: Ево ти доказа! (Покаже му посланицу Муратову.)

Никола (махне главом): Невероватно! Али заиста је тако.

Вук: То ми донесе Јевренос. Нама сад ваља оборити само Лазара и Милоша, па смо онда ми господари. (Са свим поверљиво.) Ја цар, а ти краљ! .. Прилике нам иду саме на руку. Лазар жели да ти отпратиш Јевреноса и да лично предаш Мурату његов одговор.

Никола: Врло добро!

Вук: Ти сад иди и спреми се. Пре него поћеш доћи к мени, да ти дадем поруке за Мурата. Ради мудро! Пред Турцима се чини са свим невешт. Чувај добро тајну и не казуј ником што ти Мурат буде поверио.

Никола: Буди без бриге! Ослони се као на самога себе.

Вук: Имај на уму вазда: царство и краљевство! А врх свега тога јединство, стару моћ, силу и славу Српства! Тамо ћеш остати под ма каквим изговором.... до пред саму битку. А онда ћеш донети обе посланице које ти Мурат да. Сад ти на једну (покаже десно), а ја на другу страну (покаже лево), да нас не би ко изненадно затекао у поверљивом разговору. (Никола оде живо десно, а Вук лево, али застане код врата и врати се, кад види да је Никола изишао.)

ПОЈАВА VI

ВУК сам.

Вук : Ето, како се хватају будале ! Сврши ти мени посао.... а после видећемо.... Заискао сам од Мурата два уговора. У једном ће бити Муратова погодба с Милошем за издају. Тај лажни доказ помоћи ће ми да оборим Милоша. Његов велики понос и честољубље не ће моћи отрпети срамоту. Он ће пребећи Угрима, Грцима или Арбанасима, а највероватније је, да ће се сам убити. У другом уговору биће моје погодбе с Муратом. Чим известим Мурата походи, кога ће ми Јевренос послати и кога ћу ја дочекати на уговореном месту, о распореду и положају наше војске, Никола ће ми донети оба уговора. (Поћути.) Уплашићу Твртка, да Мурат спрема на њега засебну војску, то ће га нагнати да пошље највише половину обећане војске. Ђурђа ћу тим истим поплашити с мора. Радич да се и најбрже пожури с Приморцима, једва ће стићи. Поручићу Мурату, да што пре заузме кланац црногорски, те да спречи Марку долазак на Косово. Моју војску повући ћу с бојнога поља у одсудном тренутку. То ћу оправ-

дати изговором, да сам хтео бар нешто сачувати. Лазар ће тад.... према његовом јуначком духу с остатком пропасти. Тврткова војска биће преполовљена.... Бурђева и Радичева збуњена.... Маркова изнурена борбом у кланцу.... али опет све заједно задржаће Мурата, да не понови бој Он ће бити принуђен да ми помогне да се учврстим. Они што не дођу у бој.... изгледаће као издајници.... и тим ћу их лакше оборити. А кад њих оборим и утврдим се.... тад ћемо помоћу Угрâ свршити и с Муратом!... Ох, круно, круно! Скоро ћеш засијати на глави Вуковој! (Оде журно лево напред.)

ПОЈАВА VII

ВУКОСАВА и МИЛОШ

Вукосава (уђе полако из дубине десно): Овуда мора Милош проћи оцу. Причекаћу га овде за тренут, да се бар опростим с њим и да му кажем, да га уверим, да ово није с мојом вољом и пристанком, да сам по невољи принуђена. (Спази га.) Хвала ти, Боже, ево га! (Милош уђе с десна напред.)

Милош (чим уђе спази Вукосаву, на застане): Вукосава!... Разумем те. За што учини то?

Што позлеђујеш живе, кржаве ране у нашим срцима?... Остај збогом! Буди сретна! (Пође.)

Вукосава ступи преда њ, живо): Стани! Стани, преклињем те.... Ја сам само желела да те још једном видим да ти речем како нисам крива. Пристадох тек на ово кад су ме уверили, да ти одустајеш и да је то жртва за тебе, за оца, за мајку, за све нас. Али реци само једну реч и ја ћу на мах покидати све.... и полетети теби на срце.

Милош: А зар ти мислиш да ја не знам да је тако? Та зар би Милош могао пружити руку, поклонити и срце и душу и себе целога.... а да није из твога ока прочитао одзив твога срца и твоје душе?

Вукосава: Па?...

Милош стално): Па ипак морамо се растати.... и ако ћу те љубити за навек.... вечито!

Вукосава Кад је тако, и кад ме још тако љубиш.... као што и ја тебе љубим и обожавам.... зар не би могли овако сад, у овом тренутку, пружити једно другом руке, искрасти се и одлетети у бели свет?...

Милош (прекине): Не изговарај, не свршуј.... већ почуј! Милошево срце беше подељено на троје: у њему живљаху, борављаху три идола.... које Милош више свега љубљаше и обожаваше! Један беше ти, други твој светли отац, мој господар; а између вас горостасни идол моја отаџбина!... Тебе ми отргоше, а с тобом и део мога срца.... Али ма шта било са мном; ма ме растргли целога у најситније делиће и разбацали по целом свету, ма раздробили моје срце у најмање мрвице и исцедили из њега сву крвцу и бацили на дно пустога и дебелога мора.... мој велики идол, моја отаџбина још би живела у оној последњој мрвици мојој, целом свету гласно довикујући: још живим ја и живећу у вечност!

Вукосава (одушевљено): Тако ти живиш у моме срцу и тако ћеш живети у њему.... вечно! Па кад нас растављају.... кад нас раздвојише тек у зачетку наше још неокушане среће.... онда допусти бар да ти у овом кратком тренутку кажем.... те да бар мало олакшам срцу.... да те љубим тако, као што соко љуби свој лёт, као што славуј љуби пролеће и у љубавном прижељкивању.... пресвисне!... Па кад ми и ако ми ве-

рујеш.... а ти ми пружи руку, и на расстанку (обори поглед и главу) По....љу....би.... ово чело, с којег а ће, после твог пољупца, нестати и трага очекивања и надања, а које ће помрачити болови и јади.... убијена срца и душе! (Пружи му руку и нагне чело.)

Милош (племенито, озбиљно и свечано): Светла кнегињице! Кад сену у мени искра божанскога плама.... љубави.... кад се ти одазва и кад се почех надати и кад ми те дадоше.... кад се сасгасмо први пут и кад потпунце осетих.... да си моја, ни тад те не бих дотакао, ни дирнуо.... да не удари гром међу нас.... Од првог тренутка кад те видех, ти беше за ме нешто неразумљиво. Сматрао сам те за нешто провидљиво, прозрачно, што у зраку лебди и трепери; нешто што је налик на дивног божијег анђелка, на мирис нежнога цветка, што га додир човечије руке.... па и сам дах усмрђује и божански му мирис убија. Сматрао сам те као нежни бели крин, чији је цвет испуњен златним прахом, што од самога додира руке губи провидну белину, а од даха му се развеје прах и не стаје га у ваздуху. — Тако сам те сматрао за узвишену и чисту. Таку сам те желео при-

мити из руке свештеникове, с пристанком и одобрењем родитељским, а по благослову Господа Бога!.... Тако хтедох да будеш моја, само моја.... Кад ми те отргоше, тад плану у мени бура гнева и мржње на твоје родитеље, на злокобног такмаца, на свет, на Бога! Хтедох отићи такмацу и убити га! Тисућу мисли пројури ми кроз мозак.... крив је, није крив; та и он жели и хоће оно што је чисто и узвишено. Крив је.... крив! — Не ћу да изустим.... Па зар сад кад ниси више моја, кад си туђа својина; кад полазиш у туђину, сад да крадем, користећи се осећањима твојим?... Не, не, Милош не краде! И ако идеш у туђину, треба да однесеш чистоту своју, чистоту родитеља својих, чистоту имена оног народа и земље из које му долазиш.... Зар сад да учиним оно.... што може нагнати стид на твоје поносно господско чело и срамежљиву румен на твоје дивно лице? Кад ти се твој муж приближи и пун заноса и искрености пољуби те, мој би се пољубац узбунио у тај мах, нагнао би те да обориш очи и да ти се лице запламти стидом. Муж би ти могао то опазити, те би се исти стид пренео на чело мога господара и на образ

народа српскога!... Не, не! Пођи с Богом, у пуном уверењу, да оно што Милош љуби и обожава мора бити увек.... чисто, узвишено, светло и сјајно! Збогом! (Нагло оде лево напред.)

Вукосава (пође вичући за њим): Милошу! Милошу, још само једну реч!

ПОЈАВА VIII

МИЛИЦА и ВУКОСАВА

Милица (враћа се живо из цркве, при последњим речима Милошевим): Вукосава! Радостан, мио глас! Отац је одгодио твој одлазак, док не прође састанак с Марком. Надај се, кћери, надај се!

Вукосава (застане, слуша то зачуђена и узбевенута, па викне радосно): Мила мајко моја! (Падне јој око врата.)

Завеса брзо пада.

ПРОМЕНА

Унутрашњост у цркви »Свете Богородице« у Неродимљу.
 НА СРЕДИНИ УЗВИШЕН ГРОВ ЦАРА УРОША; НА ГРОВУ
 ГОРЕ СВЕТЕ, А НАД ГРОВОМ ВЕЛИКО КАНДИЛО.

ПОЈАВА IX

ЈУГ БОГДАН, МИЛИЦА и МАРКО

Марко (клечи десно поред гроба преклињући):
 Опрости, опрости, царе мучениче! Опрости не-
 достојном сину, што паде на твој гроб, да те
 преклињући умоли.... опрости оцу, опрости ро-
 дитељу мом! (Клоне на гроб.)

Милица (стоји с леве стране, па му после мале
 паузе приђе): Престани и устани, Марко! Не
 убијај и себе тугом и јадом; тим се не дижу
 мртви из гроба!

Југ Богдан (приђе му такође с лева): Устани,
 Марко, прибери се! (Полако га обоје подижу.)

Марко (дижући се полако): О, што ме не
 оставите овде да изданем над овим племени-

тим, добрим и драгим царем, кога сви заједнички.... у најлешше доба.... пре времена одагнасмо у гроб!

Југ Богдан (ступајући с Марком и Милицом напред, али више према десној страни): Не збори тако, Марко! Биће ваљда још кога у Српству од нас, који не носи на себи никакву кривицу за то.

Марко: Не хтедох тиме тебе прекорети, јуначка и поштена старино. Ти си од најезде турске први изгубио државу.... Па и ако си био остављен и увређен од свију, ти си се ипак борио свуда и уз свакога, који се год тукао с Турцима и бранио остатке царевине.

Милица (тихо и живо Југу): Сад је тренут! Растужен је; сам помену неслогу. Прихвати, оче, и отпочни.

Југ Богдан: Да, на жалост, тако је, Марко. Што учиних не примам у своју заслугу, јер ми то дужност беше. Али кад си већ споменуо неслогу, која је узрок свој нашој несрећи и опадању силнога царства.... и кад се већ до сад нико не угледа на мене.... зар не би могли сад? Још није доцне, још Српство има толико снаге и силе, да слогом.... ако је сви

сложно пригрлимо.... може не саао сачувати, него и вратити целину, углед и сјај царства пропалог !

Марко (мало изненађено): Шта мислиш тиме, старино ?

Милица (живо): Па мисли то, да је и сад тренутак, кад треба да падну све задевице и мржње ; кад ваља свима и свакоме да опростимо ; да сваком Србину одјекне у срцу, а грмне с усана : слога ! слога !

Марко : Па бо је крив што не грмне и не одјекне ? Зар Марко изазва неслогу из пакла и врже је у српска срца ?

Југ Богдан : Не, није ! И за то што није на њега се и обраћам. Зар не би он први могао показати пут којим се до слоге долази ? Зар племенити Марко не би могао први пристати на помирење ?

Милица : Та зар Марко не зна, да се османска најезда спрема до сад нечувеном и невиђеном силом, да остатак царства смрви и уништи ? !

Југ Богдан : И зар до Марка не допре тај глас.... који вапајем својим позива све Српство у бој ? !

Лука Ћеловић

БЕОГРАД

Luka Čelović

123

БЕОГРАД

Марко (сад тек разуме их и прене се): Не даље, старино!... Сад тек разумедох твој смер и циљ. Тај твој покушај противан је нашем споразуму и договору. Задали сте ми реч: да ни о чем не ће бити говора и да ћете доћи и ви само ради виђења, и као јамци. А сад хоћете да то прекршите!

Милица (одлучно): Јест. И ево твоја по-сестрима чини то с мирном душом. Она ће одмах и отворено да ти каже: ми дођосмо амо да те приволимо на помирење с твојим старим побратимом.... Лазаром!

Марко (пренеражен): Зар с њим?!

Југ Богдан (одлучно): Да. С њим! Општа опасност то захтева, тражи, заповеда!

Марко (као у чуду): С Лазаром, с Лазаром?! С оним Лазаром, што беше с мојим оцем први саветник и доглавник цару мученику?! Зар с тим Лазаром који беше овладао добрим царем толико, да никад не хте послушати ни један мудри савет родитеља ми; већ га озлоједи толико да га нагна на одметништво? И то све учини Лазар, не по својој памети и уверењу, него по наговору онога, који опет њиме беше овладао у пакленој намери, да нас

раздвоји и поцепа, по наговору лукавог, себичног и лакомог Вука!

Југ Богдан (озбиљно): Не брани, Марко, кривца, и ако ти је родитељ! Не нагна њега Лазар на одметништво, већ његова саможивост и жудња за господарењем.

Марко: Па нек је и тако; не ћу да га браним. И у мојим очима беше крив, јер је требао све трпети или уклонити се у мир. Не ћу да га браним, и ако му је Лазар пружио прилику за то. Али шта би после, пред ону страшну битку на Марици, онда кад с онако страшном силом пође Мурат на оца ми, кад опасност загрози прво њему.... и ако он падне и изгуби бој.... тад и цару и вама редом и целоме Српству!... На моју молбу, коју изазва у мени непоколебљива љубав, верност и оданост према доброме цару.... мој се отац покаја због невере.... Предвиђајући опасност за све.... беше се решио, да падне пред цара и да положи заклетву верности са свима својима и са целом војском; да себе и војску стави под заповест цареву и Лазареву, а по свршеном боју да се свега одрече; да се уклони у манастир свој и посвети последње дане Богу!... Мени отац

повери то важно послање. На крилима тврде вере.... а пун среће долетех ја цару, падох пред њим на колена и узвикнух: „Милост, царе, праштај! Милост и опроштај дели и Господ, тим пре његов помазаник.... Праштај!...“

На тај вапај царево срце задрхта благошћу, очи му засијаше милошћу; али у један мах трже се, погледа у Лазара, Лазар у Вука, Вук одби немо главом; а Лазар грмну хладно и строго: „Не, царе, нема милости и опроштаја издајнику одметнику!“ — На те речи ја сав задрхтах, крв ми јурну у главу, те заваших још једном: „Милост, царе, угледај се на Господа!“... Цар још једном задрхта, очи му се напунише сузама.... погледа немо у Лазара, а Лазарев поглед оста строг и хладан. Ја се тада окретох живо њему, падох пред њега и викнух: „Милост, Лазаре, тако ти побратимства!... Тако ти наше среће и будућности!...“

Он оста нем и непомичан. Ја тада скочих, излетех из дворане, бацих се на шарца и долетех оцу.... ја, који се, кад се он одметну, усудих да потегнем оштрим мачем на њега, и кога, да ме срећно не задржаше, хтедох убити.... и довикнух му: „На ноге, краљу Вукашине! У

ерцу Србиновом нема милости. На ноге па у бој! Падни први као српска стража у борби против најезде и умри за цело Српство!“... Он крену војску, судари се и пропаде! (Богдану.) Ти знаш моју молбу пред царем; ти си сведок и борац из оног страшног и јуначког боја.... опореци ако можеш!

Југ Богдан: Не поричем! На против, тврдим да је то била грдна погрешка и грдан грех. Али тиме што не поричем и што оно што ти рече признајем.... признајемо уједно обојица, да је сад исти случај, иста прилика. И сад смо у истом положају, у истом одсудном тренутку у коме се решава да ли да на ново клизнемо у грех, не користећи се искуством, у грех још већи и страшнији, који би.... изазван неслогом и раздором појединаца не само донео пропаст и смрт појединцима и појединим деловима Српства, као што беше случај који помену.... него би донео смрт и пропаст свима.... целом Српству! Па зар и Марко да учини исти грех, зар да учини још већи, грђи и страшнији?!

Марко (угушеним гневом и болом): Хоће и мора; мора, јер тако хоће!

Милица: Зар Марково витешко и племенито срце то да учини?

Марко (као пре): Марко нема осећања, нема племенитости, јер нема срца! Лазар својим првим грехом зареза у њега широку и дубоку рану; широка је и дубока, јер је уреза побратимска, братска рука и братски мач. А кад закрвави и зарати са мношћом.... откидајући комад по комад моје земље и државе, ломећи снагу и своју и моју, и проливајући братску крв.... лomio је и кидао комад по комад мога срца, које је својим небратским поступком разровио, раздробио, смрвио!... Па зар с тим Лазаром да се ја мирим, да с њим пођем у бој, да заборавим и презрем родитељску сен, сени оних витешких јунака и бораца што први падоше и умреше за цело Српство? Не, то Марко не може, не ће и не сме учинити!

Југ Богдан (погледа на олтар): Марко то мора учинити! И ако му нестане срца, остаде му његова племенита душа и она ће га натгнати на то.

Марко (мукло и стално): Никад! Боље смрт!

Југ Богдан: Не, то није одјек душе. Та зар би Марко могао мирно гледати страшни и крвави бој који се спрема?

Милица (живо): Зар би могао гледати где пада јунак за јунаком, Србин за Србином.... другови његови, деца и синци ове свете земље?

Марко (пркосно): Могао би.... може, јер хоће!

Југ Богдан (живо): Зар би могао гледати мирно где други побеђују и сатиру непријатеља.... где се увенчавају јуначким поносом и славом!

Марко (као горе): Могао бих!

Милица (још живље): Или, ако падну, зар им не би позавидео витешкој и јуначкој смрти? Зар би могао примити проклетство целог народа?

Марко (као пре): Могао бих!

Југ Богдан (жиго и узбуђено): Зар би могао преживети, да Српство без тебе пролије сву своју крв и сломи сву своју снагу? Зар би могао преживети, да се моћ, сила и слава, срећа и будућност Српска и сав сјај царства.... у тој крвавој реци угаси, утоне, нестане?!

Марко (одсудно): Могао бих! (Узбуђено): У Марку не остаде ништа, до само мржња, мржња, мржња! А из те мржње ври и кипи само једна жеља, да се још једном заратим с Лазарем, па да га у отвореној борби позовем на оглед јуначки, да се сукобим с њим па да му

овим мачем пробијем небратско срце, да целог Лазара, пред војском и јунацима, исечем на ситне комадиће, да их погазим, смрвим и раздробим, да их уништим! (У тај мах отворе се врата на олтару и Лазар се појави у порфири скуном на глави, са скиптром и јабуком у руци. Кад Лазар ступи пред Марка врата се затворе, а на побочна врата изиђу остала господа, пред левима Вук а пред деснима Бурађ, и стану лево и десно уз кулисе.) И тако ми јакога, силнога (погледа на олтар) и свемогућега.... (Спази Лазара и тргне се.) Ха! Шта је оно? Је ли оно сен великога и силнога цара Душана?! (Застане пренеражен.)

ПОЈАВА X

ЛАЗАР, ВУК, БУРАЂ, ВЛАТКО, МУСИЋ, СРЂ, МИЛОШ, МИЛАН, ИВАН, МИТАР и остале војводе.

Лазар (застао је један тренутак на вратима, за тим приђе гробу Урошевом, скине круну, плашт и остало и положи ћутећи на гроб; остане само у стихару, па онда пође Марку. За то време свечана тишина).

Марко (позна Лазара): Ха! Та то је Лазар! То је издајство, вероломство, превара! (Тргне мач.) Шта, и сви његови? (Спази остале.) Нека вас је још толико, Марко не преза! Трзајте мачеве, па нека се на мах овде сврши!

Али најпре Лазар; његове сам крви жедан!
(Сви тргну мачеве, осим Лазара.)

Лазар (громко својима): У корице мачеве!
Мир! Нек се нико не макне! Борба нека се
сврши међу нама двојицом. (Марку.) Заноси ли
те сјај круне?...

Марко (живо упадне у реч): Мислиш зар да
ме тим светим знацима заплашиш?

Лазар (наставља): Ено, узми је! Ја је само
за тренут положих на своју главу, да је пред
тобом скинем, те да ти покажем како се човек
лако одриче круне, кад је никад није желео ни
тражио и ако му је од толиких нуђена, и ако
му беше у рукама, у власти, у својини!

Вук (живо за се): Да, остави је само ту у мо-
јој држави, ту јој је право место!

Марко (бесно): Не збори даље већ тргни мач!

Лазар (као пре): А јеси ли жељан земаља?...
Ено узми све што их отесмо; узми Вукове....

Вук (живо за се): И опет моје земље?

Лазар (наставља): Узми и моје и Ђурђеве.
Узми све и задовољи се.

Марко (увређен): Не треба тога Марку, већ
освете, крви! Овамо на оглед, ако је остала

још која капљица поштене и јуначке крви у теби! ? (Пође Лазару.) Или ћу те приморати....

Југ Богдан (стане пред њега): Прибери се, Марко, не иштети се!

Милица (стане смело пред њега): Само преко мене мртве може доћи Марко до Лазара!

Лазар (јако): Још једном велим: даље! На страну сви! (Махне руком Милици и Југу. Откопча мач и баца од себе.) Па ево, Лазара! (Раскопча хаљину на грудима.) Ево тога Лазара, коме на главу врже толики терет, а на душу тако грдан грех.... ево га, ево! Ево његова срца, удри мачем и проли му сву крв! Исеци га у комадиће и погази их. Затапкај твојом осветничком ногом по врелој крвци његовој. Раздроби му главу и размрви мозак, нека га не буде, нека га нестане!... Он се не ће бранити.... Али пре него што учиниш то, допусти да сатнем ову седу главу, да савијем колена пред тобом (клекне), и да ти довикнем преклињући те: убиј, убиј мене; али спаси.... народ, спаси царство и Српство! (Клекне пред Марка.)

Марко (стајао је за то време пренеражен с уздигнути мачем; сад испусти мач и клоне): Није Марку стало до земаља, а још мање до круне зла-

ћене.... У Марку живљаше мржња и освета.... али је ево у овај мах нестаде ! Ти је уби и уништи !... Право си рекао, старино Јуже : „Та зар Марко да не пође с браћом у бој?“ ... Не, не ! Даље од мене, сени палих јунака ; даље и ти, сени оца и родитеља ми ! Ја вас отискујем од себе и газим преко ваших гробова.... јер ме зове царство, народ и Српство !...

Лазар (скочи и рашири руке): Марко !...

Марко (окрене се и покрије руком очи): Лазаре ! Не смем да ти погледам у очи.... твоја величина постидела ме је !

Лазар (усхићен): Нема за што да се стиди Марко ! Подигни поносно главу, па на срце твога старог побратима !

Марко (узвикне и падне му на груди): Лазаре !

Сви : Живео кнез Лазар ! Живео Марко Краљевић ! Живела слога !

Марко (отргне се): Ох, како ме та речца усхићује ! Како ми се груди шире и надимљу, а срце расте од милине коју та цигла реч изазивље, као одјек трубе победне. На ноге, браћо и соколови ! Дижимо се, па у свети бој ! А пред нама нека лебди и нека нас води наш дични и узвишени вођ.... слога !

Сви (тргну мачеве и викну громло): Слога, слога! Живела слога!

Лазар (блажено): Ох, како то одјекује у срцу!... Нек ударе звона (даде руком знак у олтар) и нек захори света песма (звона зазвоне, а у олтару се зачује: „Војбраној војеводје“....) У славу помирења и слоге! Нек се пронесу ти божански гласи с краја до на крај Српства!... Стрепи, Мурате, са свом твојом дивљом силом! Слога је дигла цело Српство на ноге да те сломи и победи! Стрепи, ово ти је последњи бој са Српством!... Дижите се, војводе, витезови и јунаци! Купите и крећите војску, па хитајте с њоме у Косово! Разнесите на све стране гласе слоге, грмећи свакоме, ко српски мисли и дише моју клетву: „Ко не дође на бој на Косово, рђом кап’о док му је колена!“ (Остане у средини с узмигнутом руком.)

Сви (громко): У бој! У свети бој!

Завеса брзо пада.



ЧИН ЧЕТВРТИ

ВЕЛИКИ ШАТОР КНЕЗА ЛАЗАРА, НА КОСОВУ. ДЕВО И ДЕСНО СТО
И СТОЛИЦЕ. У ДНУ У ЛЕВОМ УГЛУ ВИСИ КОСО ВЕЛИКА
ЗАВЕСА, ИЗА КОЈЕ СЕ ЗАМИШЉА ПОСТЕЉА КНЕЖЕВА.
ЗАВЕСЕ НА ШАТОРУ СПУШТЕНЕ СУ. КРОЗ ЗАВЕСЕ
ВИДИ СЕ У ДНУ У ДАЉИНИ ВЕЛИКИ СТАН
СРПСКЕ ВОЈСКЕ. — ДЕВО, СТО И
СТОЛИЦЕ.

ПОЈАВА I

МИЛИЦА и ЛАЗАР

Лазар (стоји код стола): И ти се, љубо, зар
усуди да дођеш овамо, на ово место, где сме
ступити само мушка, витешка нога?!

Милица (клечи пред њим плачући и прекливући
га): Морадох! Зар ми не узе све? Стевана,
дику и узданицу мајчину; па и мога мезимца
Бука, још млађано момче, сву радост и милошту
мајчина срца....

Лазар (пресече јој реч): Али момче које већ паше мач. А ја рекох да ће у бој све што је Лазарево!

Милица (очајно крши руке): Не, не! Не чини то, Лазаре, Богом те живим преклињем!... У моју душу увуче се нека црна страховита слутња и туга.... Не, не! Врати ми бар мезимца мога! Немој да живо срце у мени препукне, да пресвиснем!

Лазар (с осећањем): Зар је једна мајка српска испратила мезимца, јединца?!.. Па ипак њено срце не препуче, она не пресвиште, већ га драге душе поклони на олтар отаџбини!... А зар у моје љубе да је срце мекше и зар у њему да је више љубави за децу него за отаџбину?!..

Милица (очајно): Ох, ти си страشان! Твоје су речи за моје срце оштри мачеви, а твој поглед љута стрела за моју душу!... Па ипак, ипак....

Лазар (живо и оштро): Ипак се мораш покорити!

Милица: Ужасна реч!... Та ти ми узе не само децу, оца, него и сву браћу. Ти опусте државу, опусте двор! Остави нас слабе жене без

игде икога!... Па кад нас тако осами, кад ми узе синове, зенице мајчине, а ти ми остави бар једнога брата, једног јединог.... најмлађега.... самораној сестри од заклетве!

Лазар (стално): Ни једнога!

Милица: Па на коме остављаш верну љубу и своју мезимицу Оливеру? Коме их повераваш?

Лазар (свечано): Ономе, коме је поверен мој живот, живот моје деце, таста и шурака мојих; коме су поверени животи свих витезова и бораца српских; коме су поверене и остале мајке и сеје, очеви и седи дедови, и нејака дечица српскога народа што управљају своје очи у њега с надом и поуздањем у његову милост и извесну победу српскога оружја! Ономе коме је поверена судба и будућност Српства.... Ономе.... горе!

Милица (очајним криком): Лазаре! Лазаре! Смилуј се! Моја црна слутња и ужасна туга.... убиће ме!

Лазар (поносно се насмеши): Ти као да страхујеш за победу?! Не страхуј, верна љубо! Моје је срце пуно поуздања, а моја душа пуна мира и извесности. Ма шта се догодило, ја сам

уверен, као у Бога, да ће сви српски синци, сви чили борци и јунаци, с мирном душом и крепким срцем ући у бој и победити! (Милица хоће да говори, он је погледа оштро и пресече јој реч.) Мир! Ево долазе војводе!

ПОЈАВА II

ПРЕЂАШЊИ, МИЛОШ, МУСИЋ и ВЛАТКО
(Све су војводе у потпуној ратној спреми.)

Милош (поклони се и јавља): Светли кнеже, све је извршено. Средина војске у којој сам ја с моја два побратима Миланом и Иваном, као и потпора у којој су твоји светли синови и Срђа Злопоглеђа, и којом ћеш целом ти са старим Југом заповедати.... сва је размештена и уређена.

Лазар: Добро, сине! А мало час добих гласе, да се и Марко у велико креће са својом војском; а и од Ђурђа стигоше ми поруке, да нам долази с петнаест тисућа својих, и да се за њим узастопце креће велики војвода приморски Радич Санковић с десет тисућа.

Мусић: А доби ли какве гласе од зета Шишмана? (Милица је села тужно на столицу и слуша.)

Лазар : Добих ; али црне и жалосне. Један део Муратове војске удари и победи га. Издаде га брат му Срацимир ; саже издајник главу пред Муратом и исламом, и сад полази још с њиме и на нас. Трново је спаљено и разрушено.

Милош : Издајници своје отаџбине ! Нек дођу само ! Срби не стрепе од силе Муратове, а камо ли да ће се уплашити од бугарских издајца.

Влатко : И не ће ! Опрости, светли кнеже, мој светли краљ Твртко поздравља те и још једном моли, да му не замериш, што ти не посла свих обећаних четрдесет тисућа. Десет мораде задржати у кланцима према Косову, јер се не зна у напред исход борбе, а десет мораде оставити по градовима као посаду.

Лазар (уздахне дубоко) : Знам да Твртко не могаше друкчије. Не замерам му. (За се.) Више мисли и брине се за се.... него за Српство ! (Гласно.) Јеси ли, Влатко, разместио војску ?

Влатко : По твојој заповести, светли кнеже, заузех лево крило, ослањајући се на војску војводе Мусића.

Мусић : А моја се наслања на остатак моје војске у Новоме Брду, пред којим је Мурат преданио. Он је ударио преко Кратова и спалио га. Може лако напасти и Ново Брдо. За то сам и оставио тамо поуздану посаду.

Милош : А светли Бранковић заузео је сам цело десно крило.

Милица : А зар још нису стигли и остали ?

Лазар : Нису.

Милица : Онда си добро учинио, светли господару, што си све своје повео у бој ! Ох, камо среће да имам толико синова, колико мој драги отац Југ, па да их све поклоним отаџбини ! Ох, како вам завидим што ћете у тај свети бој, у коме ваља или витешки пасти или победити ! Нека вас прати и штити благослов матера и сестара српских, а нека вас чува јаки Бог !

Лазар : Такав говор и осећај доликује љуби Лазаревој ! (Стисне јој руку.) Хвала ти, љубо, хвала за Српство ! (Војводама.) Добро је војска размештена. А сад пођимо, витезови ! Хоћу да војвода Милан испрати из стана моју верну љубу, која ми сама мораде донети важне гласе, које вам већ казах. Уз то хоћу и сам

да прегледам стан и сву војску, заједно с вама и Бранковићем, до кога ћемо сврнути и потражити га. Треба се осигурати да нас Турци ноћу не изненаде. (Пружи Милици руку.) Хајдмо, љубо! Хајдмо, витезови! (Пођу, у тај мах појави се Вук с пратњом, сви застану.)

ПОЈАВА III

ПРЕБАШЊИ, ВУК, МИТАР војвода и још неколико
Вукових витезова. ДВОРНИЦИ

Лазар (спазив Вука): А гле, ево ми драгог зета! Ми хтедосмо к теби, да са мном прегледаш, да ли нам је војска добро осигурана од ноћног турског напада. (Сутон се спушта, дворници унесу воштанице.)

Вук: Ја се управо враћам с прегледа. Ослободи ме за сад.... врло сам уморан. (Спази Милицу.) А гле, зар светла ташта овде?

Лазар: Да, донесе ми важан глас лично; уз гред ћу и њу испратити.... Кад си уморан не ћу те трудити. Хајдмо! (Оду сви.)

ПОЈАВА IV

ВУК сам.

Вук (гледа за Лазаром): Иди, само иди! Прегледај и уређуј, не ће ти ништа помоћи! Јутрос, после светле недељне службе божије, састадох се с послаником Јевреносовим, Хамза бегом.... нашом потурицом, који прерушен беше и у цркви. По њему јавих Мурату, да сам задржао Ђурђа и Радича за неки дан. А већ раније поручио сам му да затвори кланац црногорски, којим може Марко доћи од Прилипа. Тамо се већ бије жесток бој, јер Марко наваљује свом силом да се пробије. Поручио сам Мурату, да прексутра извесно нападне, ако жели победити. Све је у реду! Сад још чекам Николу, да ми вечерас или ноћас донесе писмени уговор, којим ме Мурат признаје за цара свима Србима, а под погодбом да му положим заклетву на савезничку верност. Никола ће ми донети и онај други лажни уговор, којим ћу доказати да Милош ради на издајству. Кад то добијем у руке, онда је Милош уништен, а Лазар сурван и мртав.... Онда ће засијати сјајна

круна на глави где памет борави, на глави Вуковој! (Смеје се задовољно.)

ПОЈАВА V

ВУК, МАРА; доцније МИТАР с војводама.

Мара (умотана у дугачак црни вео улети с поља вичући): Вуче! Вуче! Где си?

Вук (пренеражен): Шта те доведе у стан? Како се смеде усудити?!

Мара (једва говори): Не кори! Ја сам грешница, несрећница!

Вук (накосно): Је ли? Доведе те жудња за Милошем?

Мара (очајно): О, не помињи, не помињи то.... преклињем те!... Говори, јесмо ли сами, са свим сами?

Вук (као пре): Сами смо, нема Милоша!

Мара (угушено): Не мучи ме!... Е, па добро, јест! Ја помишљах на Милоша.... О, нека је проклета прва помисао на њега!... Жудњом занесена долетех амо, да га још једном видим пре борбе.

Вук (гневно): И ти признајеш?!

Мара: Јест, признајем! Али.... о, како сам страшно и ужасно кажњена! Ја дођох.... заведена страшћу.... на ме удари гром! Шта чух! Вероломство, издајство!

Вук (престрављен): Издајство? (Обазре се живо, па тихо). Какво издајство?

Мара (угушено). Издајство подло, гадно, гнусно!... Ја сам неверница, преступница! Али то је све сенка, ништа према ономе што се намерава, што се спрема!

Вук (с нестриљењем и ужасом): Несрећнице! Говори већ једном, какво издајство?!

Мара: Невиђено, нечувено! Издајство.... какво ни уснити не бих могла! Издајство отаџбине, народа, кнеза и таста.... мога оца.... (заплаче се) мога доброга оца!

Вук (грозничаво): Говори већ! Зар си полудела?! Ко смера на то?

Мара (угушеним бесилом): Ти, ти! Несрећнице и проклетнице! Ти!

Вук (чисто премре и укочи се од страха): Говори тише! (Зграби је за руку и живо се обазре.) То није истина! Ти си полудела!

Мара: О, камо среће да сам! И ја мишљах да није истина; јер и ако сам познавала

твоју таштину и властољубље, ипак нисам ни замислити могла толику подлост!

Вук (бесно, али угушено): Умукни!

Мара (не слуша): Али ми Никола показа уговоре Муратове. Из њих видех, да ћеш издати кнеза, издати Српство, да ћеш се у одсудном часу уклонити с бојишта!

Вук: Па где су ти уговори?

Мара: Један сам спалила, а други ми оте онај несрећник.

Вук (помамно али ипак угушено): Идем да убијем издајника! (Пође.)

Мара (задржи га): Стани! Не иди! Не тражи! Он чека мене у твојем шатору. На моје преклињање смилова се.... да ме пусти да те прво ја потражим.... да те преклињући на коленима умолим: не чини то, Вуче, тако ти доброте и милости оца мога.... тако ти наше деце!

Вук (прибере се): Ни речи више, да ниси пишнула! (Пође вратима.) Војводо Митре! Амо ти и твоји витезови!

Мара: Шта си наумио? Шта оклевао! Никола чека да се вратим с тобом или да му донесем твој одлучан одговор.... Он хтеде покушати, да те сам одврати. Ја га намолих, да

мени то уступи.... па ако се не вратим скоро....
(Митар и остали појаве се) он ће сам дојурити амо
кнезу и све казати.

Вук (Митру хладно): Војводо Митре! Мене
снађе грдна несрећа. Љуба ми помери памећу,
те у бунилу амо долете.... збори безумно, лудо.
Ухватите је и водите одмах дома. (Митар и ви-
тези зграбе Мару.)

Мара (цикне): Ја.... полудела?! Полудео
си ти, издај....

Вук (пресече реч): Завтите јој уста велом
да се покор по војсци не чује! (Митар и остали
учине то.)

Мара (док јој затварају уста): Издајниче!...
О, греха! О, казне! (Завге јој уста.)

Вук: Сад одмах на коња с њом, па право
Неродимљу. Тамо је мој сестрић Топија. Пре-
дајте је њему. Нек је одмах затвори у кулу и
нек је не пушта до мога доласка. Нико од вас
ни речце да не прозбори с њом. Водите је! (Олу.)

ПОЈАВА VI

ВУК најпре сам; доцније НИКОЛА

Вук: Угазих у опасну игру.... запливах....
сад ми ваља испливати или утонути. Па ако и

утонем.... Милош и Лазар морају пасти. Све за све! (Поћути.) Лазар се не може скоро вратити.... спремимо се. (Чује се у тај мах Николин глас с поља: »Где је кнез? Кнез Лазар где је? Пуштајте, пуштајте ме на мах кнезу!«) Ха! Ево тигра, где улеће сам у лавовску пећину. Сад ваља свршити и с њим. Морам прибрати сву храброст и одлучити се на најопасније. Он или ја! (Сакрије се за завесу код постеље.)

Никола (улети блед и задуван у шагор): Нема га овде! Дочекаћу га!... Желећи да се осветим Лазару и Милошу.... ја се дадох завести те у мало не учиних издајство према народу и отаџбини!

Вук (извири иза завесе на за се угушено): Не смем се с њим упустити борбу; морам га убити овако! (Потегне нож и приближи се смотрено и на прстима Николи.)

Никола (наставља): Кад се вратих из турскога стана.... кад видех наше чиле и веселе витезове, јунаке и борце како се свакоме на лицу сија нада и поуздање у извесну победу.... кад видех како верни синци своје отаџбине весела срца и радосно ишчекују бој.... сви спремни или да изгину или да победе: тад ми

ерце задркта, ударише ми кржаве сузе.... савест се моја разбуди и довикну ми: „Зар ти да издаш ову децу твоје мајке, твоју браћу?! Зар да падне проклетство на тебе и на твоју децу?!... Не, не! Боље и смрт!“

Вук (удари га ножем иза леђа): А ти.... умри!

Никола (посрне с узвиком): Издајство! Мучко убиство!

Вук: Не, већ награда за издајство!

Никола (на те речи отргне се): Ха! Та то си ти, издајниче, мучки убилче! (Тргне мач и полети на Вука, удари се с њим и рани га у леву руку; али клоне. У исти мах чују се напољу усклици: »Живео кнез Лазар, живео!« Ови се усклици понављају све ближе.)

Вук (тргао је такође мач и сјури га Николи у прси вичући): Умри, неверо! Умри!

Никола (падајући и издишући): Издајство! Издајство! (Падне према средини позорнице и умре. Вук полети њему да узме уговор, али у тај мах уђе кнез Лазар.)

ПОЈАВА VII

ВУК, ЛАЗАР и ЈУГ БОГДАН

Лазар (јурне у шатор, Вук се тргне и одступи од Николе): Каква је то вика и страшна реч: издајство?!

Југ Богдан (за њим): Шта значи онај узвик: издајство?!!

Вук (за се, угушено): Не могах уграбити уговор да видим који је остао!

Лазар (спази леш): Шта је ово? Никола Алтомановић.... мртав!

Југ Богдан: Ко га уби?!!

Вук (за се): Сад сам у шкрипцу.... Сотоно, помози ми!

Лазар: Вуче! Вуче! Што си занемιο?! Што си се скаменио?!!

Вук (врло обазриво и застајкујући; али после све озбиљније и слободније): Ја.... заостах, као што знаш, после тебе овде. Савладан умором спустих се.... за тренут на твоју постељу.... Кад у један мах шушну нешто у шатору.... Ја се дигох полако, провирих и спазих Николу, где опрезно мотри по шатору. Искочим преда њ и упитам га: кога тражи? Он се збуни! Сумња ми сену на старог издајника.... Ја га салетех.... и он ми.... несрећник признаде, да се ради на издајству кнеза и отаџбине!

Лазар (пренеражен): Шта рече?!!

Југ Богдан: Шта изусти?!!

Вук: Јест! (За се.) Сотоно, не остављај ме! (Гласно.) Признаде ми да је у издајство помешан главом војвода Милош Обилић.

Лазар (као громом ударен): Милош Обилић?!
(Посрне.)

Југ Богдан: Никада! То је лаж!

Вук: И сâм сам то помислио!... Зар Милош да изда?! Али тај несрећник рече, да има доказ; хтеде и мене у њихово друштво уплести.... Ја планух, хтедох му отети тај доказ.... јер посумњах у истинитост. Он га не хте даги.... Ја потегох мач и хтедох силом, изложивши свој живот — отети га. Он ме обрани (покаже рану), али за то плати главом!

Лазар (прене се као иза сна, па снажно): Па где је тај доказ?... Доказ ми дај!

Вук: Он рече да је у њега.

Лазар (поleti лешу и претресе га): Стари издајник! Сад ћу се уверити!

Вук (сав претрне и укоченим погледом, не тренући посматра Лазара, па за се угушено): Али ако то буде онај мој уговор с Муратом?!.. Добро што рекох да и мене хтеде уплести.... Сад се решава.... сав стрепим!... Или срамна смрт или славан живот и круна!

Лазар (откључао је Николи хаљину, извадио лист и за то време читао па сад узвикне): Истина је! Истина!... О!... О!... (Покрије лице рукама и по-срне, Богдан га придржи.)

Вук (за се, у грозничавом страху): Али.... Шта? Ко?!.. Ја или Милош?!

Лазар (дође себи на очајно): Милош! Милош!

Вук (одахне): Ха!

Лазар (угушеним болом): Милош! Милош кога сам држао као сина, као своје дете; кога сам сматрао као стену оданости и верности!.... Он! Он!... О!...

Вук: Опрости, светли тасте. И сам поражен том истином до дна душе.... и обраћен појаче, молим те да ме отпустиш, да се приберем и да потражим видара. И још те молим, добро размисли, пре него поверујеш злокобној листини.

Лазар (благо с болом): Иди, сине! Иди, верни Вуче, потражи лека и окрепи се.

Вук (поклони се, па у одласку за се): Милоша упропастих, али с губитком ове листине.... Изгубих канда и круну! (Прене се.) Али.... (Изде.)

ПОЈАВА VIII

ЛАЗАР и ЈУГ БОГДАН

Лазар (посрће левом столу): Та зар још стоји небо над нама? Још трепере сјајне звезде? Ама зар још није настао час страшнога суда?! Зар не гони араџео пламеним мачем неверу у вечиту таму? Камо страшни огањ с небеса да спржи издајника? Та зар се још није проломила земља да прогута овај гнусни, покварени измет људски! (Падне на столицу.)

Југ Богдан (полуширао га је док не седне у столицу): И ти збиља сумњаш у Милоша, и ти заиста верујеш, да је Милош издајник?!

Лазар: Како да не сумњам, кад познајем руку Јевреносову.... руку онога отпадника од своје вере и свога народа?!

Југ Богдан: А зар то не би могла бити само варка? Зар Вук није имао с Милошем сукоб у коме је побеђен и понижен?...

Лазар: Па зар ти мислиш да би Вук због тога омрзнуо Милоша, с којим се онда онако племенито помирио? И ти сумњаш на Вука, који се показао онако великодушан кад сам се ја помирио с Марком?!... Шта би ти хтео? Зар

да сад и Вука осрамотим, презрем, и да га се одречем? Изгубих најбољу мишицу, па зар да изгубим и најбољу главу и војску?

Југ Богдан: Боље и то, него да учиниш неправду и грдан грех окривљујући правога, а повлађујући ономе, који је прави издајник!

Лазар (скочи): Зар Вук издајник?! Старино! Старе твоје године наводе те те сумњаш и у највернијега. Зар ти Вукова рана не доказује његову верност? Зар његово очајање не? И зар би Вук имао повода и узрока да буде издајица?

Југ Богдан: А зар Милош има?

Лазар (убеђујући): Како да нема? Зар му не одрекох Вукосаву?... Тврдо сам веровао да ће и он, као и ја, бити убеђен, да сам је морао дати Николи.

Југ Богдан: И ти верујеш да је он за то кадар учинити издајство, неверу? Мислиш ли га за то само прекорети или казнити свом строгаошћу?

Лазар (чисто клоуно): Не знам ни сам! Ако га и не казим, али тек.... О, о, шта доживех за моју доброту, за моје пожртвовање!

Југ Богдан : И ти збиља верујеш ? А зар се не сећаш, кад прођосмо тремом у цркву, пред полазак Марку, кад оно затекосмо Јевреноса у одласку од тебе, шта смо тад чули ? Зар онда Милош није достојно одбио примамљивање Јевреносово ?

Лазар (цикне од љутине и беса, па скочи) : Ха ! На што ме сад подсети, честита старино ! Јест, сећам се ! Чуо сам како га је мамио онај отпадник ? И то ми само потврђује његову издају !... О, издајства, о невере !... Издајник је, издајник !... О, подлог, гадног, гнусног, срамног издајства ! Јест, издајник је, издајник.... (падајући у столицу лево) издајник !! (Сруши се у столицу.)

Завеса брзо пада.

ПРОМЕНА

У ИСТОМ ШАТОРУ. БОГАТИ СТОЛОВИ И СТОЛИЦЕ. ГОСПОСКА
ТРИЕЗА. СЈАЈНО ОСВЕТЉЕЊЕ. СВЕ ВОЈВОДЕ И ВИТЕ-
ЗОВИ У ОКЛОПУ. ГОСПОДСКО ПОСУЂЕ, ПЕХАРИ
ИТД. ПЕХАРНИЦИ, ШТИТОНОШЕ И
ДВОРНИЦИ

ПОЈАВА IX

ЛАЗАР, ВУК, ЈУГ БОГДАН, МУСИЋ, ОБИЛИЋ,
ВЛАТКО, ТОПЛИЦА, КОСАНЧИЋ, СРЂ, МИ-
ТАР, ЈУГОВИЋИ и остале војводе.

(Кад се завеса дигне, сви седе око столова по реду и старешинству. У зачељу кнез Лазар а у дну столова на десној страни Милош и Срђ, а на левој Милан и Иван. Војводе говоре међу собом.)

Мусић : По свему изгледа, да ће нас Турци у јутру напасти.

Срђ : Нека их нек нападно. Мој палаш жедни већ за њиховом крвљу.

Милош : А моји јунаци стоје већ на ногу и једва чекају да се сударе.

Милан : Ја се радујем, што сам с мојима у првоме реду, те ћемо први окупати зелене мачеве у врелој крви азијатској !

Милош : Срце ми заигра, чини ми се хоће да искочи кроз овај железни оклоп, кад само помислим да ћу сутра и ја бити међ првима што ће се ударити с Турцима и погнати с њима по Косову. У превеликој радости чисто зебем да сутра не ћу ни видети боја !

Срђ : А што ?

Милош : Бојим се, да се Мурат не предомисли.

Југ Богдан : Готово би боље било, синко Милошу, да се предомисли.

Милош : А за што ?

Југ Богдан : Јер за који дан стигао би нам и Бурађ са Зећанима, и Радич с Приморцима, а можда би се дотле и Марко пробио ; јер се бије ево већ трећи дан.

Вук : Па шта би хтео, деда Јуже ? Зар да се уклонимо испред Турака ? Зар да бегамо ?

Југ Богдан : Не дао Бог, сине ! Тек боље би било да нам и остали стигну.

Лазар : Јест, право велиш, мудри и седи витеже ! Велика је незгода што је Марко спречен, а Ђурађ и Радич још не стигоше. Али ја се уздам у јунаштво наше, уздам се у храброст и витештво српско.

Милош : И не ћеш се преварити, светли кнеже ! Та у сваком ће Србину три срца плани, кад помисли на опасност од пет и шест пута надмоћније силе турске. Сваки ће Србин постати лав.

Срђ : Не презај, светли кнеже ! Животом ти нашим јамчимо, да ћемо пре сви изгинути, но једне стопе узмаћи.

Лазар : Не презам ја ни од надмоћности ни од јунаштва турског, не никада ! Нема те силе на свету, од које бих ја застрепио, поред оваких витезова и јунаштва српског. Али има други јад, што ми срце трује, те ме обузима зебња и душа ми застрепи. (С горчином.) Нашао се син или боље несин и изрод, који се спрема да изда све нас, да нас прода Турчину, да раздроби срце своје мајке.... своје отаџбине ! (Опште изненађење. Тишина.)

Милош : На видик с њим, одмах, овога часа, да га нашим мачевима на комаде разнесемо !

Сви (тргну мачеве) : На среду с издајником, да га збришемо с лица земље !

Вук (бесно) : На видик с њим, да га у прах смрвимо ! (За се.) Ха, моја освета !

Милан : На видик с невером !

Иван : Име изрода, да му овде пред тобом, светли кнеже, издајничко срце живом ишчупамо !

Влатко : А где је доказ ?

Лазар : Доказ је у мојој руци.

Срђ (узбесекнуто) : Дакле је истина ? !

Сви : Име издајника, име невере !

Мусић : Да није ипак лаж !

Лазар (уздахне) : Камо среће да је лаж ! Боље би било да сам стотину пута умро, него што доживех ову истину !

Сви (громко и снажно) : Име издајника ! !

Лазар : За то сам вас и сазвао све, браћиоци Српства, да вам овде пред свима кажем име тога несрећника, чији паклени умишљај и намера хоће да удари као гром у срећу српскога оружја.

Сви : Име изрода, име издајника !

Лазар : Казаћу вам га одмах. (Нема тишина. Лазар узме пехар и пружи пехарнику, те му наточи.) Овај пехар казаће вам га ! Овај пехар пун руменике нека га прокаже и нека му буде и последња причест ! Онај.... коме га наздравим.... издајник је ! (Нема тишина.) Тај што нам спрема пропаг својим издајством, то је витез и јунак, који беше понос мој, понос ваш, понос мајке Србије и Српства ! Он беше злаћена челенка васколикога Српства, његово уздање и вера његова !

Вук (за се) : Сувише хвале ; али то је последња !

Лазар (наставља) : Тај витез кога заволех, од како га угледах, беше моја узданица ! Својим врлинама, и као човек и као јунак, заузео он најугледније место у моме срцу. Ја сам сматрао за највећу срећу своју, за највећу срећу Српства, кад сам год могао наградити заслуге његове.

Вук (брзо за се) : Шта значе ове речи ? Да не мисли мене ?

Лазар (као пре) : Ја му с радошћу и неизмерним уживањем чиних све....

Вук (као пре): Да није што дознао?! Сав стрешим!

Лазар (као пре): Уздигох га до себе.... назвах га сином својим!

Вук (као пре): Пропао сам!

Лазар (као пре): И тај јунак чијом се мишицом Српство поноси, тај витез чија се верност сијала као сунце, тај витез, коме сам све и сва чинио, хоће сад да учини издајство само зато: што му и последњу жељу не испуних! Ја се надах да ће он увидети, разумети и веровати, да му ту жељу нисам могао испунити. Надах се да ће разумети да смо обојица жртвовали по део срца нашега на олтар нашој отаџбини, и да смо обојица морали учинити.... тако!

Вук (одахне): Ха!

Лазар (наставља): Ја сам веровао у његову верност; веровао сам у његову увиђавност и родољубље; веровао сам у њега, као у себе самога, као у своје дете. И у тако тврдом веровању.... жртвовао сам и њега и себе и своје дете. И ево показашу и сад да сам веровао у то све, као у самога Бога! Ево и сад, и поред јаснога доказа за његово неверство, уверићу

га да му још верујем ! (Узме листину.) Ево це-
пам овај доказ (поцена) неверства и издаје !
Дижем овај пехар (узме пехар), верујући тврдо
у веру тога витеза, и кличем му из срца :
Здраво да си, војводи Милошу, веро, не неверо !
(Сви уздигну мачеве, па онда застану као скамењени.
Милош такође с голим мачем полети напред, зграби пар-
чета са земље, прегледа их и бади ; па онда застане и
покрије руком очи. Војводе око Вука с голим мачевима
окуже Лазара и њега. Од свију направе се три групе
и изгледа тако, као да ће сад једна на другу јурнути.)
Вино испиј, пехар на дар узми, у знак мога
веровања у твоју верност ! (Пружи му пехар.)

Милан и Иван (стану уз Милоша) : Није
Милош издајник !

Југ Богдан (дигне се достојанствено) : Милош
није и не може бити издајник !

Срђ : Ко се смеде усудити ? Ко донесе
ту листину и од кога ? !

Вук : Сам светли кнез ухвати посланицу
Муратову. Подигните парчета и уверите се !

Срђ : Хоћу да видим тај проклети лажни
доказ ! (Узме парчета и још с некима разгледа.)

Милош (укочено гледајући преда се, угушено и
с болом, у пола за се) : Слутим ! Погађам ! Сигу-

ран сам!... Знам од куд удари гром!... О, Маро, сатанска жено!... Сам ми демон дошану да се обратим њој, да јој се поверим!

Сви (на Вуговој страни): Издајник!

Сви остали: Није издајник! Не, никада!

Милош (као пре): О, Вуче, лукави, подли, гадни, гнусни!... Ово је други громовски тресак.... што га спремисте.... потпомогнути силом ђаволом!... Пуче! Јекну!... Пролама се и небо и земља од његовога треска.... згоди ме! (Заћути.)

Влатко: Милошу, што си се скаменио?

Срђ: Прибери се!

Милан: Што си занемιο? Брани се!

Иван: Пери своју част ма и крвљу!

Милош (прене се, потегне мачем на Вука, кога окруже његови људи и уиру мачеве на Милоша): И хоћу! Овамо, Бранковићу! (Тргне се, на угушено за се.) Али шта хтедох ја учинити?! Зар откривајући грехе кћерине.... да баџим срам и поругу на седу главу очеву, на седу главу мога господара?!

Вук (с посмехом): Што застаде, Обилићу?!

Милош (наставља): Зар да убијем његову душу сад, у очи кржаве и очајничке борбе?!... Да је поразим срамотом?!... Не! Никада!

Вук (изазивајући): Овамо, подли издајнице, нек мачеви пресуде!

Милош (као пре): Или зар да убијем Вука сад?!... Зар да изазовем бој међу нама самима?!... Да начиним покољ међу браћом, која треба сутра слошки да бране мајку Србију и Српство?!... Не! не! По тисућу пута не!

Срђ: Брани се, Милошу! Тако ти части витешке, тако ти поноса твога и нашега.... тако ти силнога Бога!

Милош (као пре): Бог или сотона изабра мене за жртву и ја себе приносим на жртвеник миле мајке отаџбине и дичног и драгог ми Српства!... Падај, Милошу! Српство нек живи! (Баца мач из десне у леву руку, подигне поносно главу, приступи достојанствено и витешки, узме пехар са стола.) Светли кнеже и господару мој! Не ћу да се браним; јер би одбраном, ма како она сјајна била.... ипак нанео вреда моме поносу и моме имену! Примам са захвалношћу здравицу. Примам је, и ако овај пехар није наточен руменим вином већ чемером и врелом крвљу из мога срца, које си ти и нехотице згазио, раздробио, и смрвио!... И ако је напуњен до врха мојом крвљу, ја га ипак подижем и испијам до дна:

у славу твоју, светли господару, у славу све-
коликога Српства! (Испије га и врати на сто.) Са-
танске, паклене сплетке изабраше мена за жрт-
ву.... Ја падам! Али вам дајем своју витешку
реч, да ће издајник Милош тако пасти, да ће
потомци српски и у хиљадитом колону његовом
паду позавидети!.... Једно је само на свету што
може моје име опрати и вратити му стару свет-
лост и сјај.... то је Муратова крв!... И ево вам
се закљњем овде пред вама, браћо и господо,
и пред светлим господаром и пред Богом све-
могућим, који ме слуша.... кунем вам се срп-
ским именом да ћу се одмах бацити ждралу
на рамена, одјездити одавде право у турски
стан, наћи Мурата, и нека га чувају троглаве
аждаје.... овом ћу му десницом сјурити мач у
срце, у оно неверничко срце азијатско! Сутра
је Видов дан, видећете ко је вера ко је невера!
Видећете и ви и обе војске, па и сам Господ
у висинама, каквом водом и бз каквог врела
пере Милош издајнички срам са свога имена!...
На растанку аманет вам мој.... браните Срп-
ство, живите за Српство, гините за Српство!!
(Оде нагло.)

ПОЈАВА X

ПРЕЂАШЊИ без МИЛОША

Милан: Врати га, светли кнеже! Ако је Милош издајник, онда већ нема вере под сунцем!

Лазар (живо): Милане и Иване, за њим! Припазите да не учини што неразмишљено. (Милан и Иван оду нагло за Милошем.) А ви, остали витезови и господо српска, имате ли још, и после овога, поуздања да угазите сутра у бој, који као да нам Мурат спрема?!

Сви (громко): Имамо!

Лазар: Јесте ли спремни да заједно са мном јурнете на непријатеља, као помамни лавови, рушећи пред собом, а сатирући и уништавајући и десно и лево, да од нашег појезда и напада затутњи и застење земља, да захуји ваздушно море, да се потресе и сам небесни свод?!

Сви (још јаче): У победу или смрт!

Лазар (одушевљено): Тако, српски соколови! У победу или смрт!

Сви: У победу или смрт!

За време последњег узвика завеса пада.



ЧИН ПЕТИ

КОСОВО ПОЉЕ. ПОЗОРНИЦА ПРЕДСТАВЉА ЈЕДАН ВИС. ЛЕВО НА
ТОМ ВИСУ КОД ДРУГЕ КУЛИСЕ МАЛИ ШАТОР МУРАТОВ
ОД ЗЕЛЕНЕ СВИЛЕ КОЈИ ДОВРШУЈУ ВОЈНИЦИ. У ШАТОРУ
ЈЕ СИЦАДЕ. ВРАТА ОД ШАТОРА ОКРЕНУТА ПУБ-
ЛИЦИ. НА ШАТОРУ СУ ЗАВЕСЕ, ТАКОЂЕ ОД Зе-
ЛЕНЕ СВИЛЕ, КОЈЕ СЕ МОГУ ДИВИ И СПУС-
ТИТИ. НА ДЕСНОЈ СТРАНИ У ДРУГОЈ
КУЛИСИ ЈЕДНА СТЕНА. У ДНУ СЕ
ВИДЕ ВРХОВИ ОД СТЕНА
У ДАЉИНИ, А ИЗА ЊИХ
НЕБО, А НА НЕБУ ПО
ГДЕ КОЈИ ОБЛА-
ЧАК. У ДАЉИНИ
ЧУЈЕ СЕ БОЈ.

ПОЈАВА I

ШАХИН БЕГ и војници; доцније ЈАКИМ БЕГ

Шахин (војницима): Журно, журно! Сул-
тан тек што није дошао.

Јаким (утрчи): Је ли намештен шатор?

Шахин: Све је готово. (Да знак војницима
те се уклоне).

Јаким: Је ли прострго азреги-сицаде, на коме падишах у злим тренуцима клања преклињући великога пророка, да му измоли милост и помоћ у силнога Алаха?

Шахин: Јесте.

Јаким: Бој је отпочет с таквом жестином и таким огорчењем — да страхујем за свршетак.

Шахин: Силни Алах не ће нам ускратити своју милост!

Јаким: Ђути! Ево падишаха са свом његовом големом пратњом. Али што сјаха с коња?!

ПОЈАВА II

МУРАТ, ЈЕВРЕНОС, ВЕЛИКИ ИМАМ и пређашњи.

Мурат (улази бесно с голом сабљом у руци и говори бесно у кулисе): Ту останте! Чекајте на коњма, моје заповести! (При уласку његовом Шахин бег и Јаким бег повуку се у дно прекрстивши руке на прса и дубоко поклонивши се.) Само ти, Јевреносе и велики имаме, сјашите и одите за мном. (Бој се чује јаче.) Шта, чак овамо допире бојни лом?! (Полети горе на стену; у том улази Јевренос и имам.) Шта видим?! Моји стрелци, двадесет тисућа мојих најбољих пешака на левоме крилу, ште први за-

метнуше бој.... зар већ преполовљени?! А Срби с оне стране Ситнице стоје као стена? Гле! Шта је оно? (Јевренос и имам понеди се и стоје на стени ниже иза њега.)

Јевренос (гледа бој): Срби се крећу напред.... примичу се реци....

Имам (гледа бој): Наши уступају, повлаче се!

Мурат (окрене се): Хасим-беже, као муња слети доле! Нек уђе у бој још петнаест тисућа стрелаца, и нек се сва коњица левога крила крене напред!

Јевренос (брзо): Зар свих четрдесет тисућа?

Мурат (гневно): Свих! (Јевренос махне у кулисе лево. Код левих кулиса стоји Шахин и Јаким, те при свакој заповести по један изиде у кулисе, па се опет врати.)

Имам: Погледај у средину, силни падиша!

Јевренос: Тамо стоје обе војске као стене.

Мурат: Ломе и одваљују једна другу, па ипак су скоро непомичне!

Имам: Још нема ни два сахата борбе, а већ толики јунаци попадаше!

Мурат (гледа лево): Средина нек се поткрени из потпоре. Нек Сулејман крене сву војску.

(Јевренос махне руком.) Абдулах паша тако исто. (Јевреносу.) Можеш ли познати, знаш ли ко су оне војводе што се бију у средини?

Јевренос (гледа): То је Лазарева војска. Ту у првим редовима његове су војводе.... али њега не видим. (Загледа се.) Ха, оно је његов сгарији син Стеван; познајем му барјак. Мало даље ено и Лазара са старцем Југ Богданом. Око њега ено му шурака Југовића: сваки пред својом војском.... Гле! гле! Југовићи се крећу у бој!

Мурат: А крећу ли се наши? Да ли већ стигоше гласници?

Јевренос: Они су се за то и кренули.... што је појездила наша потпора. Ено, и Лазар се крену.... Не, он се залете сам! Јурну у прве редове. Погледај, силни падиша, како обаљује пред собом, како коси и лево и десно!

Мурат (живо): Та то не може бити Лазар!... То је за цело Обилић! Само Обилић тако коси.... Али сгрени, ђаурине!.... Ено јуре на њега моји јунаци.... Салећу га са свих страна! О, шта видим?!.. Ено падају као снопље!... Ха! Сад стигоше Курди; залећу се на њ као гладни тигрови!... Гле, обара и њих!...

(Окрене главу.) Не могу да гледам; срце ми се цепа!

Јевренос : Страшно !

Имам : Ужасно !

Мурат (олет погледа) : Не, не ! То не може бити Лазар ! Само Обилић, и нико више, тако руши.... обара и уништава !

Јевренос : Није то Обилић, то је главом Лазар. Познајем му златни оклоп, кацигу с круном и пурпурни плашт !

Мурат (гневно) : Нек удари сва војска ! Нек сва моја пратња полети на све стране, нек разнесе свима моју заповест : или да победе или да изгину ! Нека се поручи свакоме паши, свакоме бегу : или гајтан или победа ! (Шахин и Јаким, по што им је Јевренос дао знак, излазе и наређују.)

Имам : Радост ! Радост ! Велики падиша ! Гле, онамо на левоме крилу.... (бој се чује јаче), према нашем десном.... Срби уступају.... беже ! Наши их гоне и обарају !

Мурат (погледа) : Ха ! Тако, децо моја, децо пророкова ! У име великог пророка и Алаха, тако !

Јевренос : Оно су Бошњаци. Издржаше већ два јуриша и два пут одбише тројином већу силу. Сад су клонули, наши их гоне и тамане.

Мурат : Али, шта је оно ? Ено се опет прибирају и врстају.... нова војска притиче им у помоћ. Наша још није стигла....

Јевренос : Та оно је Мусић и његови. Исгрчаше пред Бошњаке. Дочекују наше храбро. Одбијају их ! Бој бива на све стране све жешћи ! (Шахин и Јаким враге се и стану код стене.)

Мурат : Па и средина се заљуљала.... Хоће наши да клону.... Али.... хвала ти, пророче ! Читаво море наше коњице стиже !

Јевренос : Предња војска борећи се уступа.... Пролама се у средини и отвара пут коњици.

Имам : Али паша и Сулејман паша с њихових педесет тисућа уздржаће проклете ђауре !

Мурат : Ох, погана соја ! Четири пет пута на број јачи смо од њих. По петорица наших удара на једнога ђаурскога скота.... па опет се држе.... боре и.... побеђују ! (Погледа лево.) Ох, муња вас сажегла !... Проклети ђаури !... Код тако големе моје војске какав покољ почи-

нише на њиховој десној страни!... Разбише ми онолику војску.... Од самих трупина наших војника ено загатила се крвава Ситница, начинио се мост, те сад јуре преко њега погани ђаури као бујица и сатиру све пред собом!

Јевренос : Пусти сад наз, силни падиша! Дај да одлетим твоме сину, храбром Бајазиту — да ми грунемо као громови на те невернике!

Мурат : Не! У Бајазитових педесет тисућа не смем дирати; јер још нигде не видех Обилића.... Мора да је и он као и Бајазит остављен за одсудни час; а Обилић сâм вреди читаву једну војску!

Јевренос : Силни падиша, сунце наше, преклињем те пусти нас!

Мурат (гневно): Ни речи.... робе! Обилића ми дај, па си ми дао победу! Где су сад твоји мудри смерови?! Где ти је лав Обилић?! Што не долази осрамоћен да ми се преда?! Што не бега Бранковић.... као што смо уговорили?! (Бој се чује.)

Јевренос (погне главу као убијен): И сам се чудим, велики падиша, и не могу да одгоненем ту загонетку!

Мурат (гневно): Та и ти си рођен као ђаурско песето! Ко зна да се ниси с њима договорио, да сатрете и мене и моју војску, да нам спремите гроб?!

Јевренос: Силни падиша! Каква помисао! Зар ја нисам твој највернији роб?!

Мурат (очајно и бесно): Јеси! Био си барем! (Погледа очајно у поље.) Да страшна, ужасна покоља! Проведох цео живот у ратовању.... оседех на бојишту, али овакога боја још не видех!... Оне битке на Марици, на Млави и Плочнику.... чине ми се према овој сад као тихи поветарац према страховитој олујини, која стогодишње храстове из корена чупа и обаљује!... (Сети се.) Ах да, хтедох те умитати, али у овој муци сметох с ума, ко заповеда десним крилом српским? Ко је војвода и чија је војска?

Јевренос: Силни падиша, тамо је Бранковић.

Мурат (цикне и потегне мач; Јевренос прекрсти руке на прса и сagne главу): У пакао с тобом, ђаурски измете! Та то је издајство! (Замахне на њега мачем; имам утрчи међу њих и задржи руку Муратову.)

Имам : Намесниче пророков.... стипај се !

Мурат (у беснилу) : На страну, служитељу пророков, да сав мој гнев не падне на тебе !

Јевренос (покорно) : Можда још није згодан час да Вук умакне.

Мурат (потегне још једном бесно мачем) : Али је час, да ти одрубим ту твоју издајничку лубању ! Умри, скоте !

Имам (брзо) : Не, велики падиша ! Погледај ! Ђаурска је средина проломљена ! Гледај како синови пророкови обарају и тамане ђауре !

Мурат (окрене се живо) : А и на левом крилу наши се прилично држе. (Јевренос такође гледа) Да ! Да ! Тако је ! Јуриш, децо, за веру Мухамедову !... Ох, како ми срце заигра од радости ! Не ћемо само лукавством добити бој, него и јунаштвом ! (Окрене се брзо, на радосно.) Коња ! Коња ми дајте брзо ! (Шахин и Јаким пођу.) Али шта је оно ? ! Та Срби разбијени беже ! Лазар паде с коња !

Јевренос : Ђаури се скупише око њега.... ено дижу га!...

Мурат : Пењу га на другог коња.... беже с њим заједно....

Имам : Али погледај лево наше крило !... Тамо беже опет наши све један преко другога.... Наша је пропаст тамо гора, него Ђаурска у средини !

Мурат : Умукни ! Нек наши пробију само средину на.... Гле, гле ! Како их јуре!... Али шта је оно ? Срби се поделише и уклонише лево и десно. Каква се оно војска помоли ?

Јевренос : Вратио се Лазар. Води нову војску са старим Југом. Ено иза њих Југовића! У средини је Бошко с алај-барјаком. На левом и десном крилу два дива : Орловић Павле и Срђа Злопоглеђа.

Мурат : А Милош ?! Где је Обилић ?!

Јевренос : Не знам. Ако није заточен или смакнут.

Мурат : О.... кад би то било, лакнуло би ми на срцу ! (Погледа.) Шта је оно ?! Ох ! (Тргне се назад и заклони руком очи.) Необична светлост удари ми у очи, очи ми засенуше.

Јевренос (погледа испод руге, којом заклања очи) : То је светлост од сјајних оклопа и шлемова Лазаревих љутих оклопника. Лазар сад

удара с језгром своје коњице.... То је страшна сила српска.... Тешко нашим!

Мурат (бесно и очајно): О, велики свече Мухамеде! Удри их твојим силним топузом и уништи их! (Тишина. У тај мах зазвижди ветар.) Шта то би?!

Јевренос: Брзином ето загаласаше и сам ваздух, те полете вихор преко поља и кршева. (Зачује се доста јака потмула тутњава. Сви забуте.) Како тутњи земља од њиховог силног појезда!.... Како се пролама и дршке под копитима њихових бесних коња!

Имам: Алах-ил-Алах! Ено и сунце хвата тама од земаљске страхоте! (Мрачи се нагло.)

Мурат (после мале паузе): Смркава се! Пропаст! Све изгибе! (Смркне са свим. У даљини се чују трубе, бој, лом и страхан окршај. Мала пауза.)

Имам: Бежи! Бежи, падиша!

Мурат (очајно и клонулим гласом): Пророк и Алах.... остављају нас!

Имам: Сунце наше падиша! Бежи! Бежи, преклињем те!

Јевренос: Хајдмо Бајазиту! Иначе смо пропали!

Мурат: Не! Не ћу!.... (Посрћући.) Водите ме у шатор да паднем ничице на свети саг, да измолим милост у Алаха. (Обојица га поведу.) Шахин-беже! Брзо скупи моје спахије око мога шатора! Нека у одсудном тренутку ту изгину. Брзо! (Шахин оде десно у дубину. Они га уведу под шатор.) Пропаст! Пропаст! Војска ми је преполовљена!.... На све стране пораз!.... (Очајним гласом.) Смидуј се, велики пророче! (Клоне у тиху молитву; Јевренос и имам спуште завесе и остану код шатора оборене главе. Јаким понео се и гледа бој. Позорница бива полако светлија. Бој, звек оружја, потмула вика и трубе чују се у даљини.)

Шахин (врати се на тихо Јевреносу): Сада стиже гласник! Каже, Марко се пробио, јури амо!

Јевренос: Ужасно! (Светлост бива јача.)

Шахин (исто тако): А други гласник јавља да стижу и Зећани.

Јевренос (угушено): Умукни! (Чује се у један мах бој и узвици у близини.) Шта је то?!

Јаким: Ужас! Страхота! Три ђаурске војводе искрснуше као из земље! Заметнуше бој с нашим спахијама!

Шахин (устрчао је на прве речи на стену): Ено, пробише круг! (Јевренос устрчи на стену.)

Јаким: Спахије се прикупљају на ново.... полетеше на њих! (Бој се у близини понови.)

Јевренос: Та то је Милош, Милан и Иван! Зар тројица место једнога?.... (Махне руком на поље.) Мој смер троструко се испуњава.... преко жеље и очекивања! Милош Обилић долази!

Јаким: Ено, опет се пробише! Ево их амо!

Мурат (чувши име Милошево, полети из шатора; има подигне завесе): Долази? Ко? Милош Обилић?!

Јевренос (живо): Хоћеш ли га примити?

Мурат (бесно): Још питаш, робе?! Намах пред њих. Зауставите спахије, дочекајте их свечано. Милоша пуштајте к мени! (Јевренос оде с беговима првом кулисом. Бој у близини престане.) Хвала ти, пророче! Милош Обилић! Сад ми је победа извесна! (Спази Милоша где иде.) Ево га! (Загледа се.) Како је диван и величанствен! (Застане запрепашћен. Бој се чује у даљини.)

ПОЈАВА III

МИЛОШ и ПРЕЂАШЊИ

Милош (уђе из дубине десно, застане; позорница се потпуно осветли; погледа зверајући око себе и спази Мурата): Ха! Ево га!

Мурат (с блаженом радошћу): На моје срце.... дивни јуначе! (Рашири руке да га загрли. Имам стоји код шатора унезверен.)

Милош (тргне мач и полети њему с громким узвиком): Не ја! Већ мој мач у твоје срце, лукави варварине.... Тргни мач! Да скинем твоје плетке с мога имена!

Мурат (пренеражен): Милошу! Шта збориш?! На моје срце, буди мој син!

Милош (бесно): Сотона нећ ти буде син! Тргни мач! Брани се! Да не рекне нико: Милош мучки уби Мурата!

Имам (полети у дубину очајно): Турци! У помоћ падишаху!

Мурат (ван себе од чуда): Милошу! Милошу!

Милош (пође к њему): Брани се! или ћу те исећи у комаде! (На пољу се чује: „У помоћ падишаху!“)

Мурат (прибере се, цигне и полети мачем на Милоша): Гини, ђаурско цето! (Сударе се.... За то време чује се како имама виче: „У помоћ, Турци, падишаху!“ Иста вика понавља се и на пољу. Милош при другом ударцу прободје Мурата).

Милош (громко): Гини ти, звере азијски!!

Мурат (падне половином тела у шатор; бој се у тај мах зачује у близини и у даљини): Алах те

СРВНО, ШЕЈТАНЕ! (Падне. Имам притрчи и подигне га. У тај мах улети Јевренос из прве кулисе и дрекне на Милоша.)

Јевренос: Падај, проклета варалицо! (Полети на њ мачем.)

Милош (окрене се брзо): Падај ти, отпадниче и сплеткашу! (Прободе га.)

Јевренос (падне посрћући чак на поље кроз прву кулису): Проклет да си, ђаурине! (Умре.)

Милош (поносно с уздигнутим мачем): Наши побеђују!... Заклетву испуних! Сад на коња, па у бој за Српство!! (Излети на прву кулису вичући.) Коња! Коња ми дајте, мили побратими!

Милан и Иван (с поља): Овамо! Овамо!... Ево нас, побратиме! (Бој настане одмах иза кулиса па се полако губи у даљини.)

ПОЈАВА IV

ВЕЛИКИ ИМАМ, МУРАТ; за тим БАЈАЗИТ, САРУЦА ПАША и КУРД-АГА

Имам (дошавши к себи): Ужасно! Ужасно! Једва могу да се приберем!.... Падиша, сунце наше! (Диге полако Мурата.) Јеси ли жив? Је ли рана смртна? Има ли лека?

Мурат (једва говори): Помози ми, да легнем на азреги-сицаде пророково.... ту да изданем!

(Имам помаже му.) Прашгајте! Збогом! Пророче, ево ме! Побеђен и осрамоћен умирем.... прими ме! (Чује се један бој ближе други даље, као потмула грмљавина.)

Имам: Издахну! Срдит пророк узе га себи!.... А бој још једнако бесни и још се не зна чија је победа. Сигурно ђаурека! А Јакуба Челебије нема.... нема Бајазита! Пропаст! Свуда пропаст! О, велики пророче, буди милостив твојој правоверној деци! Поштеди их и не дај никад да дочекају овакав дан!

Бајазит (улети из дна лево; за њим Саруца паша и Курд-ага): Шта је то?! Зар ђаури чак амо продреше, те већ и падишине спахије бију бој? Зар продреше до под шатор султанов?! Наши полако уступају, борећи се! Пропаст и погибија на све стране, а падишах ми још не да у бој?! (Иде шатору, па кад спази Мурата узвикне.) Алах! Шта је то?! (Саруца и Курд-ага запрепасте се.)

Имам: Стој! Чуј и камени се! Неверник ђаурин Милош.... уби падишаха!

Бајазит: Грозно! Али где? Како? Кад?

Имам: Према смеру Јевреносовом.... мишљасмо.... дошао је да се преда.... а он....

Бајазит (цикне): Уби падишаха!?... Ох, Јевреносе, ђаурски изроде, то беше твој договор с њим!

Имам: Не проклињи, јер и он плати главом! (Покаже му у кулису.)

Бајазит: Ужасно! Па где је сад? Јамачно исечен у комаде?!

Имам: Ко? Милош? Та он поби све што му под руку дође, и ено где се с друговима пробија кроз спахије!

Бајазит: Зар он?! (Пошне се на стену.) Ено га! Ено их!.... Њих тројица, три су улице начинили! Боре се као три лава! Гомиле мртвих спахија попадале око њих. Та то нису људи.... то су змајеви!.... (Окрене се брзо.) Курд-ага! Брже за њима! Узми две тисуће спахија: навалите на њих са свих страна.... Ако ми један жив умакне.... одераћу те жива! Хајд! (Курд-ага оде десно у дно.) А шта бива на главном бојишту?... (Погледа онамо.) О, страхоте!

Саруца: Шта је, говори?! Да нисмо већ побеђени?! (Бој се чује јаче и један и други.)

Бајазит: Одсудан је тренутак! Срби нису људи и јунаци.... То су хале и аждаје! Ено распарчали своју коњицу на алије, залећу се

у наше густе редове, па само руше и обарају. Ако овако још по сахата потраје.... сатрће нам сву нашу војску.

Саруца: Је ли само у средини тако или на левом крилу само, или свуда?

Бајазит: И тамо су Срби лавови. Оно мало Зећана, што стиже, и остатак Бошњака с Мусићевима.... чудеса чине!.... Наша голема војска не може ни стопе да освоји. (Погледа према средини па покрије очи.)

Саруца (очајно): Шта је? Тако ти про-рока, говори!

Бајазит (тако исто): Немам речи.... језик је нем!.... Наши свуда уступају.... Не, не! Беже, беже!

Саруца: Где?!

Бајазит: Средина и десно крило.... А ја!?! (Луни бесно ногом.) Стојим овде као закован и против воље?.... А треба да јурнем, па или да победим или да погинем! (Погледа опет.) Свему је крај! (Клоње, па одмах опет погледа и кликне радосно.) Алах! Алах! (Угушено и дршћући.) Пророче, хвала ти! (Пође доле.)

Саруца: Шта? Шта? Зар опет беже Турци?

Бајазит (јурећи лево у дно): Не питај! Остани ту. Жив се не мичи, нити казуј да је мртав падишах!.... Имаме, затвори шатор!.... Ја одох, одох! (Оде лево у дно.)

ПОЈАВА V

САРУЦА и ВЕЛИКИ ИМАМ

Саруца (устрчи на стену): Баш да видим, шта то би? (Радосно кликне.) Ха! Велики свече, хвала ти!

Имам: Шта је?!

Саруца: Срећа! Слава!.... Срби уступају.... беже! Бежи цело десно крило. Бранковић бега Ено га, заилази за планину са целом његовом страшном коњицом! Наши се враћају.... опасују.... ено стиже и Бајазит!.... Коњица му се крену као грдни морски вал....

Имам: Алах-ил-Алах! Твоја велика милост припада правовернима!

Саруца (гледајући): Пророче! Срби се раздвојише.... једни сузбијају нашу средину.... а други леге Бајазиту у сусрет.... Ено се сударише! Настаде покољ! Диже се од прашине

грдан облак.... покри све поље!.... Ништа се више не види....

Имам (код шатора): Погледај шта бива на другој страни!

Саруца: Иста страхота! Ох, проклети ђаури још се бију! Као јато орлова залећу се наши.... али Срби стоје као стена, од које се наши одбијају и падају у суноврат исечени и смождени. Читава хумка трупина и мртвих телеса.... дигла се око три ђаурска дива.... Ено, ено један паде! Не, не! Опет се диже!.... Небројене сабље османске севају му око главе.... Ено га, заљуља се!.... Махну мачем око себе.... једнога спахију пресече на пола.... али ипак клону!.... Сабље наших спахија севнуше.... исекоше га!

Имам: У пакао с њим!

Саруца: Али где оног другог! Без десне руке.... брани се и обара левицом. Левом руком сече и коси, као да му се у десницу претворила!.... Наши се опет залетеше.... Гле, како дочекује предње.... сече их и убија!.... Али га нападоше други с леђа.... топузима.... прште му шлем и оклоп.... Ено раздробљен сурва се с коња! Погибе! Погибе!

Имам: Је ли... Обилић?!

Саруца: Не! Обилић стоји поносно као камено минаре. Око њега читав бедем од самих мртвих јунака, коња и светлога оружја. Он само дочекује... Ко се год осмели и полети... њега одмах са земљом сравни! Ено баш сад опколи га Курд-ага коњицом. Спахије се залећу на њ са свих страна. Сад ће га... (Застане запрепашћен.)

Имам: Шта је? Шта би?!

Саруца (у чуду): Чудо невиђено! Је ли тај Обилић крилат? Има ли му ждрал крила? Ено прескочи бедем — паде у гомилу наших спахија... начини од њих крш и лом! Гле! Сад посрте и он и коњ му. Али се опет диже... коњ му посрће... паде! Стотинама наших залетеше се на њ! Он скочи с коња... дохвати се поља... Спахије леге за њим... опет га опколише! Гле! Још смлати неколицину... али се залуља и паде! Наши јуре на њега... Подиже се опет и скочи... опет паде... испусти мач... Груди му се страховито надимљу..... прште оклоп на њима!.... Ха, сад клону... укочи се!

Имам (живо): А наши?! (Пошне се на стену.)

Саруца: Раздвојише се. Унезверили се, стоје као скамењени! Курд-ага дотрча на коњу.... застаде.... опрезно прилази.... Не верује још да је мртав.... стрепи да се опет не дигне!

Имам (виче на поље): Не бој се, Курд-ага, мртав је! Милоша је оборио сâм пророк. Само он могао је срушити тога цина!.. Људи то не могаху учинити!

Саруца (гледа на другу страну): Служитељу про-роков, погледај онамо! Је ли оно град? Брдо? Шта ли је?!

Имам: Не. Оно је грдна гомила људ-ских трупина. На врху стоји још неколико бо-раца; чекају смрт! Још им је мала замена; чекају већу и већу!

Саруца: Оно је у средини Лазар; до њега седи Југ, до Југа Бошко с алај-барјаком; а до њих Орловић и Срђа. Наши са свих страна залећу се уз оно брдо од меса и костију. Погле, како се ломе кости; како се разбијају јуначке прси, како пр-ште лубање под копитима снажних коња, што се упињу да изнесу горе очајне борце, који завршују победу! Гледај, гледај! Читаво поље широм по-кривено рањенима и мртвима!

Имам (у чуду): Да ли сунце икад виде овакав покољ?!

Саруца: А погле како гине стари лав Југ! Турска сабља зарони му се у груди! Али паде и тај Турчин. Бошко га прободe копљем од алаја! Ено паде и Бошко.... турско копље сјури му се у грло.... Гле, алај-барјак оста ипак усправљен; самртни грч укочи десницу Бошкову.... те га не пушта!

Имам: Ено гину и она друга двојица!... Стрмоглавце падају низ брдо под коњска копита....

Саруца: Ха! Нагрнуше наши на Лазара!... Ухватише га.... оковаше.... Носе га доле.... у руци му скрхан мач до балчака.... Предаје га Бајазиту.... Ено крећу се амо! (Сиђе доле.)

Имам (сиђе доле и падне на колена код шатора, уздигне руке, на свечано као у молитви): О, велики свече Мухамеде, вечна ти хвала за ову победу твоје деце! (Погледа у шатор.) О, велики и силни падиша, што не доживе да очима видиш! Али весели се у крилу пророковом. Добио си два славна споменика — ено их уздижу се високо под плаво небо! Један је

где ухватисмо Лазара, а други где погибе Ми-
лош Обилић! Они ће причати славу нашу, докле
год буде на свету Турака и Срба!

ПОЈАВА VI

БАЈАЗИТ, АЛИ ПАША, ВУК и пређашњи. У дну се
куве паше, бегови и војници.

Бајазит (с поља): Нек се сва војска при-
купи у главни стан! (Уђе. Остали за њим.)

Имам (чим га угледа): А брат.... старији
ти.... Јакуб? Где је он?!

Бајазит (застане и обори очи, показујући на
небо): У ценету!

Имам (живо за се): Разумем! Удавио га.
(Тужно погледа на шатор, на гласно.) Млади пади-
ша, скупа победа!

Бајазит (мрко га погледа): Што скупља, тим
славнија!... Боље је и скупа победа, него ску-
па погибија! (Вуку.) Ти рече, да си дошао амо
по неку награду?... Говори шта тражиш?...

Вук: Тражим да ми се уступе Лазареве
и остале српске земље под моју управу, и да
ми ти помогнеш да их заузмем и да се у вла-
сти утврдим.

Бајазит (плане, гордо): Зар ја, победилац који вас је поразио све?! Зар после овако скупе победе да чиним услуге непријатељу?!

Вук (поносно): Победу си добио само мојом вољом. Да нисам ја учинио ту услугу твоме оцу.... с којим и имам разговора.... и он и ти били би сад или мртви или у рукама Лазаревим и мојим.

Бајазит (гневно): Ти си дрзак, ђаурине!

Али-паша (тихо и живо Бајазиту): Помисли, да ти је војска преполовљена, а друга половина изнурена.

Саруца (с друге стране тако исто): А његова је још готово читава и одморна.

Вук: Ја нисам дрзак! Ја тражим само своје право и хоћу да се испуне уговорене погодбе, које сам уговорио с твојим оцем.

Бајазит (гордо): Па тражи од мога оца!

Вук (живо): И хоћу! Где је он?

Бајазит (отвори шатор и покаже): Ено га! Тражи од њега!

Вук (изненађен): Мртав! Где погибе? Ко га уби?

Бајазит (бесно): Твојом сплетком нагнани Милош Обилић!

Вук (посрне, па за се): Жртва мога властољубља! О, срама! (Исцрпави се.) Али ја сам уговорио с твојим оцем и.... ти као наследник дужан си испунити!

Бајазит: Зар издајнику? Оном, који је узрок смрти мога оца? За ово треба још да платиш животом. Стрепи!

Али-паша (као пре): Утишај се! Зећани с Ђурђем, Радич с Приморцима.... па Марко.... тек што нису ту....

Саруца: А и Тврткових других двадесет тисућа.... нису далеко.

Али-паша: Сад је седми час; до до вече могу стићи.

Бајазит (тако исто): Морам искалити срце на издајнику! (Гласно.) Па где ти је тај уговор? На видело с њим!

Вук: Зар би то још требало доказивати? Најбољи је доказ моје одступање из борбе.

Бајазит (гордо): Овде није реч о боју и његовом исходу, него о уговору. Изнеси уговор и докажи твоје право, које тако дрско тражиш.

Вук (збуњено): Уговор? Уговор! (За се.) О, проклета Маро, што га спали, те ми уништи цео мој смер! (Гласно.) Тражиш уговор?!

Бајазит: Да, уговор, писан уговор, јер према важности погодаба, мора да је.... нарочито што си ти ђаурин написан и руком мога оца потврђен. Ако ми такав уговор не покажеш, сматраћу те да си сплеткаш.... варалица, лажа!

Вук (увређен): Ја лажа?!.. О, султане!

Али-паша (као пре): Велики падиша!

Саруца: Не смећи с ума наше савете!

Бајазит (тако исто): Знам шта чиним! Издајника треба казнити! Кад је издао таста.... издаће и мене. Ја чекам само Лазара. Ако и сад не пристане да ми даде кћер.... онда ћеш ти, Саруца, одмах у Крушевац Милици. Испоручићеш да јој остављам њене земље, а и овај део Бранковићевих, што данас отесмо. Не тражим јој ништа друго, него само да призна моје врховно господство и да се са мном сроди. А доцније ћу већ бацити варницу између ње и зета јој, те да ми обе земље ђаурске падну у

крило као златна јабука. (Гласно.) Но шта је?
Где је уговор?

Вук (у забуни): Уговор.... писан немам. Али је довољна и моја владалачка реч.

Бајазит (насмеје се иронично): Твоја реч?! И он се још позива на реч?! Питај твога таста да ли је твоја реч довољна? Ево га баш доводе.

Вук (погледа у дно, спази Лазара и сав задршће): Он! Њега још да видим?! (Посрне па за се.) Ја мишљах да је.... погинуо! (Хоће да се уклони на лево.) Куда да побегнем од укура.... од срама!

Бајазит (бесно): Ту стој! Да се ниси макнуо! Убијте га, ако се макне!

ПОЈАВА VII

ЛАЗАР, прате га две аге с голим сабљама; гомила војника и пређашњи.

Лазар (с десна из дубине, блед, крвав и у оковима; угледа Вука, згрози се и окрене главу.)

Вук (оборио очи, па угушено и брзо, за се): Не смем да подигнем очи од срама! Да ми је да пропаднем у земљу!... Срам! Срам! Свуда срам, понижење, презрење! (Ухвати руком за мач). А немам снаге да сам себи....

Бајазит (снaзи то): Даље руку! Још си се усудио преда ме ступити под оружјем?! Доле тај мач! Ниси га достојан! (Бесно.) Одузмите му мач! (Бегови пођу Вуку; он отиаше механички мач и преда једном бегу.) Пакао те на свет избацио, да будеш узрок смрти мога оца!

Лазар (прене се): Бајазите! Зар је твој отац мртав!? Зар га уби?..

Бајазит (погледа презриво Вука): Он! Он!... Мој отац погибе од највећег јунака под сунцем, као што и доликује највећему падишаху!

Лазар: Ко га уби!?

Бајазит: Милош Обилић! Гледај! (Покаже у шатор.)

Лазар (као громом ударен посрне): Милош! Милош! О...његова заклетва!... Испуни је! Он на кога посумњам, кога прекорех!... О!... А онај други? Њега обасинах свом милоштом, дадох му своју крв, срце, душу!... И он ме изневери, издаде, продаде!... О, мојој погрешци нема равне у свету! (За време овог говора унесу војници на носилима Милоша и спусти га у средину, између Лазара који стоји на десној и Вука који стоји на левој страни. Бајазит је близу шатора. Пред носилима долази Курд-ага.)

ПОЈАВА УІІІ

ПРЕЂАШЊИ и КУРД-АГА с војницима.

Вук (очајно покрије лице рукама и хоће да падне пред Лазара): **Опрости! Милост! Милост!**

Лазар: Теби опроштај? Милост? Никада!
(Згрои се и окрене се од њега.)

Курд-ага: Ево ти, честити падиша, оног страшног ђаурина!

Бајазит (живо): Је ли жив или мртав?!

Курд-ага: Нико живи не зна, па ни сами хећими!

Лазар (на те речи полако се окрене и загледа се у Милоша, који је такође блед и крвав): **Јест! Милош је!... Како је преображен!... Је ли жив?!** (ухвати га за руку.) **Лед ледени!** (Падајући на њега.) **О, Милошу, да ми је једна твоја реч... опроштај! Ти, јуначе над јунацима, веро над верама!... Хоћу да пољубим то поносно, витешко чело, са кога сија сунце начистије верности!** (Падне на Милоша, Милош подигне се полако, дође к себи и позна Лазара.)

Имам (за то време): Свршуј, честити падиша! Ова крв иште замену. (Показе Мурата.)

Бајазит (тихо): **Одмах!**

Лазар (видевши да је Милош још жив, кликне радосно): Жив је! Жив! Само једну једину реч... опрости!

Милош (полако умирући, угушено): Ти си, кнеже и господару! Је ли... победа је српска?... Још живи Бошко?... Још му се у руци вије поносно победна застава српска?...

Лазар (угушено за се): Уштедећу му горку чашу! (Гласно.) Милошу сине... опрости!

Милош (умирући): Је ли, да нисам издајник?... Чувај се издајства, господару мој, чувај Српство! (Издахне. Лазар падне немо на њега.)

Вук (очајно, чисто у лудилу): Праштај и ти мени, у име твоје, у име његово! Милост! Милост!

Лазар (скочи): Ни речи! Даље! Не примици се! Да се ниси дотакао твојом кужном руком ни одеће овога свеца над свецима! Даље, даље! Та и сам дах твој... кужан је! (Бајазиту.) Султане, једну милост у последњем часу! Ослободи ме овог кужног створа.

Бајазит: Курд-ага, води га!

Вук (кога води Курд-ага, у одласку): Пропаст! Пропадох и ја! (Изиду обојица.)

Бајазит: Једну реч, кнеже! Примаш ли сад погодбе, што ти посла отац мој? Пристајеш ли, да ми с благословом дадеш твоју кћер?

Лазар (одлучно): Нити што дајем, нити примам.... осим смрти! После овога... умирем блажен! (Покаже Милоша.) Смрт! смрт! што пре!

Бајазит: Саруца паша, спреми се! (Лазару.) Тражиш смрт?

Лазар: Преклињем те! И то што пре!

Бајазит (гордо и снажно): То те и чека сад одмах!... О, да скинем тисућу таквих ђаурских глава... још би малена била замена за ову изабрану... од Алаха и његовог силног пророка! Али тако ми великога пророка, султан Бајазит потражиће их.... и поскидати!

Лазар (исправи се поносно): Млади султане! Не горди се толико победом... Знаш добро како си је добио! Не жедни толико за крвљу, не прети, султане!... Јер ми се душа напаја сад новим надањем. Погле овамо! (Покаже Милоша.) Овде лежи Србин, витез, јунак; његова слава засењава и саму светлост сјајнога сунца!... Онде где је пао овај витез... где се пролила крвца из јуначког му срца.... онде ће нићи румени

цветови, пуни јуначкога мириса, и разносиће свој мирис по целој Српству, и напајаће Српчићима срца и челичити им груди. Па кад им додија сила и обест турска.... скочиће сложно на ноге јуначке, и треснуће ропским ланцима тако: да ће задркати земља.... и затрести се из темеља османска царевина.... и сурвати се у прах.... да је никад више не буде!

Бајазит (бесно): Умукни! Водите га!

Лазар (снажно и поносно): Водите ме! Са мном умирем и с поносом и с надањем! (Сви полазе.)

Завеса пада брзо.

